Heltai Jenő

Utazás enmagam körül

Heltai Jenő

Utazás enmagam körül

10581/91

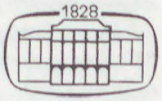

Akadémiai Kiadó · Budapest 1991

507887

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 6001 1

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest
Első kiadás: 1938
© Heltai Jenő jogutódai
Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvleltár: 11030/19.91. sz.

Papiros

Gyerekkorom óta rajongok a tiszta papirosért, az új tollért, az ép ceruzáért, a szeplőtlen tollszárért, az írás szerszámaiért. Szenvedélyesen gyűjtöm ötven év óta. Meg sem merem számlálni, hány tucat érintetlen ceruzát, hány szűz irkát, füzetet, noteszt és blokkot halmoztam garmadába íróasztalom és szekrényeim sötét fiókjaiban. A papirosról nem is szólok. Titkos raktáraimban száz meg száz mindenféle eredetű, nagyságú, minőségű és színű ív simul egymásra szent érintetlenségben. Van közöttük francia, van német, spanyol és hollandi. Vettem papirost Londonban és Zürichben, Konstantinápolyban, Szófiában, Milánóban és Bécsben. Fehéret, sárgát, halványzöldet, finomat, durvát, nagy papírkereskedések csillogó kirakatából válogattam, az utcán csaptam le rá vagy homályos kis boltok sötét fiókjaiból ráncigáltam elő. Ezt a sok papirost úgy cipeltem haza a világ minden részéről, mint oroszlánvadász az egzotikus zsákmányt, tudós kutató a vad törzsek mérgezett nyilait és fejdíszeit.

Ezt a rengeteg papirost azért vásároltam, hogy teleírjam. Elképzeltem, hogy előveszem a vadonatúj tollszárat, beleillesztem az új tollat, belemártom a kék tintába és a makulátlan papirosra verset írok. Regényt. Színdarabot. Megírom összes művemet. Reggeltől estig írok, éjféltől hajnalig, januártól decemberig, kora ifjúságomtól mai vénségemig, fáradhatatlanul. Ami eszembe jut.

Talán eszembe is jutott sok minden, de valami szeméremérzés minduntalan lefogta kezemet. Miért én? Miért nem más, bátrabb, különb? Rámeredtem a papirosra. Olyan hófehéren, olyan szűzen feküdt előttem, védtelenül, kiszolgáltatottan! Nem vitt rá a lélek arra, hogy megbecstelenítsem. Pedig kellette magát, fölkínálkozott. A fehér, a sárga, a zöld, a kockás, a vonalzott, a merített, az angol, a francia, az egész nemzetközi hárem... gyere, itt vagyok! Megálltam hősiesen, ötven év alatt alig egy tizedrészét pusztítottam el: gyűl, gyűl, fenyegetőn gyűl a papiros és fenyegetőn fogynak a percek...

Remekművek helyett egy kis papírkereskedést hagyok az utókorra.

Duna

Írásban és kávéházi tépelődésben lemorzsolt órák után éjjel a Margit hídon át megyek haza Budára, éji madár aki vagyok sok-sok esztendő óta. Hideg és barátságtalan híd ez, kopár és kegyetlen, mint a meztelen vas meg a lelketlen kő, amelyből építették. A Lánchíd komoly méltósága, oroszlán őrizte patriarchális nyugalma és csendje még Pest-Budát jelenti, a Margit híd már Budapest: nagyváros, zsúfolt, zajos utca, társzekér, kerékpár, villamosvasút. A Lánchíd a megkövesedett mintha-mi-sem-történt-volna, a Margithíd ma is befejezetlen valami, élet és nyugtalanság, ipar és kereskedelem. A Lánchíd az alagúttal, a várral, meg a Gellért-heggyel a múlt század elejéről való színes metszet, a Margit híd mai film, amelyen rajta van a Margit-sziget is, Újpest is, de rajta van a Lánchíd is az alagúttal, a várral, meg a Gellért-heggyel. Le a Dunán, föl a Dunán szabad a szem útja. Éjjel a pesti villanyerdőt látod rajta és a szelíd budai hegyeken a megnyugtató kis lámpák békés hullámvonalát.

Éjjel a Margit hídon gyakran találkozom emberekkel, magányos férfiakkal és nőkkel, akik a híd korlátjához támaszkodnak és nézelődnek. De nem a szigetet nézik, nem is a Gellért-hegyet, a Dunát nézik, a nyugtalan vizet, úgy nézik, mintha tanácsot akarnának kérni tőle. Néha ketten állnak együtt, férfi és nő, kopott, öreg házaspár vagy fiatal ember és fiatal lány, fogják egymás kezét, halkan beszélgetnek, hevesen vitatkozó párt is láttam már, síró nőt is, a férfi csitította, gyöngéden simogatta a vállát. Nagy ritkán nevetést is hallottam, de csak nyáron, télen kevesebben nevetnek itt.

Rossz érzés nehezedik rám, amikor ilyen sötét, magányos, gyanús alakot látok. Azt hiszem ilyenkor mindenki arra gondol, amire én. Jó, jó... tudom... a zajló jég is érdekes, lehet nézni azt is, a formátlan jégtáblákat, amelyek úgy úszkálnak a sötét vízen, mint óriások számára főzött hideg feketekávén a föl. Én is sokat néztem a Dunát, nappal is, éjjel is... láttam ott is, ahol ered, meg a Vaskapunál is. Keresztül folyt az életemen Bajánál, Zimonynál, Ruszcsuknál, Komáromnál... rengeteg emlékem van róla... gyermekkoromban víz-

A Dunaparti korzó (fotó Moldvai)

befúlt embert is láttam, akit kihúztak belőle... messziről néztem csak, pajtásaim azt mondták, hogy nagy halak ugráltak ki a gyomrából... rémült gyerekek fantasztikus hazugsága... Vízimalmokra emlékszem, jó halpaprikást főzött a vízimolnár... és még sok minden... Igen, ezt is lehet kutatni a Duna vizében, a sok régi emléket... Másnak is van, nemcsak nekem. Miért, hogy mégsem erre gondolok; fojtó szorongással mindig csak arra, hogy az a szerencsétlen tépelődő mást keres a vízben. Azt, amit a parton elvesztett. A rendőr is bizalmatlanul kóválygog körülötte, elmegy, visszajön, megáll, vár, megint továbbmegy, de a fél szeme mindig rajta van... a fene a dolgát, csak nem ugrik a Dunába?

Nemcsak szánalma, egészséges önzése is lázadozik ez ellen az ijesztő megoldás ellen... éppen most, amikor ő van szolgálatban?

Összenéznek a rendőrrel, ugyanazt érzem én is, amit ő, a felelősséget, a személyes ügyet; érzem, hogy egy kicsit ellenem is megy a dolog: a szerencsétlen pontosan akkor ugrik a Dunába, amikor én megyek el mellette. Engem is belekever a dologba, magával ránt.

Miért éppen engem? Azért teszi, mert sejti, hogy nem tudok segíteni rajta, gyönge úszó vagyok, hiába ugrok utána, elmerülök mint ő? Valami csúfolódás is van ebben... látod, milyen haszontalan ember vagy, még úszni sem tudsz, miattad kell elpusztulnom! Az egész világ ellen való vádját énrám sűrűsíti össze, utolsó szemrehányása nekem szól, hogy veszni hagytam. Fülön fogja lelkemet és gyorsan fölrázza még álmából, mielőtt a magáét örökre elaltatná. Titokban arra unszol, hogy beleavatkozzak az életébe, megálljak mellette, megfogjam a karját, visszahúzzam, eltérítsem félelmetes szándékától:

– Uram... vagy kisasszony... ne tegye! Az élet mindig szép, csakhogy nem mindenkinek egyszerre. De lassan-lassan rákerül a sor mindenkire. Sokan vagyunk. Türelem. Holnap talán már ön a soros. Ne hamarkodja el a dolgát, ne szökjön meg szerencséje elől...

De lehet ezt mondani? Van ennek értelme? Beszél így okos ember? Efféle butaságot csak a planéta mond, az a rongyos kis cédula, amelyet a Nyugati pályaudvar előtt a fehér egér húz ki az öregaszszony ládájából tíz fillérért. Lenyelem az alaptalan biztatást, amelyet nem mertem kimondani... talán ki is nevetnek, ha kimondom: mi közöm hozzájuk, hagyjam őket békén, ne tolakodjak, menjek onnan. Megyek is. De fülelek, nem hallom-e a végzetes csobbanást. És hátra-hátranézek: ott áll-e még a szerencsétlen. Ott áll, még mindig ott áll... most már messze vagyok... a híd elkanyarodott... Nagy föllélegzés. Most már hiába néznék is hátra, nem látnám többé... ahogy alkalmasint soha többé nem látom. Sohasem tudom meg, mi történt vele... még azt se, hogy ő-e az, akiről másnap reggel az újságban olvasom a rendőri hírt. Sohasem tudom meg, beleugrott-e a Dunába vagy elszítt még egy cigarettát és hazament. Higgyünk abban, hogy hazament. A rendőr biztosan nyugodalmas jó éjszakát kívánt neki... az én nevemben is. Mindnyájunk nevében.

Léda ebédje

Adyval egyetlenegyszer sem találkoztam Párizsban. Később ment ki mint én. Mire letelepedett a Rue de Lévisben, én ismét Budapesten voltam már. Későbbi párizsi útjainkon is elkerültük egymást. Akkor ugyanabban a Rue de Constantinopleban lakott, amelyben valamikor Szomory Dezső meg én. Mi a 11. szám alatt szerénykedő Family-Hotelben, ő egy házzal odább, a 15. szám alatt. A 11. szám után mindjárt a 15. következett, ez a babonás utca nem tűrte meg a 13. számot. Mind a két ház és mind a két hotel megvan ma is. Amikor tehetem, elmegyek a ház elé és fölnézek régi ablakomra. Szeretném tudni, ki lakik ott, koplal-e annyit, amennyit 1900-ban én koplaltam. Valami furcsa varázsa lehett ennek az utcának, hogy Ady is ott ütötte föl sátrát; talán arra gondolt, hogy ha két magyar író eltengődött valahogyan benne, a harmadiknak sem eshet nagyobb baja.

A fin de siècle és a világkiállítás, a Dreyfus-pör, Anatole France, Zola és Labori Párizsa volt ez, azé a Laborié, akinek a nevét egyikmásik régi budapesti vendéglőben és kávéházban ma is őrzi még egy torta vagy egy filé. Ki ismeri nálunk ma már Dreyfus nagyszerű védőügyvédjének valamikor példátlanul népszerű nevét? Megesszük a Labori-tortát, ahogy megesszük a Wellington-vesepecsenyét. A név keveseknek mond csak valamit. Az elismerésnek és a hálának ez az étlapon való megnyilatkozása mégis megnyugtató minden ügyvéd, hadvezér, író és művész számára, valami szerény és olcsó bizonyítéka ez a non omnis moriarnak: ha a hálátlan utókor nem tudja is többé kik voltunk, nevünk tovább él a szakácsművészet remekeiben.

Ha Adyval nem találkoztam is Párizsban, annál gyakrabban láttam azt a magyar családot, amely házába befogadta: Lédát és az urát. Pestről ismertem még a csapzott bajuszú, kedves, okos és egy kicsit furcsa embert. Jól emlékszem, ő beszélt nekem először a képes levelezőlap óriási lehetőségeiről. Ez az ipar akkoriban tapogatózón mászkált még, szárnyat igazában a párizsi világkiállítástól kapott csak. Jól emlékszem arra is, hogy lelkes és meggyőző előadását

Ady és Léda. (Ady dokumentumok könyve. Szerk.: Révész Béla. Bratislava, 1936)

jóindulatú semlegességgel hallgattam végig, ahogy azelőtt és azóta is minden olyan egészséges ötletet, amelynek a révén más százezreket és milliókat keresett.

Ebéd után a Café de la Paixban szoktam vele találkozni, vendégszerető házát is megnyitotta számomra. Néha, ritkán eljött a kávéházba Léda is, aki akkor talán csak Adél volt még. Finom, okos asszony, remekül beszélt, de ugyanúgy tudott hallgatni is. Nem fülével hallgatta az embert, hanem szemével, titokzatos nagy szemével, amely alatt korai árnyékok sötétedtek. Kegyetlenség, ha megvallom, hogy barátságom inkább az urának szólt, mint neki? Jól ismertem ezt az asszonyfajtát, a mindent tudó, fensőséges, egy kicsit mindenbe beavatkozó, intellektuális, irodalomkodó, művészkedő, kápráztató, fárasztó, lipótvárosi asszony fajtát. Hiába volt Léda nagyváradi és párizsi, én a Lipótvárost láttam benne, a század végének jólétben úszó, örömet habzsoló, minden új iránt mohón fogékony, csillogó Lipótvárosát, amelyet otthon sem szerettem és

Léda (fotó Moldvai)

amelytől Párizs még jobban eltávolított. Párizs akkor nemcsak iskola volt számomra, nemcsak többre és ismeretlenre való szomjazás, hanem elzárkózás és magamba mélyedés is, remeteség egy népes és zajos sivatagban. Kétségtelenül sokat mulasztottam azzal, hogy nem közeledtem nagyobb érdeklődéssel Ady múzsájának igazi nagy emberi értékeihez, de életemnek ebben a korszakában egyetlenegy ember érdekelt csak: én magam.

Soha olyan jó barátságban nem voltam vele, hogy valaha is összeveszhettünk volna, ami majdnem minden jó barátjával megesett. Ismeretségünk mindvégig felületes és talán éppen ezért zavartalanul kellemes volt. Ebben a keretben magam is sokszor éreztem a tündöklő és uralkodó szépasszony varázsát, sokszor elbűvölt szeszélyes ötleteivel, furcsa és mulatságos fantáziájával.

Egy este, vacsora után, fölmentem velük a Montmartre-ra, a háború előtti Párizs hajnalig hangos éjszakai világának, a mindenféle színű Moulin-ek, kabarék, kiskocsmák, kávéházak, mulatók, mutatványos bódék, tánctermek hivatalos és hivatásos paradicsomába. Nyolcan-tízen voltunk, magyarok, franciák vegyesen, akik bevonultunk a rendkívül népszerű Rat Mort-ba. A Döglött Patkányról elnevezett mulató minden iparkodása abban csúcsosodott ki, hogy nevét meghazudtolja és falai közé olyan életet varázsoljon, amilyet eleven patkány se látott még. Ez sikerült is neki. A helyiség minden éjjel zsúfolva volt, magyar cigány muzsikált benne, román művész zongorázott, angol lányok táncoltak, francia énekes énekelt pikáns és érzelmes dalokat. Az asztalok mellett németek, japánok, svédek, sziámiak, hollandusok, magyarok itták a francia pezsgőt, francia kokottok bűvölték a világkiállításra fölrajzott idegent, francia táncosok és egyéb gavallérok bűvölték a brilliánsok súlya alatt roskadozó amerikai milliomosnőt. Ebbe beleszólt néha a magyar cigány is, a prímás nem igen adta akkor hercegnőn alul. A határok nélkül való világ tobzódott a szűnni nem akaró béke áldásában és pezsgővel élesztgette a földi örömök örökmécsesének a lángját.

Ebben a Döglött Patkányban kecses táncával mindannyiunk figyelmét magához húzta egy kis francia lány. Hivatásos táncosnő volt, alkalmazottja a helyiségnek, de csupa egyszerűség és szerénység elbűvölő kis utcai ruhájában, olcsó kis kalapjában, amelyre keskeny fehér szalagot varrt egyéni díszül. Fiatal fecske volt a vörös bársonypamlagon gőgösködő tarka, öreg kakaduk és paradicsommadarak között. Amikor észrevette, hogy figyeljük, táncolás közben kedvesen mosolygott ránk, hálásan hajlongott felénk amikor megtapsoltuk.

Ismeretlen művész vöröskréta rajza Adyról (fotó Moldvai)

Léda indítványára meghívtuk asztalunkhoz és megkínáltuk egy pohár pezsgővel. Halk és finom volt és mégis mulatságos, elfogulatlan és elmés, engedelmesen és türelmesen felelt kíváncsi kérdéseinkre. Léda is erősen faggatta, mit csinál, hogyan él. Nem titkolózott, de nem is hivalkodott, egyszerűen és becsületesen felelt, az úri dáma nyugodt biztonságával ült közöttünk, keveset ivott, inkább a sós mandulát csipegette. Föl-fölugrott, táncolt egyet, azután megint visszajött hozzánk, régi barátait látta bennünk. Lassan-lassan mindjobban megoldódott a nyelve. Elmondta nekünk, amit úgy is láttunk rajta, betegség támadta meg a tüdejét, nem volna szabad táncolnia. Délre kellene mennie, Afrikába egy kis egészségért vagy valahová hegyes vidékre... de nem mehet, nincs pénze. Most már nemcsak gyönyörködtünk benne, sajnáltuk is, ahogy hervadt és lángolt az arca, ahogy elfakult a lélegzete, ahogy szűk kis mellére tette átlátszó kezét. Léda anyai gyöngédséggel dédelgette, meg is ajándékozta, ahogy mindannyian. De ezzel nem érte be. Azt mondta:

– Elmegyünk innen és soha többé nem látjuk. Ő se minket. Valami örömet szeretnék szerezni neki, hogy tudja, holnap is gondolunk rá...

Azt eszelte ki, hogy másnapra meghívja ebédre a Rue de Lévisbe. Meghívott minket is. A kislány nagyon kedvesen megköszönte a meghívást, el is fogadta. Ahogy egyik úri dáma elfogadja a másiknak a meghívását. Délben megjelent Lédáéknál. Soha ennél szomorúbb ebédet!

A kislány kiöltözött erre az alkalomra. Valamelyik, ha nem egyetlen kissé rikító estélyiruháját vette föl, félszeg és zavart volt a komoly polgári ebédlőben, száját alig merte kinyitni... oui monsieur... non madame... jóformán ez volt minden. Haldokló kis pillangója a lángoló éjszakának, a déli napsütésben bágyadt és fakó volt. Hajnalig táncolt és aligha aludta ki magát... akik tegnap barátai voltunk az ő otthonában, idegenek voltunk számára az idegen polgári világban. Hiába kedveskedtünk neki, hiába dédelgettük, bennünk is kihűlt már az éjszaka láza, üres udvariaskodás, hazugság és játék volt minden, amit vele csináltunk... mindannyian megkönnyebbültünk, amikor mindjárt ebéd után tapintatosan és megértően mentegetőzni kezdett, hogy sietnie kell, várják...

Nem mertük tartóztatni, elment. Hallgattunk. Egy kicsit kényelmetlenül néztünk egymásra, tudtuk, hogy többé nem megyünk a Döglött Patkányba, soha többé nem látjuk ezt a kislányt. Egyikünk, eltúlozott udvariassággal elkísérte, talán azért, hogy ő maga is elme-

nekülhessen a lehangolt társaságból. Aztán Léda megszólalt. Nagyon megrendítette a dolog, vádolta magát, mi vigasztalni próbáltuk őt is, magunkat is, de nem nagyon tudtunk egymásnak mit mondani. Valaki megkockáztatott egy aforizmát a jóságról, ellentmondtunk neki, vitatkozni kezdtünk és mialatt a kislány csöndesen sírdogált valamelyik közeli kávéházban, Lédáék szalonjában átvette hangos birodalmát az irodalom.

Statisztika

Imádom a statisztikát, mert imádom a hiábavaló és fölösleges munkát, a játékot és a naplopást, ami szintén munka, néha nem is könnyű. Vagy inkább olyankor könnyű csak, amikor tilos. Amikor ráérek, nincs semmi örömöm a naplopásban. Hogy mégis legyen, azért vonzódok a statisztikához. Álmatlan éjszakáimat ütöm agyon vele kora ifjúságom óta.

Imádom azokat a szemléltető ábrákat, amelyekkel ügyes rajzolók megállapítják az élethez való viszonyunkat. Mindig örülök, amikor a hatalmas ökör, a termetes liszteszsák és az óriási cukorkocka tövében megpillantom a kisemberi alakot: azt a kisembert, aki ennyi meg ennyi húst, lisztet és cukrot fogyaszt el az átlagos emberi élet ennyi meg ennyi esztendeje alatt. Tisztelettel nézek föl erre a kisemberre, akinek a kedvéért az egész nagy tudományt kitalálták. De ki okul a statisztikából? Kinek van haszna a statisztikából? Egyetlenegy embernek: annak, aki hivatalból csinálja. Dupla haszna van belőle: mulat is vele, meg is fizetik érte. Ezzel különb a magamfajta vadstatisztikusnál, aki természetesen ráfizet a mulatságra: időt, világítást, papirost, tintát, tollat pazarol rá. De a mulatságnak a lényege éppen ez: rá kell fizetnünk, rá is fizetünk mindig, az teszi mulatságossá, az választja el az üzlettől. Az üzleten keresni is lehet, a mulatságra muszáj ráfizetni.

Sokan vagyunk ilyen statisztikusok, akik mint vadevezősök saját szakállunkra végigevezünk múltunk Dunáján és személyi adatunkat halásszuk ki belőle. Pontos számadatokkal felelünk a legfurcsább kérdésekre is. Ismerek embereket, akik ötven év óta jegyzik bevételeiket és kiadásaikat. Belenéznek könyvecskéjükbe és rögtön megmondják neked, hogy harminckét év alatt mennyit költöttek színházra, könyvre, utazásra, hány kilométert tettek meg vasúton, hajón, hány városban fordultak meg, hány fogadóban szálltak meg. Vannak lelkiismeretes férfiak, akik szigorúan elkönyvelik szerelmi kalandjaikat is. Hiábavaló fáradozás! Mire a sok szám statisztikává terebélyesedik, az ember többé alig jut hozzá ahhoz, hogy jóvátegye amit

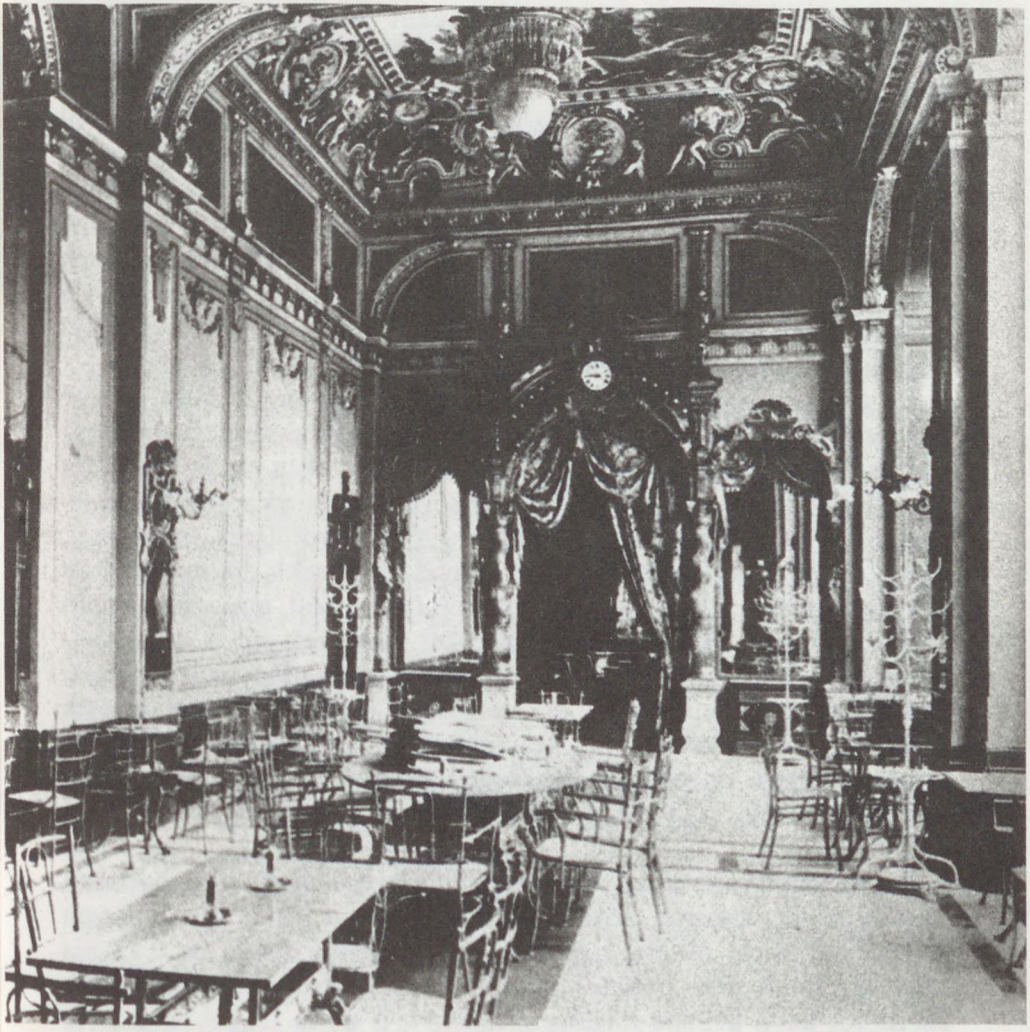

New York kávéház anno... (fotó Moldvai)

vétett és helyrehozza amit elmulasztott. A statisztika visszapillantás a múltra, de nem vezérfonal a jövő számára. És sok ember már csak azért sem változtatja meg megrögzött régi életmódját, hogy a róla szóló statisztikát ne kelljen abbahagynia.

A magamfajta statisztikus számára, a statisztika nemcsak mulatság, a számokkal való labdázás öröme, összeadásban, kivonásban, szorzásban és osztásban való tobzódás, százalékszámítás, összegek

útvesztőjében való céltalan, boldog vagy megdöbbent tévelygés. Számomra a statisztika az álmodozás kimeríthetetlen kútja is. Ha arra gondolok, hogy negyven év alatt mindennap elszívtam átlag tizenöt szivart és hogy ez a tíz szökőév pótnapjával együtt körülbelül 220–225 000 szivarnak felel meg, fantáziám rögtön hozzácsapja azt is, hogy körülbelül negyvenöt-ötvenezer pengőt füstöltem el. Ötvenezer pengő! Ha megvolna egy összegben, szép kis házat vehetnék rajta Budán, kis kert is volna hozzá, ülnék a verandán és elszívnék mindennap tizenöt szivart... ha volna miből. Talán el kellene adnom a házat, hogy szivarra gyújthassak, el is adnám könnyű szívvel, mert negyven év alatt jobban megszerettem a füstöt, mint a téglát.

Én az ilyen statisztikai adatokban szeretek gyönyörködni.

Egyszer kiszámítottam, hogy ha negyven esztendő alatt mindennap csak ötven sort írtam volna, ami még egy lusta ember számára sem kínlódás, most már a 730 000-ik sornál tartanék és én is megírtam volna összes műveimet, egyelőre 120–125 kötetben, ugyanúgy, ahogy a többi rendes író. Szép lett volna! Még szebb, ha mindennap hatvan sort írok... hetvenet... vagy mondjuk százat, ami szintén nem boszorkányság... Te is szeretsz szorozni, nemcsak én. Kérlek, számítsd ki te, hány kötettel gazdagítottam volna a magyar irodalmat. Szorgalmam révén ki tudja, ma már talán tagja volnék valamelyik irodalmi társaságnak is... no, de a lustaságnak is megvannak a maga jámbor örömei. És még mindig megírhatom azt a sokat, amit eddig nem írtam meg, csak azt a keveset nem írhatom meg többé, amit megírtam már.

Azt mondod nekem: könnyelmű voltál, nem kellett volna naponta tizenöt szivart szívnod, inkább le kellett volna írnod azt az ötven sort, akkor most ülhetnél 50 000 pengős budai házadban, összes műveid 125 kötetén. Lehet, hogy igazad van, nem vitatkozok veled. De akkor azon kellene törnöm a fejemet, hogyan tegyek igazságos osztást, hogyan osszam meg óriási vagyonomat örököseim között. Így legalább emiatt nem fáj a fejem. Nyugodtan lemásolhatom azt a klasszikus végrendeletet, amellyel a középkor kóbor lantosa búcsúzott az élettől:

– Pénzem nincs, adósságom van, a többi a szegényeké.

Szegény rokonaim

Szeretem szegény rokonomat, az állatot, meg is látogatom, amikor tehetem. Azonban sok mindenféle megkötöttségem megakadályoz abban, hogy otthonában: az őserdőben vagy a víz fenekén keressem föl. Be kell érnem azzal, hogy állatkertek, akváriumok és rovardák gettóiban találkozzak vele, azokban a szárazföldi és vízi fogolytáborokban, amelyeket az ember ravaszsága eszelt ki számára. Amikor ketrece előtt megállok, szegény rokonom a rács mögül úgy néz rám, mintha fontos mondanivalója volna. Kétségtelenül van is. Szavakba se kell foglalnia, tudom mit akar. Nagyobb falat húst, több levegőt, tágasabb lakást, kevesebb korlátot, több megértést és szabadságot, jobb életet. Hogyan magyarázzam meg neki, hogy mindezt enmagamnak sem tudom megszerezni! Ilyenkor mindig elszégyelem magamat, mentegetőzni próbálok, röstelkedve motyogom:

– Sajnálom... véletlenül nincs nálam annyi...

És pironkodón tovább megyek, mialatt szegény rokonom értetlenül bámul utánam vagy belefáradva a sok hiú próbálkozásba, fásultan bújik vissza mesterséges vackának általó illúzióiba.

Hosszú álmában mivel álmodik a kajmán és az alligátor? Ki számlálta meg valaha is a farkas izgatott lépéseit a ketrecben vagy a keselyű bágyadt szárnycsapásait, amelyekkel koldus centiméterek komikus magasságába emelkedik csak? Ki ellenőrzi, hányszor vágja fejét a rácsba a nagy sas, amíg tisztelni tanulja a korlátokat? Én belemerülök a ketrecben született fenevad szomorú tekintetébe, amellyel soha nem látott hazáját keresi a kultúra fölösleges kulisszái mögött. Én gyakran megállok a lángbagoly odúja előtt. Huhogok. Ő meghökken és visszahuhog. Ostoba gőggel ilyenkor mindig Bölcs Salamonnak képzelem magamat, bűbájos királynak, aki tud a madarak nyelvén, kárál a kárálókkal, kelepel a kelepelőkkel, csácsog a csácsogókkal. Másodszor is huhogok..., de a bagoly nem szól. Behunyja álmos szemét, mereven, mozdulatlanul gubbaszt, nem törődik többé velem...

Úgy látszik, sohasem felelem azt, amit kellene.

Ezt nem lehet jóvátenni. Hiába próbálom... hallottam a titkot és nem tudom megfejteni. A tudós madár elhuhogja, többet is mondana, többet, mindent... rettenetes, hogy nem értjük meg egymást! Rettenetes a halak kegyetlen némasága, a rovarok ijesztő izgatottsága, a nagy teknősbékák komor lomhasága, amely mögött talán százezer esztendők leszűrődött bölcsessége lapul meg: nem érdemes... nem érdemes! Rokonaim, szegény rokonaim és szegény Én, magam is bölcs teknősbéka, titoktudó bagoly és szomorú fenevad a szörnyű ketrec láthatatlan rácsai mögött, megnyirbált keselyű, álmodó kajmán. Tekintetem össze-összefonódik egy másik ember, egy másik rab-állat gyötrődő tekintetével, nézzük egymást és tudunk egymásról mindent, szeretnők egymást megölelni, testvérek vagyunk, emberek, amíg hallgatunk.

És amikor megszólalunk... hiába huhogunk, senki sem feleli rá azt, amit kellene. Az embert az különbözteti meg az állattól, hogy nem tud beszélni.

Bűn és bűnhődés

Költőtárs, amikor megszáll az ihlet, amikor tavaszról és szerelemről életről és halálról akarsz énekelni, nem röstelkedsz amiatt, hogy íróasztalod fiókjából elő kell kotornod a papirost, kézbe kell venned a tollat és be kell mártanod a tintának csúfolt fekete vagy ibolyakék folyadékba? Nem szégyelled, hogy amikor fenséges gondolataidat kifejezni és megrögzíteni akarod, mindenki számára hozzáférhető olcsó gyáripari termékek mankójára kell támaszkodnod? A festő mindmáig megőrizte sokszázéves primitív ecsetjét, évezredes egyszerű vésőjéhez hű maradt a szobrász. Csak te alkudtál meg az idők múlásával. A szerzetes türelmes ecsetjén, nagyapáink patriarchális lúdtollán keresztül nagy utat tettél meg a bárd aranyhárfájától a töltőtollig, az igric kobzától az írógépig. Amíg idáig eljutottál, szent szerszámodról lehámlott az ünnepi méltóság, szent szerszámodat régóta kézbe veheti akárki, idézést, lovagias jegyzőkönyvet, számlát és zsaroló levelet szülhet vele úgy, ahogy te hőskölteményt. Költőtárs, te aki arisztokrata vagy az arisztokraták közt, érzed milyen megalázó, hogy a költőnek nincs többé kizárólagos külön szerszáma? Kénytelen fantáziáját ugyanazon a sínen útnak ereszteni, amelyen más közönséges halandó az üzleti levelezését. Keserves dolog ez, föl kell lázadni ellene. Költőtárs gyere, tiltakozzunk, kérjünk védelmet a magas kormánytól, gyors intézkedést: kötelezze a gyárakat, hogy olyan tollakat és írógépeket is gyártsanak, amelyeket gyakorló költőnek szabad csak megvásárolnia, neki is kizárólag költészeti célra.

Túlságosan gőgös vagyok? Van benne valami. Csakugyan rettenetesen büszke vagyok arra, hogy költőtárs vagyok én is, nekem is szabad írnom. De ezen túl alázatosság van csak bennem. Mestersémet gyönyörűnek látom, fájdalmas szerelmem az írás, idestova ötven éve gyakorlom és ha így folytatom, harminc-negyven év múlva talán lesz is belőlem valami. Szent dolog számomra az írás, magam is szeretnék szent ember lenni, olyan, aki egész nap egyebet se csinál, csak ír, éjjel pedig összetépi amit írt, mert nem ítéli elég tisztának és elég szépnek. Micsoda megaláztatás az ilyen szent ember számára,

hogy reggel meg kell kötnie a nyakkendőjét, veszekednie kell az inggombbal, be kell gombolnia a nadrágját és föl kell húznia a cipőjét! Micsoda megaláztatás, hogy finom kezével, amelynek csak lantot pengetnie volna szabad, hébe-hóba késhez, villához, szivarhoz és kártyához is kell nyúlnia! Ha az egek ezt megengedik, akkor ebben a világban valami nincs rendben. Ez a világ különben is régóta gyanús nekem, sőt, félek, másoknak is.

Én haragszok a kezemre azért a rabszolgamunkáért, amelyet személyem körül végez. Micsoda öröm lett volna megőrizni tisztán az írás számára! Hívságos ábránd! Szegény kezem nem tehet arról, hogy bele kell kapaszkodnia az életbe. Igazságtalan vagyok, amikor bántom. Pedig bántom. Kínozom. Büntetem. Beleütöm egy eltévedt szögbe vagy tűbe, gyufával égetem, ollóval nyesem, borotválópengével hasítom, rácsapom a taxi ajtaját. A mindennap száz kis balesetét arra használom föl, hogy eszébe juttassam: látod, mindez nem történik veled, ha nem keveredsz korpa közé, hanem megmaradsz annak aminek születtél: költő kezének.

Igazad van költőtárs, gőgös vagyok. De meg is bűnhődök érte. Éjjel álmaimban politikai jogaimat gyakorolom és viharos közéletet élek. Mint lidérc ereszkedik ilyenkor mellemre a szabadjára eresztett hiúság, enmagamat ünneplem, fékezhetetlen nagyzási hóbortban lubickolok kéjesen. De sose álmodok írói babérokról, Nobel-díjról, a halhatatlanság zöld frakkjáról. Álmaimban mindössze császárok és királyok paroláznak velem, fehérszakállas elnökök hajlonganak előttem, miniszterek és nagykövetek faggatnak, hogy mit kellene csinálni, sajtófőnökök, képviselők, kormányfőtanácsosok és más rendkívüli férfiak Kedves Bátyámnak szólítanak és zajosan helyeselnek, mihelyt kinyitom számat. Bölcs, kedves, jóságos és megértő vagyok ilyenkor, fensőségemet nem éreztetem senkivel és elhárítok minden megtiszteltetést: nem, kérlek alássan, nem vagyok méltóságos úr... nem kérlek, jelentéktelen, egyszerű ember vagyok, olyan, mint te meg a többi... talán csak egy hosszú élet tapasztalatai... leszűrt filozófia... no és a dolgok ismerete... mindenesetre jól tetted, hogy hozzám fordultál... ki mondja meg neked az igazat, ha nem én?

Álmaimban vezeklek nappali gőgömért. Szónokolok, összeesküszök, választok, szavazok, panamákat leplezek le, barrikádokon harcolok, börtönben ülök, a kínpadon sem árulom el azokat a hétpecsétes államtitkokat, amelyeket rám bíztak és mint az igazság bajnoka hol a nyaktiló alatt, hol a magamvezényelte sortűz szíves közreműködésével, de mindig a vesztőhelyen lehelem ki nemes lelkemet.

Álmaimban nem vagyok költő, mindössze nagy ember vagyok, nagy a szó történelmi és példaadó értelmében, enmagamnak a márványszobra a rólam elnevezett tér kellős közepén, alig tíz lépésnyire az illemhelytől. Átszellemült márványarccal, kitárt karral állok a talapzaton, mintha magamhoz akarnám ölelni az egész emberiséget. Kis dédunokám arra sétál a nevelőnővel és megkérdezi tőle: ki ez a bácsi? A nevelőnő összehúzza kitépett szemöldökét és rövid gondolkozás után fején találja a szöget:

– Ez Pistuka a közlekedési rendőr. Mutatja, hogy át lehet menni a túlsó oldalra.

Temetés

Az első temetés, amelyet láttam, Deák Ferenc temetése volt. Öthatéves kisfiú voltam még; ki Deák – később tudtam csak meg. Akkor annyit hallottam csak róla, hogy a haza bölcse, nagy ember, akinek az elmúlása mindnyájunk számára szerencsétlenség, nemzeti gyász.

A temetés külsőségeiből emlékezetemben csak az utca gázlámpái maradtak meg. Fényes nappal égtek ezek a gázlámpák, gyászfátyol lengett rajtuk. Ma is látom őket. És a tömeget. A rettenetes tömeget, amelybe beékelődve szorongtam nálam is kisebb testvéreimmel, valahol hátul, messze a komor gyászpompa látványosságától. Kegyetlen felnőttek tolakodtak elénk, mind hátrább nyomva minket, kis gyerekeket. Így sodródtam végül a legutolsó sorba, ahol már csak a rendőrlovak patkóinak a csattogása meg a halottas kocsi kerekeinek a csikorgása hallatszott az ájtatos csöndben. Hiába néztem magam elé, hiába ágaskodtam föl, hogy lássak is valami keveset a méltóságos gyászmenetből, lábszárakat, nadrágokat és szoknyákat láttam csak, óriási nadrágokat és terebélyes szoknyákat, amelyek mint valami meglódult hullámzó, sötét függöny takarták el szemem elől a világot.

Addig kerestem valami kis rést, addig fészkelődtem, amíg balvégzetem egy kövér ember és a házfal közé préselt. Itt mozdulni sem tudtam többé. A sok nadrágból most már egyetlenegyet láttam csak, a kövér emberét. Félelmetesen nagy, ijesztően széles nadrág volt, szürke és kopott, reménytelen kíváncsiságom úgy pattant vissza róla, mint sóhaj a kínai falról. Ezt a nadrágot néztem, ezt a fenekén agyonnyűtt, szörnyű intézményt mereven, csalódottan, elkeseredetten, egyetlenegy pontra szögezve tekintetemet, elmondhatatlan fájdalommal, hogy a haza bölcsének a temetéséből nekem csak ez a könyörtelen, kegyetlen nadrág jut. Ezt néztem mindaddig, amíg tekintetem elhomályosult a hiábavaló harcban és könnyeim megeredtek. Csöndesen sírtam, könnyeim végigfolytak orcámon, le se töröltem őket. Akkor is sírtam még, amikor a gyászmenet elvonult már és a tömeg elszéledt. A kövér úr is elmozdult előlem. Alighanem

meghallotta vigasztalan szipogásomat, mert felém fordult és egy pillanatra megállt. Barátságosan, jóindulattal nézett rám. Aztán megveregette a vállamat, megsimogatta arcomat és meghatottan azt mondta:

– Derék fiú vagy! Jó hazafi lesz belőled!

Cilinder

Eloltottam a lámpát.

Az ablaktól ötven lépésnyire hórihorgas vasrúd áll, gömbölyű üvegfejét szomorúan lehajtja a mellére. Alkonyatkor kigyúl ez a fej, mint valami fölfújt, pufók tűz-hólyag világít a sötétben. Átlátszó, könnyű muszlin-függöny takarja csak az ablakot, azon keresztül szivárog a szobába az ívlámpa fénye. Ebben a derengésben látom az asztal meg a pamlag vonalait, a fűtőtest harmonikáját, a mennyezet alvó csillárját és az ággyal szemközt, a falbaépített ruhaszekrény fehér ajtaját. És az ajtó mögött a sötét nyílást... nyitva hagytam a szekrény ajtaját! Föl kellene kelni, be kellene zárni... de lusta vagyok. Pedig ezzel a sötét nyílással szembenézni nem jó, érzem is már, hogy nem fogok elaludni. Azonban makacs ember vagyok, most már azért se kelek föl, megpróbálom. Merőn nézem a fekete nyílást, nem látok mögötte se rekeszt, se fogast, se ruhát, se falat. Mintha sötét éjjel egy néger parkettáncos fekete selyemmel bélelt fekete cilinderébe néznék: nagy, fekete semmit, végtelenbe vezető fekete utat látok csak. A pokol tornáca ez, a kapu fölött lassan-lassan ki is gyúl már a helyiség fényreklámjának a fölírása és a házirend szigorú utasítása:

– Minden reményt le kell adni a ruhatárban.

Nézem a fekete semmit, ahogy nő és nyújtózkodik, óriási gyárkéménnyé magasodik, fekete hengerré mélyül, földöntúli cilinderré, kitátja rám a száját, ellenállhatatlanul húz magához, unszol és bűvöl, hogy fejemet a torkába dugjam... nagy fekete dzsinn rejtőzik a szekrény mélyén, félelmetes efrit. Hiába alakoskodik, lassan-lassan ráismerek... ő az... régi cilindereim szelleme! Élt a jó alkalommal, hogy a szekrény ajtaját nem csuktam be... most rám mered a sötétségből... hallom a szörnyű számonkérést:

– Hová lettek régi cilindereid? Mi történt velük az élet forgatagában?

Igen, most már tudom... ezért van minden... a feketeség, az álmatlanság, a nyugtalanság... nem tisztelem eléggé régi cilindereim

emlékét! Csakugyan, hová lettek régi cilindereim? Hová lesznek az erdő kis énekes madarai? És hol van a tavalyi hó?

Valamikor két cilinderem is volt, természetesen nem egyszerre, mint a velszi hercegnek, hanem egymásután. Óriási időköz és távolság választotta el a kettőt egymástól. Az elsőt Pesten vettem, a másodikat sokkal később Párizsban. Hónapokig úgy merengtem Léon vagy Delion cilinderkirakatai előtt, ahogy az ambiciózus varrólány mereszti szemét az ékszeresbolt briliánsaira és gyöngysoraira. Mert a cilinder nem kalap. Ékszer. Fekete gyémánt, sátoros ünnepen viseli csak az ember. Ismertem valakit, aki egy szál cilinderben élte le életét; aranylakodalmát ugyanabban a cilinderben élvezte, amelyben annak idején az esküvőre ment. Vitrinbe kell tenni az ilyen cilindert. Az ilyen házasságot is.

Első cilinderem! Úgy írom le ezt a két szót, mintha azt írnám: első szerelmem. Úgy ragyogott, mint ifjúságom. Úgy is nyűttem el. Nem bántam vele szőrmentén, mindig borzas volt, nagy viharokat látott. Rossz gazdája voltam, nem viseltem gondját, nem vigyáztam rá, meg sem érdemeltem azt az isteni ajándékot, a gyönyörű cilindert. Emlékszem arra is még, mi adta meg neki a kegyelemdöfést; este, frakkban, fehér nyakkendősen, a cilinderrel a fejemen éppen indulni akartam hazulról, amikor észrevettem, hogy – a szorgalom jutalma! – az ujjam még mindig tintás. Mégegyszer meg kellett mosnom a kezemet, meg is eresztettem a fürdőszobában a csapot... de a víz csak nem jött. Annál furcsább volt ez, mert egy-két percig vízcsöppek lassú, majd mind sűrűbb kemény koppanását hallottam, mintha valahol a szobában megeredt volna az eső. Csakhamar fölfedeztem, hogy a vízcsöppek a cilinderemen koppantak, a hidegvíz csapja helyett a zuhanyét fordítottam jobbra. A cilinder másnap falura került, rokonokhoz, akiknél sokáig tengette még életét a gyümölcsösben a madárijesztő rongy fején. Találkoztunk is egyszer-kétszer, de ahogy ez sűrűn megesik régi barátokkal, akiket elválaszt az élet, annyit mondtunk csak egymásnak: „Hogy vagy?" A választ egyikünk se várta meg, én tovább siettem, ő sötéten és némán nézett utánam. Amikor utoljára láttam, tetejében két galamb csókolózott: az ifjúság és a szerelem szimbóluma egy kopott síremléken.

Párizsi cilinderemen sem volt áldás. Jóformán fejemen se volt még, amikor sürgősen haza kellett utaznom. A régi magyar hagyományhoz híven úgy utaztam haza, hogy némely kis tartozások fejében mindenemet Párizsban hagytam. Cilinderemet is. Évek múlva láttam csak viszont, amikor végre-valahára ki tudtam váltani a

rabságból. Amim ott maradt, valami kevés ruha és fehérnemű, ötven-hatvan kötet könyv, egy kis petróleumlámpa, néhány arckép, sok levél, kézirat, egy darab maradék szappan, egy félüveg otkolon, három-négy darab hazai sütemény és más efféle értéktárgy, azt derék háziasszonyom nyomban elutazásom után berakta nagy utazókosaramba, lezárta, leszögezte és fölrakta a padlásra. Ott mohosodott és penészedett, amíg ütött számára a megváltó „utánvéttel" órája. Hiánytalanul visszakaptam mindent, inkább csak a tárgyak elrendezésében volt egy kis hiba. Legfelül került a cilinder, annak a tetejére a szappan, mind a kettő úgy feküdt ott mint akit szívenszúrtak. Valóban ez történt: háziasszonyom a nagy iparkodásban nem nagyon figyelt arra, hová kalapálja a szöget, a kosár födelén keresztül rászögezte a szappant a cilinderre, elválaszthatatlanul egybekovácsolta őket. Ahogy a házasságközvetítő a két szerető szívet, akit a kegyes sors egymásnak rendelt. Elkeseredésemben egy pillanatig arra gondoltam, hogy előveszem a szappant és megmosdatom vele a cilindert. Ráfért a hosszú utazás után! De beláttam, hogy ennek nincs semmi értelme, megkegyelmeztem nekik és elajándékoztam őket. A szappant a házmesterem lányának – francia szappan volt! – a cilindert a házmesternek. Az ajándék nem hozott nekik szerencsét. A lány az ajándékon fölbuzdulva beiratkozott a színiiskolába. A házmester, mintha csak ezt a cilindert várta volna, nyomban megházasodott. Elvette a házmesternét. Évek múlva egyszer találkoztam vele. Zergeszakállas, puha, zöld tiroli kalap volt a fején. Megkérdeztem, mi történt a cilinderemmel. Ravaszul hunyorított és kalapjára mutatott:

– Ez az.

– Ez a zöld tiroli kalap?

– Ez. Átalakíttattam.

A koldulás művészete

Házi szegényeim között nincs se szemérmes, se hálás. Szemérmetlen valamennyi, makacs, követelőző, példátlanul szemtelen. Rosszul bánnak velem, a szerény alamizsnát sértődötten vágják zsebre, úgy néznek rám, mintha megcsaltam és kifosztottam volna őket. Kötekednek velem, lenéznek és kinevetnek. Látják, milyen kínban vagyok, mert nem tudok nekik annyit adni, hogy örökre megszabaduljak tőlük; látják azt is, hogy nem szívesen adok és mégsem akarom őket üres kézzel útnak ereszteni; gyönyörködnek vergődésemben, játszanak velem. Én vagyok a koldus, ők a gőgös nagyurak. Elszánt, okos fickók, a vesémbe látnak, biztos zsákmányuk vagyok: mindenféle ravasz fondorlatok révén, álnéven csempészik be magukat hozzám, kárörömmel nézik, hogyan borul el arcom, mikor rajtakapom magamat azon, hogy másodszor is lóvá tettek. Jól tudják, hogy ha magamban mérgelődök is, titokban mégis szeretem őket és el vagyok ragadtatva huncutságuktól... Ugyanolyan viszony van köztünk, mint valamikor a király és bolondja között volt, éppen csak azt nem állapítjuk meg, melyikünk a király és melyikünk a bolond.

Van köztük higgadt és tekintélyes is, olyan, aki tíz-tizenkét év óta nyúz rendszeresen. Ezt már valami barátság féle fűzi hozzám; én nem ismerem az ő életét, ő az enyémet annál jobban. Ez nem ütközik meg többé azon, hogy jóval kevesebbet kap, mint amennyit még csak tavaly is kapott. Megértő lélek... Istenem, rosszak a viszonyok!.. Éppen csak a fejét csóválja... ejnye, ejnye, hát már ön is? Sajnál. Sajnál, de nem könyörül meg rajtam... miért tenné? Az üzlet üzlet és a rossz üzlet még mindig jobb, mint a semmi üzlet. És rendületlenül tovább nyúz.

Egyik-másik váratlanul örökre elmarad. Nem jelentkezik többé. Nem azért mert megütötte a főnyereményt, hanem azért mert meghalt. Ami talán ugyanaz. De ez ritka madár. Negyvenéves praksziso m mindössze kettőről tud. Ez is támogatja azt a régi elméletemet, hogy a nyomor a legjobb életmeghosszabbító.

Van olyan, akivel tegeződök. Gyerekkori pajtásom. Együtt lab-

dáztunk a Széchenyi-szobor körül, együtt jártunk iskolába. Mindig több pénze volt, mint nekem. Azt hiszem, ma is több van. De azért irgalmatlanul behajtja rajtam az adót. Néha megkínál egy pápai portorikóval. Elfogadom, hogy meg ne sértsem. Egyszer visszautasítottam. Villogó szemmel förmedt rám:

– Miért nem fogadod el? Azt hiszed, koldus vagyok?

Igen, azt hittem. De úgy látszik, koldusnak lenni és koldulni nem ugyanaz. Ahogy egy másik koldus barátom mondja:

– Mindenki szívesen koldulna, de nem mindenki tud.

Igazi koldus csak az, aki nem tud koldulni.

Vannak köztük nők is.Ráncosarcú, töpörödött anyókák, ódivatú kalapjuk alatt csapzott ősz hajjal, szégyenlősen és mégis bizalmaskodón hunyorgatják szemüket, el akarják hitetni velem, hogy valamikor régen volt valami köztünk... Volt-e csakugyan? Keresem a régi csókok nyomát szürke szájukon... Kegyetlen föladat! Tragikusan sipítoznak:

– Nagyságos uram... méltóságos uram...

...Hatalmas, erős öregember. Ezüst a haja, kusza, szürke szakálla csak azért nem takarja el a mellény kivágását, mert az óriás nem visel mellényt. Kabátot is alig. Összeüti a bokáját, merev haptákban megáll:

– Hadnagy úrnak alásan jelentem, bejöttem a szobába...

Negyven évvel ezelőtt a századomban szolgált.

A kutyás gróf pénteken jön. Kézelője nincs, de zsebkendője kacéran fityeg ki a felső zsebéből, monokliját a világért se venné ki szeméből. Kis kutyával jár. Amikor átveszi a pénzt, negédesen megkérdezi:

– A kutyuska nem kap semmit?

Kap. Hogyne kapna! Mindenki kap. Nem tudok védekezni. Adok. Dühösen, ellenségesen, gyűlölködőn, gépiesen, de adok. Munkakerülőknek, csalóknak, iszákosoknak, hazug mesemondóknak, kutyáknak. Ostoba vagyok, gonosz vagyok, de adok. Nem nézem kinek. Annak aki kér. Adtam a zimonyi embernek is...

Beküldte hozzám a névjegyét. Zimonyból jött, sürgős és fontos ügyben. Zimonyban született az apám, rokonaim élnek ott, akikről sok-sok év óta nem tudok... talán azoktól hoz hírt, csakugyan fontos üzenetet? Behívattam. Pápaszemes, törékeny, halk, ijedező vén zsidó volt a zimonyi ember. Egy-két ismerős nevet motyogott, aztán kitört belőle a panasz: kilakoltatták, az üzletét elvették...

– Zimonyban?

– Nem, a Király utcában.
– Hát mikor jött Zimonyból?
– Ötven évvel ezelőtt!
...Nem merek többé koldus-barátaim szeme elé kerülni. Ha elolvassák ezt az írást, szememre vetik majd, hogy belőlük élek.

Pesti madár télen

Nagy tanácskozás volt ma délben a Rózsadombon, ablakom alatt az üres telek kopasz nagy fáin. Rengeteg veréb gyűlt össze, rendkívül izgatottan cseveteltek, csak elhallgattam, hogyan vitatkoznak, veszekszenek, iparkodnak egymást túlkiabálni. Megjelent a gyűlésen három kövér varjú is, három méltóságos öregúr divatja múlt fekete redingote-ban, más-más ágra ült mindegyik, még egymással se barátkoztak, a vitában egyikük se szólalt föl. A szomszédos háztetőkről egy kis ingyen publikum bámulta a látványosságot, kósza galambok, munkakerülő, ráérő népség, ugyanolyan koldusai a pesti utcának, mint a gyűlésező verebek. Izgatottan röpködtek kéményről párkányra, párkányról erkélyre, de a gyűlésbe nem mertek betolakodni, panaszosan búgtak egymás között, alighanem azt fájlalták, hogy a gyűlésre nem hívták meg őket, szavazati jogot nem adtak nekik.

Miről beszélnek a verebek február közepén? Miről tárgyalnak a vadkacsák meg a vadludak a zajló Dunán? Ezeket is néztem a Margit-szigeten. Huszad, harmincad magával ráül a vadmadár a jégtáblára, ez a téli sportja, viteti magát a vízzel a sziget túlsó végéről le a Margit híd felé, rekedten kiáltoz, hápog, gágog, azután éppen olyan értelmetlenül elcsöndesedik. Ahogy emberlakta vidék felé közeledik egyszerre fölkerekedik és visszaröpül Újpest fölé. Ott megint ráül a jégre és lecsúszik Pestig. Hányszor mulat így napjában ezzel a vízi ródlival? Két jégtábla között ráereszkedik néha a szabad vízre, ringatja magát, aztán megint kiül a jégstrandra, úgy sütkérezik a napon, mint testvérei a szelíd libák a Hullámfürdő teraszán.

Harkályt is láttam a szigeten, vén fa derekán sétált fölfelé, hosszú csőrével reménykedőn kopogtatta a fa kérgét, de senki se mondta neki: szabad. Ez sem volt helybeli madár, valahonnan Buda környékéről vetődött ide. Budakesziről vagy Vörösvárról, falusi kislány, igen el lehetett keseredve, hogy nekivágott a nagyvilágnak és bejött Pestre szerencsét próbálni. Hamar el is unta a dicsőséget, egy-kettőre eltűnt a sötétben. Négy-öt sötét varjú gubbasztott a szomorú bokrok

tövében a hólepedőn, csöndes kárörömmel nézték a boldogtalan madarat... szegény őrült, Pesten akar elhelyezkedni!

Egyszer mégis csak meg kellene írni Budapest madarait, hogyan városiasodtak el, hogyan alkalmazkodtak hozzá az aszfalthoz, kávéházhoz, villamoshoz, Pest szelleméhez. A naplopó galamb és a proletár veréb pesti figura. A pesti madár kétségtelenül lenézi a vidéki madarat. Egy Podmaniczky utcai ház negyedik emeletének az ablakában láttam egyszer egy tyúkot. Sárgaréz papagáj kalitkában ült, rettenetesen büszke volt. Hogyan került oda, nem tudom. Igaz, hogy ez a kommünben történt.

Ismertem egy öreg kakadut. Jakabnak hívták. Egyik jóbarátomé volt. Engem szeretett. Ha meglátott kinyújtotta felém a lábát és azt mondta:

– Szervusz!

Ez a madár nagyon szerette a kártyát. Órákig kibicelt gazdájának, háta mögött ült a szék támláján, komoly pofával nézte a játékot. Néha közbeszólt:

– Makk! Makk! Makk! Csak makk! Csak makk!

Egyszer egy híres magyar íróval kártyáztunk ennél a barátomnál. A híres író irtózott a kibictől, nem tűrte meg maga mellett. Ezen az estén is elüldözött maga mellől mindenkit. A szerencse mégsem akart rámosolyogni, cudarul járt a kártyája. Haragosan nézett körül, nem tudta mire vélni a dolgot. Akkor észrevette, hogy válla fölött Jakab félrehajtott fejjel belepislog a kártyájába. Sápadtan tette le a kártyát és vérfagyasztó komolysággal fordult a házigazdához:

– Mondd meg ennek a madárnak, hogy ne nézzen a kártyámba, mert kiröpítem az ablakon.

Jakabot eltoloncolták az író háta mögül, de kisvártatva megint visszalopózott. Az író kártyajárása megjavult, figyelmét úgy lekötötte a játék, hogy nem nézett többé hátra. Éppen neki kellett kijátszania, döntően fontos volt, hogy mit hív. Egy pillanatig elgondolkozott. Akkor valami csöndes súgást hallott.

– Makk! Makk! Makk! Csak makk! Csak makk!

Gépiesen engedelmeskedett. Makkot játszott, makkot, csak makkot és megnyerte a játszmát. Amikor kiderült, hogy Jakab adta neki a jó tanácsot, felállt és ünnepélyesen bocsánatot kért tőle.

Menjünk vissza a verébgyűlésre. Arról akarok beszélni. Arról, hogy én tudom miről tanácskoznak. Az ünnepi hetet készítik elő. Azt tárgyalják, hogy megtartsák-e az idén is, mint eddig minden évben... A költség nem nagy, éppen csak a fákat meg a bokrokat kell zöld

lombbal és levéllel bevonni, zöld fűszőnyeget kell a vendégek elé teríteni és telehinteni valami olcsó fehér, sárga és piros kis virággal. Üzenni kell a fecskéknek, hogy jöhetnek már, néhány kis énekes madarat kell szerződtetni... elintézni a központi fűtés dolgát... egy-két hét múlva hirdetni is lehet már és körülbelül három hét múlva ki lehet tűzni az első előadást.

Cselló

Negyedik napja esett már az eső a hegyek között. Odakint vigasztalanul szürke volt a világ. A hegyek közé ékelt, magányos kis Grand Hotelban alig lézengtünk nyolcan-tízen. Akinek esze volt elmenekült, csak egy-két elszánt hegymászó bizakodott még abban, hogy egyszer majd csak kisüt a nap. A ragyogó étteremben minden tizedik asztalnál ha ült valaki, az is egyedül. Senki sem ismerte a szomszédját, senki sem akart ismerkedni. Mérges, barátságtalan és szomorú emberek verődtek itt össze, inkább férfiak mint nők. A hotel igazgatója a fejét vakarta, még a bridzshez való négy embert se tudta összetoborozni. Kétségbeesetten a szomszéd városba telefonozott muzsikáért. Az ügynök megígérte, hogy harmadnapra összeállít neki egy kvartettet. Egyelőre csak csellistája van, ha tetszik nyomban kiküldi. Az igazgató megint megvakarta a fejét, azután azt mondta:

– Ilyen időben a csellista is jobb a semminél.

Az esti vonattal kellett volna megérkeznie. Azt vártuk. A homályos hallban ültünk vacsora előtt, hat férfi és két idősebb nő. Mindegyiknek megvolt a maga asztala és asztalán a mulatsága. A férfiak olvastak vagy keresztrejtvénnyel bajlódtak. Az egyik nő kézimunkázott, a másik pasziánszozott. Mind a kettőnek ez volt az utolsó estéje, az igazgató keservesen panaszolta, hogy reggel elutaznak. Még egy nő lakott a szállóban, de azt ritkán láttam, alig mozdult ki szobájából, többnyire ott étkezett is. Bécsi nő volt és csinos, válófélben volt, egész nap Béccsel telefonozott. Mindezt fontoskodó titkolózással az igazgató mesélte el nekem és alighanem a szálló többi vendégének is. Kötelességének látta, hogy mulattasson minket, azért szerződtette a csellistát is. Nagyon megsértődött, amikor bejelentettem neki, hogy a bécsi nő viselt dolgai nem érdekelnek.

Ezen az estén, alkalmasint a csellista reményében, a bécsi nő is lejött a hallba. Nem ült le, izgatottan, idegesen sétált föl-alá, eltűnt az olvasószobában, visszajött, lement a portáshoz, bement a telefonfülkébe, ide-oda kóválygott, a rádióval bíbelődött, de az csak krákogott és hortyogott, a nő nem bírt vele. Karcsú, sápadt, fekete asszony

volt, egyszerűen és finoman öltözködött, ékszert nem viselt. Az igazgató rögtön csatlakozott hozzá, kísérte, hajlongott mellette. A bécsi asszony megint eltűnt a telefonfülkében, aztán kinyitotta az ajtót és hátraszólt az igazgatónak:

– Magát keresik.

Az igazgató berohant a fülkébe és egy perc múlva földúltan jelentette be, hogy a csellista holnap érkezik csak. Ma régi helyén játszik még.

A hall nyomban kiürült. A két hölgy fölment a szobájába csomagolni, egy-két úr bement az étterembe, hogy megvacsorázzon. A cvikkeres német lehozatta szobájából a lóden köpenyét, fejére húzta a csuklyát és kiment az esőbe sétálni. A bécsi asszony leült egy karosszékbe, cigarettára gyújtott, egy kicsit hátrahajtotta fejét, úgy nézte a füstöt. Nagy szomorúság látszott az arcán.

Mialatt a vacsorát fölszolgálták, rendbehozták a rádiót. Valahonnan táncmuzsikát közvetítettek. Egy elkeseredett vendég fölkérte a bécsi asszonyt, de az fejét rázta csak, nem táncolt. Otthagyta a vacsorát, eltűnt. A táncmuzsika után gramofonlemezekkel boldogítottak minket. Leültem az üres hallban. Dalok és opera áriák röpködtek az oszlopok és a fülkék között, láthatatlan, édesszavú madarak a márványerdőben. Carmen és Hamlet, Tosca és a Sevillai borbély egyetlenegy végtelen operába olvadt össze az áriák forgásában. Megszólalt Caruso is, a Sole mio-t énekelte, fájdalmasan, szívtépőn, ahogy távoli halottak énekelnek nagy elhagyatottságuk reggeltelen éjszakájában. Itt, az isten háta mögött, a magányos és homályos fogadó halljában, a nagy üvegablakokat csapkodó eső kopogásában kísértet íze volt az éneknek. Valaki nagyot sóhajtott, azután zokogást hallottam. Nyugtalanul ugrottam föl, egy lélek se volt a hallban, a hang messzebbről jött, az olvasószoba felől. Megálltam az olvasó küszöbén, odabent egy asztalra borulva hangosan sírt a bécsi asszony. Nagyon megsajnáltam, de nem mertem bánatába beavatkozni. Hirtelen fölemelte a fejét, kisírt szemét rámmeresztette. Röstelkedtem, hogy rajtakaptam valamin, amit titkolni szeretett volna. Ügyetlenül dadogtam egy-két szót... bocsánatot kértem... hallottam a sírást, nem tudtam, nem történt-e valakinek baja... hozzak egy pohár vizet?...

A bécsi nő megint csak fejét rázta, mint előbb, amikor táncra kérték. Kisvártatva halkan megszólalt:

– Köszönöm... nem kell semmi.

Másnap nemcsak a két idős hölgy utazott el, hanem két úr is.

Az eső nem állt el. A csellista nem érkezett meg. A rádió megint elromlott. A cvikkeres német megfenyegette az igazgatót, ha reggelre nem süt ki a nap, elutazik ő is. Este a hallban ketten ültünk csak, a bécsi asszony meg én. Megint nyugtalanul járkált föl-alá. Egyszer csak megállt az asztalom előtt:

– Magát nem őrjíti meg ez az eső?

– Nekem csönd és magányosság kell. Az idővel nem törődök.

Leült, rágyújtott, hallgatott egy kicsit. Azután megint megszólalt:

– Maga miért van itt?

– Író vagyok, valami megírni valóm van. Nagyobb munka. Ilyenkor elvonulok a magányosságba, semmivel és senkivel sem törődök, csak a munkámmal.

– Akkor ez a Grand Hotel éppen magának való.

– Még mindig sokan vagyunk itt.

Kurtán, majdnem vadul elnevette magát:

– Vigasztalódjon, nemsokára kevesebben leszünk. Ha holnap is esik az eső, megölöm magamat.

– Miért nem utazik el?

Dacosan nézett rám.

– Nem azért jöttem ide, hogy elutazzak.

Másnap elutazott a német, elutazott a másik vendég is. Az eső nem állt el. Délben megérkezett a csellista. Csinos fekete fiú volt, ahogy később megtudtam, magyar. Hogy késlekedését jóvátegye, ebédidő alatt is játszott. Csajkovszkij Chanson Triste-jét, Schumann Träumereijét, Godard Berceuse-ét, szívhez szóló, szép, szomorú dalokat. Ahogy mondani szokták, érzéssel játszott. Beszédes, dús hangja volt a csellójának, húrjairól bőven, szélesen ömlött a muzsika. A bécsi asszonynak játszott, ki másnak játszhatott volna! Az asszony tenyerébe hajtotta fejét, úgy hallgatta. Egyszerre fölugrott, odaszólt hozzám:

– Nem bírom ezt a gyilkos muzsikát!

Fölrohant a szobájába, bezárkózott, este se jött le. Aggódni kezdtem miatta, de megtudtam, hogy vacsoráját a szobába rendelte. Este egyedül hallgattam a csellistát, a délutáni vonattal elutazott az utolsó vendég is. A hallban ketten ültünk csak, a csellista meg én. A változatosság okáért most Chopin Nocturne-ját és Rubinstein Melodie-ját játszotta. De mielőtt rátérhetett volna Schubert Ave Maria-jára megkértem, hogy ne fárassza magát fölöslegesen, miattam nem érdemes, köszönöm, inkább elhiszem neki. Szívesen abbahagyta. Beszélgettünk egy kicsit. A csellista rosszkedvű volt:

– Átkozott egy hotel ez. Nem tudom meddig bírom ki itt.

Megint esőre virradtunk. De a bécsi asszony délben valamivel nyugodtabb volt már. Nem volt olyan sápadt, mint addig, erősebben rúzsozta a száját is. Talán jó hírt kapott Bécsből. A csellista belekezdett Massenet Elégiejébe és nem vette le szemét az asszonyról. Az asszony megkérte, hogy játssza el neki Bach Airjét. Én fölmentem a szobámba dolgozni. Este megtudtam, hogy az asszony elutazott a csellistával, úgy siettek, hogy a csellót is a hotelben felejtették.

A hallban megint ketten maradtunk. Én meg a cselló.

A tyúk halála

– Kergesd be azt a tyúkot!

Nagyanyám a konyhaajtóban állt, én az udvar egyik zugában Jósikát olvastam. Tizennégyéves voltam, anyám nem élt már, háztartásunkat nagyanyám vezette, anyám húga nevelt föl minket öt árvákat, komoly, nemes vénlány, nem ment férjhez, hogy velünk maradhasson. Apám a városban dolgozott, az esti vonattal jött csak ki Pécelre, ahol a nyarat töltöttük.

– Nem hallod? Kergesd be azt a tyúkot! – szólt rám nagyanyám másodszor is.

Fölriadtam a regény gyönyörű szédületéből, körülnéztem... hová lett Giskra és Komoróczy, hová Mátyás király fekete serege? Zsebrákok helyett csirkék szaladgáltak az udvaron, gondtalanul, ostobán begyesedve a konyhakés alá. Köztük a viharvert fekete kakas, hangjavesztett vén tenorista, suttogta már csak a kukurikút. És a méltóságos nagy fehér tyúk, lomha, húsos és bőbeszédű, mint a pap szakácsnője. Erre a tyúkra vetett szemet nagyanyám, tyúklevest akart főzni. Büszke volt főztjére, szakácsnőt be se eresztett konyhájába.

Kelletlenül, húzódozón kerekedtem föl, hogy a parancsot teljesítsem. Nagy fiú voltam már, akkor írtam első verseimet, az egyik meg is jelent már valamelyik családi lap zöld borítékán. Életbölcsességek – ez volt a vers címe. Költő voltam, költő mint „A csehek Magyarországon" írója. Bántott, hogy nagyanyám erről nem vesz tudomást és ilyen hozzám nem méltó, megalázó föladattal terhel. Fiatalabb testvéreimet kerestem, hogy velük intéztessem el a tyúkot, de nem láttam őket sehol, lármájukat hallottam csak a távoli kertből. Beletörődtem sorsomba. Nagyanyám kardos asszony volt, hetvenéves korában is hamar eljárt a keze.

Mindenféle gyilkosságtól irtózok. Langyosan, meggyőződés nélkül hessegettem a tyúkot a konyha felé, valami titkos reménykedéssel, hogy egyszerre csak megsértődik, felrepül a felhők közé és örökre eltűnik. De nem ez történt; a buta madár átörökölt megadással rohant kegyetlen végzete felé. Esetlen, riadt lépésekkel, totyogva-

kotyogva bukott be a konyhába, amelynek ajtajában nagyanyám – derekán kötény, kezében nagy konyhakés, orrán pápaszem, fején kékkendő – gyűlölet nélkül, csak a leves céljait szolgáló száraz tárgyilagossággal hajolt feléje, éppen olyan gépiesen, közönyösen, ahogy a sóhoz, a paprikához vagy a petrezselyemhez szokott.

A tyúk kikerülte nagyanyám markát, a tűzhelyig futott, ott nyomban visszafordult és nehézkes szárnycsapkodással hanyatt-homlok iparkodott kifelé a szabadba. Nagyanyám becsapta előtte az ajtót, de a tyúk feje kint volt már. Kint is maradt. Az ajtó éle, mint valami furcsa és primitív guillotine-nak a kése elvágta a tyúk nyakát; a madár törzse a becsapódott ajtó mögött a konyha tégláira zuhant, a levágott véres fej pedig két-három groteszk és ijesztő ugrás után mozdulatlanul elfeküdt az udvar porában. Nagyot kiáltottam és eltakartam szememet.

Aztán kinyílt a konyhaajtó és nagyanyám megjelent a küszöbön. Kemény, csontos, professzoros öreg arca halványabb volt, mint máskor, kezében reszketett a fölösleges konyhakés. Egy-két percig mozdulatlanul, némán nézett rám, aztán visszament a konyhába és becsukta maga mögött az ajtót.

Délben paprikás krumplit ebédeltünk. Éjjel a francia forradalommal álmodtam, az elítéltek párosan léptek a vérpadra... egy márki... egy tyúk... egy márki... egy tyúk...

A szőke terror

Natasával egy párizsi orosz kocsmában ismerkedtem meg. Egy francia újságíróval és két híres filmrendezővel vacsorázott, az egyik rendező amerikai volt a másik szintén német. Az újságíró kedvesen meghívott asztalukhoz és öt perc múlva, mint mindenki, én is hevesen udvaroltam már Natasának.

Rá is szolgált. Szép lány volt, sápadt arcában két mélytüzű fekete szem világított. Fekete volt a haja is. Azonban hiába hívták Natasának, nem volt az a közismert lágy szláv típus, amely messziről elárulja már az oroszt. Keményebb volt, elevenebb, kötekedőbb, nem olyan végzetesen és beletörődőn északi, mint azok az álmatag Zinocskák, Tatjánák és Szonják, akikkel az orosz regény meg az orosz dráma mérgezett meg minket. Nem, ez a Natasa semmi esetre sem volt irodalmi közhely. Nem érzékenyedett el amikor a vendéglő ál-orosz muzsikjai, sőt muzsikusai a balalajka fölé görnyedve rutinos bánattal és megdöbbentő kitartással vontatták az Ej uchnyemet a hallgatóság füle felé. Szeme száraz maradt akkor is, amikor a két külföldi rendező csordultig telesírta könnyeivel a vodkás poharat. Elszánt, nyugodt, önző kis nő volt, meglátszott rajta, hogy mit akar. Az is, hogy a két rendezőtől mást akar, mint amit az a kettő tőle.

– Oui mon cher – magyarázta nekem a helyzetet – holnap utazok Hollywoodba. Hála istennek vége a szőkék terrorjának, most mi jövünk, mi feketék.

Addig vörös terrorról és fehér terrorról tudtam csak. Natasa világosított föl arról, hogy van szőke terror is. Azaz volt csak. Többé nincs, most mi jövünk, mi feketék.

Nem tudom miféle hiteles adatok alapján állapította meg ezt a szerencsés fordulatot, amely megnyitotta számára a szédületes lehetőségek hollywoodi kapuját. Azonban kétségtelenül volt valami a dologban. Neveket sorolt föl, feketehajú győzelmes új filmsztárok nevét. Hiába vitatta a két rendező, hogy ezek szenzációs kivételek csak, régi bevált filmtechnikai gyakorlat szerint a szőkéket könnyebb fotografálni, Natasa a fejét csóválta csak. Ezek a beérkezett feketék

egy rettenetesen hosszú és éppen olyan fájdalmas történelmi korszak lezáródását jelentették neki. Soha senki se tudós, se szerelmes olyan gyűlölettel és megvetéssel nem beszélt még a szőkékről mint ő. Bennük kereste minden bajnak, minden világkatasztrófának az okát, a paradicsomból való kiűzetéstől a francia forradalmon keresztül napjainkig. Éva szőke volt, Heléne szőke volt, Stuart Mária, Pompadour márkiné és Mária Antónia szőke volt. A kis orosz kocsma lármájának és füstjének a gőzében nem tudtuk pontosan ellenőrizni nem él-e vissza gyér ismereteinkkel és nem hamisítja-e meg itt-ott a történelmet. Éppen csak azt mertem megkérdezni tőle, honnan tudja, hogy Éva szőke volt? Gondolkozás nélkül felelt.

– Onnan, hogy adott az almából annak a férfinak is. Egy fekete nő egymaga ette volna meg az egészet.

Lenyelt egy védekezni nem tudó osztrigát. És vérszomjas mosollyal folytatta:

– Maguk még nem vették észre, hogy a szőke nő gyerekes, gyáva, felületes és hízelgő? Megjátssza a védtelent és a gyámoltalant, úgy néz a leggyöngébb férfira is, mintha rettenthetetlen hőst látna benne, csodaművelőt, megváltót. Ravasz, alattomos, úgy tesz, mintha hinne a férfinak. Előre hálás, már a jótett előtt. Ez kell maguknak szédült férfiaknak, ez a behódolás, ez az ünnepeltetés, felsőbbségüknek ez az alázatos elismerése, amit tőlünk őszinte és bátor feketéktől sose kapnak meg. Azért idegenkednek tőlünk. Nem ismernek annyira, mint a szőkéket, a szőke átlaggal szemben mi egyéniség vagyunk. Még Casanova 117 szeretője között is csak 22 százalék volt a fekete és 68 a szőke, a többinek a haja színét a leglelkiismeretesebb kutatással sem tudta hitelesen megállapítani a híres olasz statisztikus. Évszázadok óta mellőznek minket, mert tudják, hogy nálunk semmire se mennek azzal az olcsó lovagiassággal, amely elkápráztatja a szőkéket. Tudják, hogy nekünk több felelősséggel tartoznak.

A két rendező és az újságíró elbűvölten hallgatta. Én szomorúan lehajtottam fejemet. Natasa gúnyosan nézett végig rajtam:

– Maga is szőkepárti? Nem baj, szenvedjen egy kicsit. Az egész dicsőség úgy se tart már sokáig. Ez a szőke terror szakasztott olyan, mint a többi... alapköve nem az egyesek ereje, hanem a tömegek gyöngesége. És a hollywoodi tömegek megelégelték már a rabságot.

Lenyelte az utolsó osztrigát is, elbúcsúzott tőlünk, beült az autójába és a két rendezővel elrobogott. Talán csakugyan Hollywoodba. Egyedül maradtam az újságíróval.

– Remekül beszél ez a nő – mondtam neki. – Mennyit tud! És amit a szőkékről mondott...

– Hát még ha azt hallotta volna, amit a feketékről mondott!

– A feketékről? Mikor?

– Amikor szőke volt még.

Szerkesztő úr

Sokat tűnődtem már azon, hogy ha szolga volnék a vezérigazgató úr előszobájában, kit eresztenék be hozzá, kit nem? Nem könnyű ezt eltalálni. Magam is ültem már mindenféle hivatalokban, fájdalom, nem mint szolga, hanem csak mint igazgató vagy főnök, akinek mindennap sokan alkalmatlankodnak. De máig se tudom, hogy a kellemetlen ember miért jutott be hozzám mindig simábban, mint a jóravaló, ártalmatlan? Jó jó, tudom, statisztika, világszerte több a nyomasztó ember, mint a kedves, több aki vinni szeretne, mint aki hoz. De ez nem magyarázza meg, miért küldi el a szolga a rég nem látott kedves rokont, a hű barátot azzal, hogy a méltóságos vezérigazgató úr nem ér rá, értekezleten van, nem szabad háborgatni, kikapcsolta a telefont is. És miért nyit rögtön ajtót a gyanús kéregetőnek, a föltalálónak, a tolvajnak és a nagy konyhakéssel hadonászó őrültnek. Ravaszabbak vagy gorombábbak ezek, mint a rendes ember, megfélemlítik vagy megvesztegetik a jámbor szolgát? Hogyan csinálják, hogy minden ajtó megnyílik előttük? Rejtély, sötét titok!

Hálátlan volnék, ha azt mondanám, hogy semmi örömöm nem volt ezekből a furcsa ismeretlenekből. Egyikre-másikra szeretettel gondolok vissza. Sohasem fogom elfelejteni azt a kedves, rőtszakállú feltalálót, aki golyóálló páncélját ajánlta megvételre. Gőgösen mondta:

– Ezen aztán igazán semmiféle golyó nem megy keresztül.

És amikor elhittem neki ravaszul hunyorgatott, zsebébe nyúlt, elővett egy golyót és bizalmasan fülembe súgta:

– Kivéve ezt. Ezt is én találtam ki. A két találmány, ha együtt veszi meg, olcsóbb...

Röstelkedőn vallottam meg, hogy egy másodperccel elkésett, éppen tegnap rendeltem féltucat golyóálló páncélt a hozzávaló golyóval. Egy-két évig csak elélek velük. Lesújtottan, szomorúan ment el, de megígérte, hogy március vége felé visszajön. Akkor lesz már egy-két új találmánya is.

Heltai Jenő: Utazás enmagam körül címlapja (fotó Moldvai)

Lengyel Menyhért és Heltai Jenő a Fészekben. Hermann Lipót rajza (fotó Moldvai)

A napokban jelentkezett nálam régi barátom, a szerkesztő úr is. Soha életében nem szerkesztett semmit, újságíró se volt soha, még álhírlapírónak se vált be, hiszen akkor nem kellett volna fűtől-fától kölcsönkérnie, tisztességesen megélhetett volna a zsarolásból is. De ha pénze nem volt is, fantáziájáért igazi író is bátran megirigyelhette volna. Bonyodalmas, furcsa, kalandos történeteivel mindenkit elbűvölt. Noha minden történet azzal végződött, hogy egy kis pénzre van szüksége, nem tud magán másként segíteni, kénytelen megint közmondásosan jó szívemhez folyamodni; mindig megjátszottam a gyanútlan érdeklődőt, végig mondattam vele a történetet, mintha nem tudnám, hogy bevezetés csak. Sokszor láttam, hogy csak az elejét eszelte ki, azt remélte, hogy valahol a szavába vágok és megkérdezem:

– Mennyi kell?

De ez sohasem történt meg. Türelemmel és kíváncsiságommal vérig kínoztam. Előleges bosszú volt ez azért a pénzért, amit utólag adtam neki. Így legalább mind a ketten szenvedtünk.

Egyszer, amikor megint ártatlanul megkérdeztem, mivel szolgálhatok, furcsán nézett rám. Zavarodottan köhécselt, mint a rossz diák, aki nem tudja a leckét. Úgy látszik, nem készült. Azután szerényen elmosolyodott:

– Ön nevetni fog. Nem fogja elhinni. Pénzre van szükségem.

De elhittem.

Három-négy nappal ezelőtt beállított hozzám. Rongyosabb volt mint valaha, üres szipkából szívta a beleképzelt szivart. Melegen üdvözöltem:

– Mi újság, kedves szerkesztő úr?

– Nagy újság, kérem. Lapot alapítok.

– Óriási! Hát ez igazán nagy újság! Sok szerencsét!

– Köszönöm. Tudom, hogy ön jó emberem. De nem azért jöttem.

– Hanem?

– Megbízásból, kérem. A pénzcsoport megbízásából. Tisztelettel megkérdezem, akar az új lap munkatársa lenni?

Megvakartam fejemet:

– Nehéz dolog ez, szerkesztő úr. Van nekem tisztességes állásom.

– Ön attól fél, hogy nem fizetem munkatársaimat? Fizetem. Mégpedig remekül.

– Akkor kérek egy kis előleget.

A szerkesztő úr elsápadt. Egy pillanatig mereven nézett rám. Aztán sóhajtott egyet, fejét csóválta, odalépett hozzám, megveregette vállamat és elismerően azt mondta:

– Nyert!

„Vedd komolyabban az életet!...”

Oxfordba menet, nagy nemzetközi társaság, megpihentünk egy kis kocsmában.

A kocsma – nem nagyobb egy jól megtermett kalitkánál – ma is olyan mint volt a postakocsi idejében. A két sötét, szűk kis szobában és a pirinyó söntésben langyos kávét és bágyadt angol sört ittunk, valami cipófélét is kaptunk hozzá, alighanem III. György korából valót. Az almáriom tetejéről két kitömött madár merev üvegszemmel bámult ránk; a falon, keretes üveg alatt, gombostűre nyársalt pillangók aludták százéves álmukat, fölösleges szárnyukról régen lekopott már a csillogás ebben a múzeumi halhatatlanságban. Az egész szúitta kocsmában egyetlenegy divatos holmi volt csak: egy jövendőmondógép.

Ismered ezt a játékot? A kis szekrény óralapjának egyetlenegy mutatója van csak, a tizenkét számot ugyanannyi rózsaszínű, halványkék és tengerzöld köröcske helyettesíti, mindegyikbe valami jövendölés vagy sorsdöntő jótanács van belenyomtatva. Bedobsz egy pennyt a gép torkába, megrántod a fogót, a mutató forogni kezd, aztán megáll valamelyik kör alatt. Elolvasod az írást és megtudod, hányat ütött életed órája.

Nosza neki! Próba szerencse! A társaság kíváncsi tagjai, angolok, franciák, spanyolok, németek sorra odaléptek pennyjükkel a géphez, az pedig fáradhatatlanul mérte a jövendőt. Az egyiknek utazást jósolt, a másiknak házasságot, hosszú életet a harmadiknak, gyógyulást, szerelmet, boldogságot, jó szerencsét, üzletet, pénzt a negyediknek az ötödiknek, meg a tizediknek. Egy pennyért mindenkinek a legszebbet és a legjobbat. Mindenki mosolygott, mindenki szerette a gavallérosan bőkezű, okos kis gépet. És mindenki unszolt:

– Próbálja meg maga is!

Én húzódoztam egy kicsit. Babonás ember vagyok. Nekem a végzet végzet akkor is, amikor másnak tréfa és játék. Hiszek mindenféle rejtett erőben, titokzatos hatalmakban, gonosz dzsinekben, ellenséges gnómokban, akik akkor ütnek el a diadaltól, amikor egy

Plakát 1910 körül (fotó Moldvai)

hajszál választ el csak tőle. Hiszek abban, hogy a gépnek lelke van, az élettelennek akarata. Hiszek az inggomb makacsságában, a költői igazságszolgáltatásban, a folyton visszatérő számok jelentésében, jóindulatú óvó-jelekben. Hiszek abban, hogy a tégla szántszándékkal esik az ember fejére. Hiszek földi rabságom millió bilincsében; hiszek abban, hogy sok milliárd kitapinthatatlan szál kötöz mindahhoz, ami volt, van és lesz. Fű, fa, vasút, borotvapenge, versenyló, pipa, írótoll, kép, virág, állat, ember, csillag, az egész mindenség személyes, egyéni viszonyban van velem, ismer, szeret vagy gyűlöl, barátom vagy ellenségem, javamat vagy káromat akarja.

Ez a gép is!... Megvallom, nem sok bizalmam volt hozzá. Eleve gyanakodtam rá, akármilyen ártalmatlannak látszott is. De nem akartam a társaság kedvét szegni, bedobtam a pennyt és megrántottam a fogót. A mutató kétszer is körülfutotta az óralapot, aztán megállt az egyik rózsaszínű kör alatt. Mindenki elnevette magát. Csak én nem. A gép azt üzente nekem:

– *„You must take life more seriously"*.

Vedd komolyabban az életet!

Hát igen, gyanúm alapos volt. Ez a penny leső, szemérmetlen, falánk kis gép, amely mindenkihez kedves és udvarias volt: engem utált. Egyetlen gorombaságát az én fejemhez vágta. A többieknek kezet csókolt. Engem rendre utasított. Rámförmedt.

– Vedd komolyabban az életet!

Sértődötten, dühösen odamentem hozzá és mérgesen megráztam. És ekkor furcsa dolog történt. A jövendőmondógép kiköpött egy pennyt. Úgy undorodott tőlem, hogy még a pénzemet is visszaadta.

Planéta

A kávéház ablakából nézem a micisapkás kopott embert, aki a sarkon planétát árul. A villanylámpa rávilágít. Bot van a kezében, nyakából madzagon kis láda lóg a mellére. Két rekesze van a ládának, az egyikben sárga cédulák simulnak egymáshoz, a másikban zöldek, gondosan összehajtogatott, kisimított cédulák, jóslat, jellemrajz három szám és rengeteg jó tanács olvasható rajtuk. A sapkás ember vállán kopott, zöld kakadu gubbaszt, merev pofával, mozdulatlanul, közönyösen, mint a messze homoksivatagban ama titokzatos nagy rokona, a szfinksz. A gyértollú madár fázik az októberi szélben, néha közelebb bújik gazdájának az arcához, mintha melegedni akarna. De fázik a micisapkás is, csakúgy, mint tíz lépéssel odább a szegény asszony, aki csontos kezét, csupasz barna karját némán és mereven kinyújtva, két szőke kislányával koldul. Ez a hosszú merev kar úgy nyúlik bele az utca életébe, mint valami tilalomfa sorompó... eddig szabad az út, itt meg kell állni, fizetni kell.

Az emberek tovább mennek. Nem törődnek a sorompóval. Nem törődnek semmivel, ennensorsukkal sem. Ha legalább azzal törődnének! Akkor megállnának a planétás ember előtt és megvásárolnák jövendőjüket. De ki kíváncsi ma arra, hogy mi lesz vele öt év múlva és tíz év múlva? Minden érdeklődésünk a holnap. Mi lesz velünk holnap? Azt pedig elég hamar megtudjuk. És ingyen. Rossz üzlet ma a jövendő, nem fogy a planéta. Egy órája lesem már, történik-e valami a planétás emberrel. Nem történik vele semmi. Áll és fázik. A kakadu meggörbíti nyakát és behunyja szemét. Látni se akarja azt a konok nemtörődömséget, amely körülötte hemzseg.
Kimegyek hozzájuk.

– Adjon egy planétát – mondom a micisapkásnak.

Rendkívül megörül a szokatlan üzletnek.

– Milyen tetszik? Tízfilléres vagy húszfilléres?

– Adjon a húszfilléresből.

– Az a jobb – mondja meggyőződéssel. – Tartósabb.

Nem tudom, mire érti, a papírosra-e vagy a szerencsére.

Ahogy odaállok eléjük, éled a kakadu is. Félszemmel rám néz, mintha azt mérlegelné, miféle szerencsét húzzon egy már nem egészen fiatal, de még mindig elég jóindulatú embernek. A micisapkás gyengén megböki és valami, számomra érthetetlen harsány parancsszót kurjant. A kakadu egyet rikkant, motyog valamit, csapkod szárnyával, azután szájával belenyúl a ládába és kihúz egy zöld cédulát. Az a húszfilléres planéta. Reménység van már a színében is. A tízfilléres sárga. Irigység.

– Szerencséje van a nagyságos úrnak – mondja a micisapkás. – Ez még igazi, régi békebeli planéta, Madame Lenormand által jövendölve és három szerencseszámmal ellátva.

Megnézem a cédulát. Az alján csakugyan van három szám: 14, 27, 79.

– Mit csináljak ezzel a három számmal?

A planétás szánakozón néz rám, műveletlen, tudatlan kezdőre.

– Meg tetszik tenni a kis lutriba. Ambó, ternó, kvaternó. Ott jön ki igazán az ember szerencséje, hogy van-e vagy nincs.

Kis lutri? Bambán nézek rá. Megnyugtat.

– Külországban van még. Grácban. Innsbruckban. Tetszik egyszer arra utazni és megtenni. Egész világra érvényes.

Egy ujjal szalutál. A kakadu is motyog valamit, aztán megint megmerevedik.

Zsebrevágom a planétát, továbbmegyek. A sorompó megállít. Húsz fillért adok a koldusasszonynak. Megköszöni. Elnyújtott, éneklő hangon a két szőke gyerek is. Bemegyek egy kapu alá, elolvasom a planétát.

– *Jellemjóslás!* – mondja Madame Lenormand, jóval halála után.

A kakadu kitett magáért: dől az áldás a planéta minden betűjéből. Rövidesen gazdagon nősülök, minden vállalkozásom sikerül, anyagi helyzetem megjavul, váratlan levelet kapok, jó barát virraszt álmaim fölött, ellenségeim megszégyenülnek stb., stb. Húsz fillérért sok is a jóból, ellenségeim megszégyenüléséhez például nem is ragaszkodok. És záradékul egy kis vers:

„Nézz magadba, életedet
Úgy látod, mint egy tükörben.
Nincs boldogság sehol másutt,
Mint meghitt családi körben."

Megtanulom a szép tanítást és megint kilépek az utcára. Akkor vonul el előttem a planétás ember. Nyakában a láda, vállán a kakadu, oldalán, karjába akaszkodva a koldusasszony, előttük komolyan, illedelmesen a két kis szőke gyerek. Mennek szépen haza: papa, mama, gyerekek a planétákkal, a kakaduval és a negyven filléremmel... cigaretta van a planétás ember szájában, az asszony fölnéz rá és mosolyog, csupasz, barna, merev karja most csupa élet és melegség... Madame Lenormandnak igaza van, nincs boldogság sehol másutt, mint meghitt családi körben. 14, 27, 79.

Mama

A kedves és szép fiatalasszonyt szőkeségének huszonhetedik évében gyilkos betegség ölte meg. Özvegy volt már akkor, az ura a háború első évében elesett. Az asszony nem bírt megvigasztalódni, éjjel-nappal sírt, gyönge teremtés volt amúgy is. Kétéves kisfiával özvegy édesanyjánál élte a halálba kívánkozó magányos asszonyok reménytelen életét. Mikor a betegség megtámadta, talán örült is neki, úgy fogadta, mint valami szép ajándékot. Nem védekezett, ellenállás nélkül adta át magát a kórnak és hosszú hónapok alatt egyetlenegyszer mosolygott csak: akkor, amikor meghalt. Ezt a mosolyt csak édesanyja látta, kisfiát régóta eltiltotta betegágyától az orvos.

A kisfiú – vézna, gyönge, ideges, de nagyon eszes teremtés – ott maradt a mindenféle csapásba, férjének, gyermekeinek az elvesztésébe beleőszült nagymamánál. Romantika nélkül való, egyszerű, józan asszony volt a nagymama, elszánt és erős. Még utolsó, imádott lányának a halála sem verte le lábáról. Megértette: neki élnie kell, hogy emberré nevelhesse az árvát.

Apját-anyját alig ismerte a kisfiú, bizonytalan emlékük is hamar elmosódott lelkében. Támasz, segítség, biztonság, felsőség, hatalom körülötte egyetlenegy volt csak: a nagymama. A nagymama, akit édesanyjának az életében is mamának szólított már. A nagymama, aki foglalatja volt mindannak, amit egy kisfiú belesír vagy belenevet ebbe a szóba: mama. A nagymama azt mondta a kisfiúnak: kisfiam. De azt nem bírta neki mondani:

– Én nem vagyok a mamád. Neked nincs mamád.

Féltette. Pajtásai voltak a gyereknek, játszótársai, kisfiúk, kislányok. Mindegyiknek volt mamája, szép, fiatal, kedves. Lementek a sétatérre, a gyerekek odaszaladtak hozzájuk, megcsókolták őket, aztán tovább játszottak. Nem mondhatta meg az igazat a kisfiúnak.

– Ráér megtudni! – mondta. – Amikor nagyobb, erősebb, okosabb lesz.

És ő is lement a gyerekhez a sétatérre. Félig egy homályos, bizonytalan terv révén, félig a kényszerűségbe belesodródva a nagymama mamája lett a kisfiúnak.

De a kisfiú nem alkalmazkodott a nagymama szerény elképzeléséhez. Nőni nőtt ugyan, de nem erősödött, éppen csak kíváncsisága volt már itt és kis esze sugárzott mind félelmetesebben. Nyugtalan, gyanakodó, furcsa kérdéseket robbantott nagyanyja felé:

– Mama, mért jársz mindig feketében? Más mama szépen felöltözik, amikor lejön a sétatérre a fiáért.

– Mama, ki az a szép néni, akinek az arcképe előtt mindig sírni szoktál?

A nagymama egy pillanatig sem habozott. Levetette a gyászruhát, az asztalfiókba zárta lányának az arcképét. És rémülten gondolt arra, mi lesz akkor, ha a kisfiú makacs kíváncsiságát egyszer nem tudja majd kivédeni. Egyszer csak össze roppantja a gyönge, ideges gyermeket a véletlen, az elejtett szó, a cselédlány butasága, egyszóval az igazság. Megértette, hogy nem hátrálhat meg többé, mindvégig védelmeznie kell életének egyetlen, szép és veszedelmes hazugságát, föl kell cifráznia, be kell mázolnia, körül kell bástyáznia a valóság minden látszatával. Tehát fölmondott régi cselédeinek, átköltözött Pestről Budára, ismerőseit elkerülte, új játszótársakat talált a kisfiúnak.

Múlt az idő, mindjobban fogott a kapocs kettejük közt, a kisfiú egyelőre megnyugodott. Nagyanyja ősszel beíratta az iskolába.

Hazamenet a kisfiú egész úton egy szót se szólt. Komolyan, elgondolkozva tipegett mellette. Otthon azt mondta:

– Te nem vagy igazi mama.

A nagymama megdöbbent:

– Miért nem?

– Mert az igazi mamák, akik a kisfiúkat beíratják, fiatalok és szépek, te pedig csúnya és öreg vagy. Hogy lehet ez? Én szégyellem magamat miattad.

A nagymama nem felelt. Délután elment hazulról és másnap este egy szőke angyal hajolt a kisfiú ágya fölé, egy rózsásarcú, kitépett szemöldökű, pirosszájú, göndörhajú szőke angyal. A nagymama. A kisfiú elsírta magát, boldog volt. A nagymama is szeretett volna sírni, de nem mert, mert félt, hogy tönkreteszi az arcát.

Évekig hordta ezt a keresztet. Az emberek bolondnak nézték, kinevették. Volt olyan is, aki csúnya szóval illette. A nagymama nem törődött vele, panasz nélkül állta a sok mindenféle megaláztatást,

türelmesen várta a megváltás óráját, amikor egy érzékeny gyermeklélek sérelme nélkül visszavénülhet ráncaiba, sápadtságába és ősz hajába...

Én nem ismertem a nagymamát. De tudom, hogy hős volt. Költő volt. Azóta mindig megrendülök, valahányszor festett arcú, festett hajú öregasszonyt látok. Hátha ő az? Hátha az ő szeme ez a rémült, fáradt szem. Részvevőn, megértőn nézek szemébe, a titkot keresem benne; a hazugságot, amelyet igazságszínűre szeretne festeni; az igazságot, amelyért a gúnyt, a szitkot és a megaláztatást elviseli. Azt keresem, amit vagy akit meg kell védenie...

Beszélgetés a görllel

A görl bejött a szobába és átadta a levelet. Protekciós levél volt. Oszkár írta:

– Ha tehetsz valamit a kislány érdekében... ügyes, csinos... előre is köszönöm... hálás híved...

Hálás híved! Annyi hálás híve van az embernek... ki tudja valamennyit nyilvántartani? Megkérdeztem a görlt:

– Oszkár kicsoda?

– Vezérigazgató.

Nyugodtan, közönyösen mondta és ártatlan, tiszta szemmel nézett rám. Kék szeme volt a görlnek, égszínű. Veszedelmes szín ez, mennyországot keres mögötte az ember, de többnyire levegőt talál csak. Nagyon csinos volt a görl, magas, karcsú, bolondos hajú szőke. Finom orra alatt furcsán, idegesen mozgott rúzsos pici szája. Azt hittem, cukrot majszol.

– Mi van a szájában? Bonbon?

– Gumit rágok.

– Miért?

– Adták.

– Többen?

– Nem. Artúr.

– Artúr kicsoda?

– Vezérigazgató.

– Ilyen szép lánynak nem szabad gumit rágni. Nem gondol arra, hogy valaki meg találja csókolni?

– Nem gondolok rá. Annak mindig ki van téve az ember.

És kivette szájából a gumit. Nyugodtan, egykedvűen. Úgy, ahogy bevette. Habozás nélkül engedelmeskedett annak is, aki rábírta, annak is, aki lebeszélte róla. Elővette kis arany cigarettatárcáját és rá akart gyújtani. Megkínáltam a magaméval. Visszautasította:

– Köszönöm. A másikat jobban szeretem. Nekem csinálják.

– Hol?

– Nem tudom. Lajos csináltatja.

– Lajos? Vezérigazgató?

A görl ragyogni kezdett:

– Az. Tetszik ismerni?

– Nem, nem ismerem...

Rágyújtottunk. Egy-két pillanatig csöndben cigarettáztunk. A görl az íróasztal előtt a karosszékben ült, jobb lábát átvetette a bal térdén. Szép lába volt, remek harisnyája, nagyszerű cipője. Mereven nézett maga elé. Az íróasztalt nézte, irataimat, leveleimet. Olyan csökönyösen, fürkészőn, hogy majdnem kínos volt már. Protekciós levele mellett egy amerikai levél borítéka feküdt; majd fölfalta szemével. Véget vetettem a csöndnek.

– Mit tehetek magáért, kisasszony? Színház?

– Isten ments! Nem vagyok bolond, hogy fillérekért ugráljak...

– Tisztességes kenyérkereset... és ha az ember tehetséges...

– Esti két-három pengő? Annyit szobadísznek is megérek.

– Hát akkor?

– Filmre szeretnék menni. Tessék engem elhelyezni...

– Nem olyan egyszerű az, kisasszony... A gazdasági helyzet... alig gyártanak ma filmet... kevés a szerep és sok a jelentkező...

– Kérem, ha azt tetszik gondolni, hogy ez a protekció kevés, hozhatok jobbat is...

– Jobbat? Kitől?

– Károlytól.

– Károly kicsoda?

– Vezérigazgató.

Ennyi bájnak és őszinteségnek nem tudtam ellenállni. Elővettem a levélpapirost és írni kezdtem:

– Ha tehetsz valamit a kislány érdekében... ügyes, csinos... előre is köszönöm... hálás híved...

A görl összehúzott szemöldökkel figyelte munkámat:

– Kinek tetszik írni?

– Egy... egy vezérigazgatónak.

Nagyot lélegzett. Fölállt:

– Akkor jó. Köszönöm.

De nem ment el. Megállt az íróasztal előtt és megbűvölten bámult az amerikai levélre.

– Miért érdeklődik úgy az iránt a levél iránt?

– Nem a levél...

– Hát?

Könyörgőn nézett rám:

– A bélyeg. Ha nincs rá szüksége... tessék nekem adni... Kislány korom óta gyűjtök bélyeget.

És én felületes megfigyelő azt hittem, hogy vezérigazgatókat!

Szegény ember kocsisa

Harmincöt évvel ezelőtt újságírónál nem szokatlan pénztelenséggel Párizsban éltem. A rue de Constantinople egyik szerény kis Family-Hoteljának ötödik emeletén volt hónapos szobám. Kis erkélyemről szürke házakat, komor háztetők kéményerdejét láttam csak, odább a Saint Lazare pályaudvar hídját és az alatta elrobogó vonatok felcsapó füstjét. Késő éjszaka is zakatolt és füttyentett a sok vonat, amely az izgatott szemafórok furcsa zöld és fehér világításában a munkások és hivatalnokok ezreit vitte haza Párizsból a szomszédos kisvárosokba.

Világkiállítás volt akkor Párizsban, idegenek nyüzsgése, uralkodók és maharadzsák vonultak be a világosság városába, híres politikusok és művészek, nagy ünnepségek, bőséges munkát adtak az újságírónak. Mindennap korán kint futkostam már a kiállításon; jóllehet nagyon messze volt, ahogy takarékos emberhez illik többnyire gyalog mentem ki.

Egy reggel találkozóm volt egy előkelő magyar politikussal, aki megkért arra, mutassam be a nagy francia újság főszerkesztőjének. Amikor a kapun kiléptem, fiáker állt meg a Family-Hotel előtt, egylovas párizsi fiáker, magyarul konflis. Borvirágos orrú, pléhcilinderes öreg kocsis ült a bakon, csábító mosollyal kínálta az üres ülést. Féltem, hogy elkések, ennélfogva kaptam ajánlatán. A kocsit megvárattam a Grand Hotel előtt, ahol politikus barátom lakott. Harmincnegyven fiáker várakozott ott hosszú sorban. Amikor lejöttem a politikussal, az egyik kocsis figyelmeztetőn fölemelte ostorát. Megkérdeztem:

– Maga hozott ide?

Bólintott. Elhajtattunk a szerkesztőségbe, ott kifizettem. Fölmentünk a főszerkesztőhöz. A főszerkesztő nagyon kedves volt, meghívott minket vacsorára, azzal már mentem is dolgomra. Este későn vetődtem csak haza, éppen annyi időm volt még, hogy átöltözzek a vacsorához. Nyugodt és jókedvű voltam, aznap jól végeztem mindent, pénzem is volt még, nagy pénz, egy húszfrankos arany. Éppen

fekete nyakkendőmmel bajlódtam, amikor kopogtattak ajtómon és a kopogtatás nyomában egy kocsis lépett be a szobába. Pléhcilinderét ugyan levette fejéről, de egyebekben mérges és szemtelen volt.

– A pénzemért jöttem – mondta kurtán.

– Miféle pénzért?

De akkor valami szörnyű gyanú ébredt már bennem, valami nagy tragédiának homályos sejtése. A kocsis borvirágos orra valahogyan ismerős volt, kétségtelenül láttam már valahol, de nem tudtam hol. A kocsis csakhamar megfelelt erre a ki nem mondott kérdésre.

– Én vittem önt ma reggel a Grand Hotelba.

– No és?

– Ön bement és nem jött többé vissza. Esti hat óráig vártam önre. Tovább nem vagyok köteles várni. Tessék az egész napomat megfizetni.

Csakugyan az történt, hogy a Grand Hotelból nem azzal a borvirágos orrúval mentem el, aki odavitt. Az ostoremelgetés, a fejbólintás szándékos megtévesztés volt, lelkiismeretlen egyéni akciója egy másik borvirágos orrú pléhcilinderesnek. Ezzel szemben kétségtelen volt számomra az is, hogy az első, az igazi, az egyedül illetékes nem várt hatig a Grand Hotel előtt: egy óra múlva elunta a várakozást, káromkodott egyet, visszament a Family-Hotelba, amelynek kapuja előtt meglátott, megtudakolta nevemet és napi munkája végeztével eljött, hogy megzsaroljon. Ezt a gyanúmat közöltem is vele, gavallérosan felajánlottam, hogy kifizetem a másfél órai taksát, de azonfelül nem adok egy fityinget se. A kocsis gorombáskodni kezdett, én dühöngtem, hosszas vita után végül megállapodtunk abban, hogy elmegyünk a rendőrségre. Én vittem őt, ő engem.

A rendőrbiztos mindkettőnket kihallgatott. Kétségbeesetten, dühösen harcoltam az igazságért, az én fájdalmas igazságomért. A kocsis az övéért. A rendőrbiztos komoran figyelte, hogyan gázolunk egymás becsületében. Nyomban meg is hozta az ítéletet, meg kell fizetnem a kocsis egész napi taksáját. Negyvenöt frankot. Mikor megmondtam neki, hogy csak húsz frankom van, a kocsist bevitte a másik szobába. Kisvártatva azzal jött vissza, hogy rendben van, fizessek húsz frankot. Égő arccal, megszégyenülten, elkeseredetten adtam át utolsó húsz frankomat a kocsisnak. Vigyorogva zsebrevágta, jó éjszakát kívánt és eltűnt. Gyűlölködőn néztem utána. A rendőrbiztos furcsán nézett rám és elmosolyodott.

A fiákeres... (plakát részlet) (fotó Moldvai)

– Ne gondolja, hogy hülye vagyok és hiszek ennek a fickónak. Éppen olyan jól tudom, mint ön, hogy ez a vén betyár nem várt este hatig a Grand Hotel előtt. Ez egy szemtelen gazember.

– Ön mégis neki adott igazat.

A rendőrbiztos őszintén felháborodott. Keményen rámszólt:

– Tanulja meg kérem, hogy egy francia állampolgárral szemben idegennek sohasem lehet igaza.

Megtanultam. Azóta sem felejtettem el. A tanítás megérte azt a húsz frankot, amit lefizettem érte. Aránylag olcsón jutottam hozzá, majdnem protekciós áron. Mások jóval drágábban fizették meg ugyanezt az egyszerű és azóta is érvényes igazságot.

Fiatal is voltam, érzékeny is, szerettem Párizst és a franciákat, nagyon fájt, hogy így elbántak velem. Letörten, megalázottan szédültem ki a rendőrség kapuján. Ott álltam az utcán, lakkcipőben, szmokingban, éhes voltam, zsebem üres volt, szivarra való pénzem se volt, tudtam, hogy holnap sem lesz. A főszerkesztő vacsorájáról elkéstem, a Rue de Constantinople messze volt. Egy fiáker állt a rendőrség előtt, sóvárgón néztem rá. A kocsis huncutul rámkacsintott:

– Üljön be, hazaviszem!

Az én kocsisom volt, az én borvirágos orrú gazemberem. Miután kifosztott, megvárt, hogy hazavigyen. Egy pillanatig haboztam, de a tanítás fogott rajtam, meg aztán a kocsis kínálkozásából valami bűnbánatféle is sugárzott felém. Beültem a fiákerba. Lassan kocogtunk hazafelé, a kocsis egyszer-másszor hátranézett, fejét csóválta. Egyszerre lassított és hátraszólt:

– Van itt a szomszédban egy nagyon jó kis kocsma. Legyen szerencsém vacsorára.

A párizsi fiákeres mindig megbecsülte a jó kosztot. Ha egy kocsma kitette a cégérébe: „Kocsisok találkozóhelye", annak az asztalához bátran leülhetett nemcsak a kocsis, hanem szmokingos utasa is. Ilyen kocsma előtt álltunk meg.

Megvacsoráztunk, nagyszerű hagymalevest ettünk, csigát, ürücombot, megittunk két liter vörösbort, a feketekávéhoz két kupica konyakot és rágyújtottunk. Akkor már tegeztük egymást. A vén kocsis vállamra tette kezét és azt mondta:

– Látod öregem, az életben egy fontos csak. Az, hogy az ember megkapja, ami neki jár. Ha a pénz egyszer a zsebben van már, senkivel sem történhet igazságtalanság. És két becsületes ember mindig megérti egymást.

Sétatér

Gyerekkoromban a Duna-part minden sétatere teli volt gyerekkel. Bőven akadt dada és nevelőnő, elvétve itt-ott egy fiatal mama is. A gyerekek jól ápoltak és tiszták voltak, illedelmesen játszadoztak, fogócskát a nagy államférfi ércszobra körül, labdát óvatosan. (Ha mégis begurult a gyepre, az őr atyai jóindulattal visszahozta.) A kislányok karikát hajtottak és ugrókötéllel ügyeskedtek, piros és kék szalagot fontak hajukba, amely akkor nem volt még rövidre vágva, mint ma az öregasszonyoké. Fehér ruhácskájukban, fehér cipőcskéjükben ezek az angyali kislányok komolyak és finomak voltak, mégis egy kicsit hiúk és kacérak máris, olyan kecsesek és üdék, mintha a Kate Greenaway elbűvölő képeskönyveiből ugrottak volna ki. A vad fiúk tisztelték őket és nem mertek velük barátkozni. Nagy elszántság kellett ahhoz, hogy egyszer-egyszer mégis meghúzzák egy ilyen kis tündérnek a haját. Mindig akadt ilyenkor egy-egy jólöltözött tekintélyes öregúr, aki állát botjára támasztva, aranykeretes pápaszemén keresztül szörnyűködön nézte a nyugodalmas padról a kétségbeejtő jelenetet és keményen megdorgálta az istentől elrugaszkodott fickót. Halk és előkelő volt a sétatér hangulata a polgári jólétnek és a jól nevelt embereknek ebben a régen elfelejtett idilli világában, amelyet „az átkos liberalizmus korszaka" névvel sújt ma a komor közíró.

Hosszú szünet után ma délelőtt véletlenül végigmentem gyermekkorom sétaterén. A csodálatos őszi napsütésnek alig néhány gyerek örült. Itt-ott megcsikordult még a kavics egy-egy bölcső kenetlen kerekei alatt. A méltóságos ércszobor márványlépcsőin is ugrált három-négy kis srác. De gyér virágaival, szigorú vaskerítésével, keskeny ösvényeivel a sétatér nem gyerekparadicsom többé. Megölte a víz meg a homok, a strand. Szerény és szegény emberek mulatsága ma a sétatér. Szerény és szegény felnőtteké. Ütött-kopott ácsorgóké, rongyos gubbasztóké. Ők jöttek a gyerekek örökébe. Fáradt férfiak, elnyűtt asszonyok sütkéreznek padjain, hátraszegett fejjel, behunyt szemmel fordítják arcukat az édes pesti nap felé, ősszel kezdenek barnulni, ősszel, amikor az úri népről lekopott már a nyári bőr.

Ülnek álmosan, bágyadtan, mozdulatlanul, mint munkanélküli őszi légy az ablak párkányán.

Elkésett honvággyal odakívánkoztam közéjük. Ötven év mulasztását tettem jóvá, ötven év óta nem ültem a sétatér padján. Nem értem rá, más dolgom volt. Párizsba és Londonba kellett mennem, színházba és lóversenyre, kongresszusokra és kiállításokra, múzeumokba és könyvtárakba, Rómába és Konstantinápolyba, Szófiába és Amszterdamba, esküvőkre és temetésekre, világot és embert látni, fölöslegesen vitatkozni, tévedni és csalódni. Ötven évig futkostam, loholtam, lelkendeztem, holott pontosan ugyanide jutottam volna, ha ez alatt az idő alatt mindennap itt helyben leülöm a magam negyedóráját a sétatér padján. Az igazságért nem kell a szomszédba menned, az élet házhoz szállítja, ha kíváncsi vagy rá. Választhatsz. Ülhetsz az óceánjáró fedélzetén és körülutazhatod a világot. Vagy maradsz a sétatér padján és a világ körülutaz téged. Mindegy. A föld nem ennentengelye körül forog és nem a nap körül, elsősorban és kizárólag körülötted forog. Tengelye is, napja is te vagy.

Nézem a levitézlett sétateret. Szegény kis sétatér, be is elárvultál, hogy gyermekeid elhagytak! Hová lettek? Nem születik már annyi, mint azelőtt? A szülőknek nem telik többé nevelőnőre? Az a sápadt fiatal lány, aki olyan leépítetten méláz a szomszéd padon, szívesen elmenne nevelőnőnek öt gyermek mellé is. Olcsón, nagyon olcsón. Ül, mereven lenéz maga elé a földre. Min töri fejét? Mellette a pad túlsó sarkán egy fiatalember papirosról szalámit eszik. 1934-es pesti komplett: reggeli, uzsonna, ebéd, vacsora együtt. A másik padon újságot olvas valaki. Mellettem zsíros kabátban, rojtos nadrágban egy szakállas alak a múltheti lóversenyprogramot böngészi. Kis ceruza van a kezében, olykor-olykor megnyálazza és gondosan, megfontoltan aláhúzza egy-egy ló nevét. Mikor befejezte fáradságos és fontos munkáját, összetépi a programot és eldobja. Diadalmasan néz rám, boldog, hogy lóvá tett. Most elsétál a pad előtt egy félszemű ember. A másik szeme üvegszem. Lötyög rajta a ruha, lesoványodott, ezt hordta kövér korában is. Szomszédom nézegeti egy pillanatig, aztán rászól:

– Kovács úr!

Kovács úr bizalmatlanul néz rá félszemével.

– Meg se ismeri már a szegény embert?

Kovács úr előveszi a cvikkerét. Fél üvegje van a cvikkerének, a másik hiányzik.

– Maga az, Veres úr?

Képeslap a századfordulóból (fotó Moldvai)

Veres úr nevet. Helyet csinál maga mellett Kovács úrnak.

– Hát a cvikkerének a másik felét hol hagyta?

– Az üvegszememre nem kell. Ámbár használna talán. Mert most már nem látok rajta. Eleinte jól ment, de most már gyöngül. A szemorvos azt mondja, vegyek egy számmal erősebbet.

Mind a ketten nevetnek. Kovács úr rámkacsint. Lesi a hatást.

– Mióta hord üvegszemet?

– Mióta a feleségem kiütötte a jót. Most harmadéve. Föl is jelentettem kártérítésre. Azzal védekezett a bíró előtt, hogy féltékeny volt rám, szerelemből tette. Most képzelje, hogyan bánna velem, ha nem szeretne olyan nagyon!

Kovács úr, Veres úr – foglalkozása egyiknek sincs, ődöngenek a városban, reggeli tíz órakor lesodródnak már a sétatérre, tréfával ütik agyon az időt, hogy az idő ne üsse agyon őket. Ok nélkül nevetnek, fűtik magukat egy kis jókedvre, adomát ebédelnek, ugratást vacsoráznak, védekeznek a kétségbeesés ellen. Aztán hirtelen elkomolyodnak. Lent a Dunán tülköl egy hajó, attól komolyodnak

el. A kisasszony fölnéz. A fiatalember abbahagyja a szalámievést. Az olvasó leteszi az újságot. Mintha egy pillanatra megrendülne az egész sétatér. Mindenkinek eszébe jut, hogy itt van a szomszédban a Duna. Egészen közel, húsz lépésnyire. Az üzen ezzel a tülökkel. Midennap sokszor. Ezek itt mind hallották az üzenetet, már-már felelnek is rá: tessék parancsolni, itt vagyok!

Eszembejut az előkelő francia politikus, akinek a Lánchídról mutogattam a Dunát. Éktelenül összeszidott miatta.

– Maguk nem érdemlik meg ezt a hatalmas vizet! Ezt a gyönyörű Dunát! Hiszen nem tudnak vele mit csinálni... itt állnak ölbetett kézzel és nem használják ki... Minek van ez itt? Mire jó ez maguknak?

Büszkén feleltem neki:

– Mire? Arra, hogy beleugorjunk!

Az igazi jó atya vagy a helyes nevelés

Mint a legtöbb kíváncsi fiú, én is korán kerültem rossz társaságba. De az én időmben az úgynevezett rossz társaság még mindig jobb volt, mint a mai jó. Csak az aggódó szülék látták rossznak, mert önállóságra, szabadságszeretetre, az ember és az élet megismerésére tanított minket, saját kárunkon, zsákmányolt értékes tapasztalatokkal gazdagítva fiatal lelkünket. Olyan tapasztalatokkal, amelyektől otthonunk féltőn óvott.

Így szállt meg a kártya ördöge is, korán, még gimnazista koromban, jóval az érettségi előtt. A tehetségtelen játékos buzgó igyekezetével és reménytelen szerelmével üldöztem a szerencsét, de sohasem tudtam üstökön ragadni. Zsebpénzem, ártatlan kis füllentésekkel kizsarolt egy-két pótgarasom, eladott tankönyveim szánalmas ellenértéke, minden, mindenem rossz pajtásaim feneketlen zsebébe vándorolt. Irigyeltem ezeket a fiúkat, ügyességüket, biztosságukat, felnőtt voltukat; még azért is, hogy olyan nyugodtan ülnek be a kávéházba, ahová én csak nagy lelki tusák után mertem belopakodni! Könnyű volt nekik! Istentől elrugaszkodott gazfickók voltak, megrögzött iskolakerülők, az egyiket évközben ki is csapták már. Én azonban szorgalmas és jó diák voltam, még francia tanár is járt a házunkhoz, akkor tudtam csak kiszabadulni, amikor leckéimet leráztam már.

Akkor rohantam a kávéházba. Sötét kis kávémérés, messze, idegen kerületben, a pesti gettó kellős közepén a Holló utcában. Nagyszakállú, zajos orthodox zsidók, fantasztikus kaftánokban, kalappal fejükön, hosszú pipával a szájukban és dagadó süteményekkel szürke kávéjuk mellett üzleteztek és kártyáztak ott napestig. Ott ugyan senki sem keresett minket, tizennyolc-húszéves friss fiúkat, azért is választottuk biztos fedezékül. Mindennap késő estig csapkodtuk a rozoga pléhasztalt: makk, makk, még egy kis makk és ultimó! Alsóst játszottunk, akkor az volt a divat. Körülöttünk kavargott a pipafüst meg a homály, este is csak egy-két árva gázláng pislákolt bágyadtan, félárbocra bocsátva talán azért, hogy a játékosok ne nagyon nézhessenek egymás kártyájába.

A Japán kávéház környéke a századfordulón (a mai Jókai tér–Andrássy út) (fotó Moldvai)

Azt a fiút, akit az iskolából kicsaptak, Abafinak csúfoltuk. Becsületes nevére nem emlékszek már, az Abafi név a magyar irodalomból maradt rajta, azon a réven, hogy egyszer irgalmatlanul beszekundázott Jósikából. Ő volt köztünk a legidősebb, a legerősebb, a legjobb kártyás. Hórihorgas, pápaszemes, szeplős, elszánt szőke fiú volt, mindnyájunknál egy fejjel magasabb. Minden pénzünket ő nyerte el, ráadásul lemarházott és ki is nevetett minket. Egy szép napon kijelentette, hogy nem játszik többé velünk, inkább felnőttek között próbál szerencsét. Nyomban be is ült egy idegen társaságba. Aznap mi sem játszottunk. Melléje telepedtünk és dobogó szívvel, kigyúlt szemmel, égő füllel figyeltük kártyajárását. Abafi, a nagy Abafi hibát

hibával tetézett és elveszítette utolsó garasát is. Csöndes káröröm ébredezett bennünk; arról meg is feledkeztünk, hogy tulajdonképpen a mi pénzünket veszíti. Másnap ismétlődött ez a szomorú jelenet, harmadnap is. Negyednap pedig... negyednap a kávéház ajtajában megjelent egy kegyetlen szürke óriás, egy özönvíz előtti méretekre fölfokozott vén sündisznó. Abafi édesapja. Fürkészőn nézett körül és a kávémérés legsötétebb zugában megpillantotta fiát. Odalépett az asztalhoz, egy pillantással végigmérte a játékosokat, azután némán leült fia mellé. Mindannyian megdermedtünk. Ifjabb Abafi elsápadt, kérdőn nézett apjára, le akarta tenni a kártyát... De az öreg nem nyilatkozott, állát botjára támasztva mereven nézett maga elé, ült mozdulatlanul, ijesztően és fenyegetően agg csőtésztagyáros, fővárosi bizottsági tag, sorsharag a Holló utcában. Ifjabb Abafi sóhajtott egyet, nyelt egyet és miután nem kapott választ, beletörődött sorsába és kijátszott.

Az öregúr öt percig szótlanul nézte fiának a játékát. Azután fölállt, kinyújtózkodott, két rettenetes pofont adott neki és csöndesen azt mondta:

– Fizess és rögtön gyere haza!

Mire rémületünkből fölocsúdtunk, eltűnt. Abafi tiszteletreméltó lélekjelenléttel gyorsan bemondta a három mestert és apja után kullogott. Három hétig nem láttuk. A negyedik hét elején megint beállított a kávéházba, frissen, fürgén, jókedvűn mintha mi sem történt volna. Hiába faggattuk hol volt, mit csinált három hétig, nem felelt. Titokzatosan mosolygott és máris osztott. Csoda történt. Aznap nyert. Másnap is. Azután mindig.

Sok-sok év múlva mesélte el csak, hogy az öregúr rázárta az ajtót, az asztalfiókból előhúzott egy csomag kártyát, az asztalra dobta és vészjóslón ráförmedt:

– Keverj!

Három hétig alig mozdultak ki a szobából. A harmadik hét végén az öregúr lesöpörte az asztalról a kártyát, megölelte a fiát, meghatottan, mélyen a szemébe nézett, kezét fejére téve megáldotta és büszkén azt mondta neki:

– Most visszamehetsz a kávéházba!

Frakk

Szekrényben lógó ruhadarabjaink közül kétségtelenül a frakk él legtovább. Hogy zoológiai meghatározással éljek: jól bírja a fogságot, éppen csak nem szaporodik benne. Hetekig, hónapokig csöndesen, mozdulatlanul lóg a fogason, akasztott állapotban kibírja húszharminc esztendeig esetleg tovább is, holott gazdája az ő helyén már az első félórában türelmetlenkedni kezdene. Van frakk, amely az esküvőtől a sírig kitart gazdája mellett, ezért is nevezik a költők, akik gyakran megéneklik, jó öreg frakknak, hűséges öreg frakknak. Van elegáns frakk és van tiszteletreméltó frakk, az elegáns idővel tiszteletreméltóvá vénül, a tiszteletreméltó azonban soha semmiféle körülmények között sem fiatalodik vissza elegánssá. A frakkra is érvényes az a bölcs megállapítás, hogy a hosszú életet nem adják ingyen, meg kell öregednie annak, aki sokáig akar élni.

Mindezt egy kis levél juttatja eszembe, ma reggel kaptam a szabómtól.

– Szerkesztő úr – írja az érdemes férfiú –, elmúlt a hagyományos tíz év, új frakkot kell csináltatni.

Régóta félek ettől. Amióta olvastam az újságban, hogy az idén gyökeresen megváltozik a frakk divatja.

Essünk túl a fájó beismerésen: frakkjaimmal nem volt szerencsém. Helyesebben, nekik nem volt szerencséjük velem. Jobb gazdát érdemeltek volna, én nem tudtam eléggé megbecsülni őket. Nem vagyok kacér és csapodár, de szabóm leveléből is kiolvasható, hogy szeretem a változatosságot. Íme: alig múlt el tíz év, máris új frakkról tanakodunk, holott a réginek semmi baja, szabóm véleménye szerint is legföljebb azt lehet csak szemére vetni, hogy nem divatos többé. De erről nem ő tehet. Szabóm is, én is hitvány fickók vagyunk, hogy halálra ítéljük olyasvalami miatt, amiben ártatlan.

Nagyon jól emlékszem még arra az estére, amikor először fölvettem. Valamelyik színdarabom premierjére csináltattam szegényt. Hogy gyönyörű legyek, amikor óriási tapsviharban megjelenek édes közönségem előtt. Hosszas tárgyalások előzték meg ezt az ünnepi

Párizs (fotó Moldvai)

pillanatot. Szabóm remekelni akart, rendkívüli gondossággal választotta ki számomra a fekete szövetet és a selyem hozzávalót. Építésszel rajzoltatta meg a frakk tervét. Egy hétig mindennap fölpróbáltam. A lelkes szabó mindennap letépett róla valamit, hol gallérját, hol ujját, hol szárnyát, gombostűvel összetűzte a hasamon meg a vállamon, azután a próbálószoba túlsó sarkába rohant, tenyerét ellenzőnek a szeme fölé szorította, mint valami indián törzsfőnök, úgy kémlelte elég bő-e, elég szűk-e, elég hosszú-e, elég rövid-e, rendben van-e minden? Végül, amikor kivetni valót nem talált többé rajta, még egyszer átdolgozta az egészet, megáldotta és hazaküldte. Csakugyan csodálatos frakk volt. Amikor megjelentem benne a lámpák

előtt, az elragadtatás halk moraja hullámzott felém a nézőtérről. Boldogan siettem ki az utcára, most már nyugodtan rágyújthatok egy sötét sarokban, ahol senki sem lát meg. Három-négy frakkos úr verődött össze a szomszédságomban, cigarettáztak, hangosan beszélgettek a darabról, a közönségről, a szerzőről. Az egyik azt mondta:

– Érdekes az ilyen bohém ember. Nincs szíve ahhoz, hogy a premierjére új frakkot csináltasson!

Ismétlem: szeretem a változatosságot. Negyven év alatt legalábbis négy frakkot fogyasztottam el. Az elsőt, ifjúságom tündéri frakkját, sok más ruhámmal és tiroli lódenköpenyemmel együtt Párizsban zálogosítottam el Antonio Rapari ószeres mesternél, messze a Pantheon mögött, a Rue Mouffetard-ban. Harminc frankot kaptam a holmimért. Olyan nagy pénz volt ez akkor, hogy többé nem tudtam kiváltani, ottmaradt örökké. Mi történt ezzel a frakkal? Vállról-vállra vándorolt-e vagy nyugodt révbe ért valahol, egy rendes ember ruhatárában? Ma negyvenéves... a legszebb férfikor! Talán meg is házasodott azóta... vagy meghalt, eltemették... egy ismeretlen nyugszik az én frakkomban a párizsi Père-La-Chaise-ban? Ha az ember követni tudná útján régi frakkjait, életüket, sorsukat mint egy régi barátét! Ez a kedves első frakkom néha megjelenik álmaimban... szemrehányón néz rám, franciául beszél velem... istenem, negyven év alatt ne tanult volna meg franciául! Azt mondja:

– Elhagytál... messze idegenben... árva kis magyar frakkot Párizsban!

Nyugtalanul hánykódok ilyenkor, kétségbeesetten mentegetőzök:

– Nem tudtalak kiváltani... ne haragudj. Nem volt harminc frankom... Ma sincs!

Találkozik az ember régi frakkjaival? Én találkoztam az egyikkel. Valami színházi előadáson váratlanul ki kellett mennem a közönség elé. A rajtam lévő frakk olyan szűk volt akkor már, hogy lélegzeni sem tudtam benne. Az ügyelő megkönyörült rajtam:

– Tessék fölvenni az én frakkomat, az jó lesz.

Csakugyan jó volt. Egy kicsit nedves volt, de arra a két-három percre...

Amikor hálás köszönettel visszaadtam, az ügyelő titokzatosan mosolygott:

– Tessék csak megnézni, kinek a frakkját vette meg a színház.

Megnéztem a belevarrt nevet... nevemet... a frakk valamikor régen az enyém volt. Derék, hű frakk! Megértettem azt is miért nedves. Ráismert régi gazdájára. Sírva fakadt örömében.

Ihlet

Nagyságos asszonyom hidd el nem is olyan egyszerű a dolog. Sok minden kell hozzá. Ha íróasztalomat látnád... miért ne láthatnád? Nem titkolózok, tessék, nézd meg. Mit tagadjam, jól esik, hogy kíváncsi vagy íróasztalomra, a költő íróasztalára. Büszke vagyok, hogy olyan kedvesen érdeklődöl az iránt, hogyan dolgozok amikor megszáll az ihlet. Rút hálátlanság volna, ha nem mondanám el.

Tehát kérlek, mindenekelőtt az íróasztal. Közönséges olcsó íróasztal, jó asztalosmunka, de nem egyéni és nem monumentális, még csak nem is amerikai, inkább józsefvárosi, állhatna egy gondokkal küzdő, szerényebb bankigazgató vagy ügyvéd irodájában is. Tintás barna posztóval van bevonva, helyesebben az íróasztal a barna posztóval, a barna posztó pedig kék és zöld tintával van bevonva. Ezen a tintás barna posztón harminc egynéhány év óta gyűlnek halomba a műtárgyak, mert amit egyszer íróasztalomra tettem, azt többé nem mozdítom el onnan. Szükségem van rá az íráshoz. Tehát műtárgyak balról jobbra a következő sorrendben: egy kékszegélyű fehér Alt-Wien tintatartó, tinta nélkül, harminc-negyven tollszárral. Egy kis hamutálca, facipős bretagnei lány van ráföstve, feleségem ajándéka, quimperi emlék. Két ócska sárgaréz-gyertyatartó gyertya nélkül, közöttük egy elegáns pléhdoboz, valamikor borotváló szappan tartózkodott benne, ma inggombok székhelye. Unokáim arcképe. Előtte hordót ábrázoló dohánytartó. Üres. Mellette hamutartó. Teli. Mögötte óriási empire tintatartó tinta nélkül, fekete márvány és bronz. Alatta kis pléhdoboz, valamikor orvosság volt benne, ma az új tollat szedem ki belőle. Mellette, a két gyertyatartó pendantjául sárgaréz tintatartó nemcsak tinta, de üveg nélkül is. Ugyanolyan gyufatartó gyufa nélkül. Márvány levélnyomó levelek nélkül. Egy kis Dante-szobor. A borostyán-koszorúzta olasz sötéten néz az íróasztalra. Igaza van.

Alsó sor, jobbról-balra: egy patinás bronzgyík. Egy régi szivartárca. Üres. Rengeteg papiros. Üres. Rengeteg könyv. Üres. Egy kis körömolló. Egy elhasznált meggyfaszipka. Tátottszájú fekvő oroszlánt ábrázoló bronz szivarvágó. Sohasem élek vele. Nagy bronz

állólámpa, fekete cirádás pergament-ernyővel. És megint rengeteg papiros, írások, levelek, okmányok, újságok, röpiratok, idézések, árjegyzékek, meghívók, folyóiratok, adóintések, könyvek, levélpapiros, boríték, egy tálcán két tucat mindenféle színes ceruza. Egy kis hamutartó, feleségem ajándéka, firenzei emlék. Két-három fapipa. Egy török kalamáris, amivel utcai írnok írt valamikor, konstantinápolyi emlék. Három hasznavehetetlen töltőtoll. Egy óriási szabóolló. És két elértéktelenedett pápaszem.

És az íróasztal közepén, fittyet hányva a három előkelő és üres tintatartónak, egy kis polgári üveg kék vagy zöld tinta, azonmód ahogy a papírkereskedésből kikerült, éppen csak parafadugó nélkül. Makacskodó dugóját nem tudtam kihúzni, beléje kellett morzsolni.

Ezek előtt a műtárgyak előtt ülök egy kopott karosszékben szivarral vagy pipával a szájamban és várom az ihletet. Nézegetem őket. Elmúlt időket, elmúlt embereket juttatnak eszembe. Negyven év, egy fél élet, egy egész élet kanyargó útjait látom ezen a tintafoltos térképen, amelynek se eleje, se vége, közepe van csak, az asztalos megszabta határok között. Hol van az a sok minden amit elmulasztottam elhelyezni ebben a múzeumban? És hány új tárgy számára van még helyem?

Várom az ihletet. Kiterítem magam elé a papirost, kezembe veszem tollamat, de nem mártom bele a tintába, valami kavarog az agyamban, egy gondolat dadog benne, most tanul csak beszélni, nem is nagyon értem meg mit akar. A két üres gyertyatartóra nézek, hátha ők tolmácsolják majd. Vagy a fehér Alt-Wien tintatartó. Vagy az a pléhdoboz, amelyben inggombjaimat őrzöm. De egyik se támogatja a gyámoltalan kisdedet. Tovább kutatok, tekintetem a fapipákról a gyufatartóra téved, arról a levélnyomóra meg a patinás gyíkra. Hiába! Belemélyedek a hamutartóimba... Quimper, Firenze... a kalamáris, Konstantinápoly... Nézem a komor és szigorú Dantet, könnyű neki, ő már szobor, ő már megírta összes műveit, én még ma is tartozok az utolsó részletekkel!

Mondom nagyságos asszonyom nem is olyan egyszerű a dolog. Sötét szobában, hátrakötött kézzel az íróasztal lábához láncoltan ülsz, nem tudod hol vagy, nem tudod mi van veled, azt tudod csak, hogy benned is, körülötted is sötét minden. Írni nem tudsz, megmozdulni se, várni tudsz csak szörnyű tépelődésben. Azután csoda történik. Váratlanul, varázslatosan. Kigyúl a szobában a villany. Hátad mögött, titokban, lábujjhegyen bejött valaki, odalopózott a kapcsolóhoz, elfordította és gyönyörű világosságot ajándékozott neked.

Mire körülnézel eltűnt, sohasem tudod meg ki volt. Azt tudod csak, hogy láncaid is lehullottak, szabadon lélegzel, kezedbe veheted a tollat, írhatsz ha jól esik, egyszerre megtudtad azt is mit kell írnod. Ez az ihlet nagyságos asszonyom, a nagy jótevő. Harun al Rasid és II. József császár álruhában, angyalszárnyú jóságos Sherlock Holmes, aki az utolsó pillanatban megjelenik, hogy megmentse azt a szerencsétlen vergődőt, akinek semmi se jut eszébe.

Amikor az ihlet örömével gazdagodunk, nincs többé baj. A többi gyerekjáték nagyságos asszonyom... Az ember föllélegzik, fölkel az íróasztaltól, rendbehozza műtárgyait, leteszi a tollat, rágyújt és lemegy a kávéházba, hogy ott esetleg megírjon egy kis cikket.

A zengő angyalok

Kisfiú voltam, amikor szüleim először vittek el a Nemzeti Színházba. Ez még a régi Nemzeti Színház volt, a régi Kerepesi út és a régi Múzeum körút sarkán, az úgynevezett viharsarkon, ahol a régi rendőrség a régi kardlappal annyiszor verte szét régi egyetemi hallgatók tüntetését.

Páholyban ültem akkor, szelíd-kék bársonyos páholyban, mennyországszínű volt a színház. Csillárt is akkor láttam először, elhomályosodó és megint kigyúló csillárt, tündéri játékát a fénynek, csodálatos hegedűk szívfájdító és elbűvölő halk muzsikájában. Lassan fölemelkedett a hatalmas függöny, elnémult a muzsika és a színpadon megkezdődött a játék. Noha tudtam, hogy „A zengő angyalok"-at játszák, mégis mégegyszer, ötvenedszer, századszor megnéztem a színlapot, nincs-e tévedés a dologban. Mert ezt a darabot akartam látni, csak ezt. Ma sem tudom miért. Alighanem gyönyörű címe miatt. Hetekig kínoztam szüleimet amíg végre megjutalmaztak vele.

Gyönyörű nagy szobát ábrázolt a színpad, a szoba játékszerrel volt tele. Este volt, kis lámpa égett az éjjeliszekrényen a kékfüggönyös gyerekágy mellett, az ágyban egy kisfiú feküdt. A kisfiú beteg volt, lázban vergődött, félrebeszélt. Azt hajtogatta:

– A zengő angyalok... a zengő angyalok...

Rettenetesen fájt a szívem a kisfiúért és gyönyörű, szőke édesanyjáért, aki kezét tördelve, kétségbeesetten járkált fel-alá a szobában, meg-megállt az ágy mellett, kezét a kisfiú homlokára tette, felzokogott, eltakarta arcát, leroskadt a székbe, megint felugrott. Az orvost várta. Végre belépett az orvos. Komoly, szomorú, szép ember volt az orvos, gyönyörű, hosszú fekete szakálla volt. Az aggódó anya felsikoltott, amikor meglátta és eléje szaladt. Az orvos jóságosan, megnyugtatón megfogta a kezét. A kisfiú az ágyban megint csak azt suttogta:

– A zengő angyalok... a zengő angyalok.

És akkor az anya is ismételte ezt a két szót, az orvos is.

Portrétanulmány. Hermann Lipót rajza A művészasztal c. albumból

Többre nem emlékszem. Nem tudom, meggyógyult-e a kisfiú, meghalt-e? A darabnak vége volt. Egyfelvonásos volt csak. Nem tudom, mi történt még benne, nem tudom, hogyan végződött; nem tudom, mit játszottak utána, talán semmit. Lehet-e, szabad-e az ilyen mennyországszínű színházban egyebet is játszani, mint a zengő angyalokat? De az is lehet, hogy szüleim „A zengő angyalok" után hazavittek. Kisfiú voltam, korán kellett lefeküdnöm. Az éjjel a zengő angyalokkal álmodtam és azóta is számtalanszor. Ez a két szó úgy él bennem ma is, ahogy gyerekkoromban élt.

Később, sokkal később, gyakran rámszólt a kísértés: kérd ki a Nemzeti Színház könyvtárából és olvasd el „A zengő angyalok"-at! Mégis csak meg kellene tudnod, mi történt a kisfiúval, akit olyan rettenetesen sajnáltál. Meggyógyult? Meghalt? És mi történt a gyönyörű szőke mamával és a szomorú fekete orvossal?

Mindig ellentálltam a kísértésnek. Nem mertem kegyetlen kézzel első színházi estém tündöklő emlékéhez nyúlni. Számomra a kisfiú története úgy a legszebb, ahogy most emlékszem rá. Végetlenségében és végtelenségében. Csak így tökéletes és hiánytalan: ezzel az elmosódottsággal, ezzel az örök bizonytalansággal. Minek tudjam meg, mi történt benne, ki írta, mikor és hányszor játszották, tetszett-e a közönségnek vagy sem? Valaki, akinek elmeséltem ezt a történetet, azt mondta, hogy a Nemzeti Színházban sohasem játszottak ilyen című darabot. Lehet, hogy igaza van. Lehet, hogy számomra „A zengő angyalok" csak azért olyan gyönyörű felejthetetlen és örökéletű, mert sohasem láttam.

Szakácskönyv

Sok szakácskönyvet olvastam már végig, de egyik sem oldotta meg életem egyik legnagyobb és legtitokzatosabb problémáját. Ez a titokzatos probléma:

– Hogyan főzik a kenguru-fark levest?

Berlin egyik előkelő vendéglőjében gyakran ettem ezt a zamatos, nagyon jóízű levest. Azt mondtam jóízű. De ha részleteznem kellene, milyen ez a jóíz, alig tudnék felelni. Talán akkor közeledek legjobban az igazsághoz, ha azt mondom, hogy kenguru íze van, jóllehet nem igen tudom, milyen íze van a kengurunak. Ha önök tudják, annál jobb; ha nem, akkor nyugodjunk bele abba, hogy jóízű. A lexikonból is tudjuk, hogy a pápua bennszülöttek megeszik a húsát, húsos farkából pedig levest főznek. Ez gyerekjáték Ausztráliában és a vele szomszédos szigeteken, a kenguru hazájában. De honnan vesznek a messze Európa előkelő vendéglői annyi kenguru-farkot, amennyi napi levesszükségletüket fedezi? Ehhez mindennap egy kenguruval megrakott hajónak kell befutnia Hamburgba vagy Brémába. Amikor kíváncsiságomat nem tudtam többé fékezni, faggatni kezdtem a főpincért:

– Mi ez? Konzerv?

Gőgösen és sértődötten mosolygott:

– Ugyan kérem! Konzerv! A mi vendéglőnkben?

Elszégyeltem magamat. Konzerv! Hogy is mertem a vendéglőt ilyen ostobán meggyanusítani! Úri helyen vagyunk, nem kifőzésben. Nyomban le is vontam ildomtalanságomból a konzekvenciákat, kimaradtam a vendéglőből és a kenguru-fark levest besoroztam azok közé a szörnyű rejtélyek közé, amelyek végigkísérnek minket életünkön és megoldatlanul szállnak sírba velünk.

Valami film-ügyben tárgyaltam akkor egy német filmtársasággal, amelynek az igazgatója természetesen magyar volt. Egyszer meghívtam ebédre, meghívtam azt a művésznőt is, akinek a film főszerepét kellett volna játszania. Természetesen magyar volt az is. Amikor az étlapot tanulmányozni kezdtem, megkérdeztem:

Kávéházban. Hermann Lipót rajza A művészasztal c. albumból

– Evett már kenguru-fark levest?

A művésznő, aki két hónappal azelőtt még egy pesti kis színház görlje volt, kimeresztette a szemét. Ijedten mondta:

– Soha!

Azt sem tudta, hal-e a kenguru vagy madár.

Megrendeltem a levest, nagyon ízlett mindhármunknak. A művésznő lelkesedett:

– Remek! Hogy kell ezt csinálni? Mert otthon is akarom főzni.

És már intett is a főpincérnek, hogy elkérje tőle a receptet. De én megelőztem:

– Ne szóljon neki, mert úgysem árulja el. Rettenetesen titkolják. De én tudom.

– Mondja gyorsan.

Óvatosan körülnéztem, hogy nem hallgatózik-e valaki. Azután halkan, titokzatosan a fülébe súgtam:

– Ez a leves akkor jó csak, ha nem konzervből, hanem friss kenguru-farkból főzik.

– Az természetes – mondta a művésznő mély meggyőződéssel.

– Mivel a kenguru Ausztráliában él és Tasmánia szigetén, a szállítás nagyon költséges és fáradságos. De minden európai nagyvárosnak van állatkertje és az állatkertben kenguruja. Ez az állat megél a fogságban, sőt szaporodik is. A vendéglő tehát úgy segít magán, hogy minden reggel behozat az állatkertből egy sereg kengurut.

– És levágják?

– Isten ments! A vendéglősök nem ilyen embertelenek. Egyszerűen belelógatják a kenguru farkát egy fazék forró vízbe és kifőzik. Ez sem kellemes a kengurunak, de ezt egy-két év alatt megszokja és ezzel még mindig jobban jár, mint hogyha levágnák.

A művésznő elgondolkozott:

– Persze! Milyen praktikus! Ezzel sokat megtakarítanak. Mert így ugyanazt a kengurut többször is lehet használni. Igaz?

– Igaz!

Álmélkodó tisztelettel nézett rám. Összecsapta a két kezét:

– Jé, maga mindent tud.

Büszke mosollyal zsebre vágtam a bókot. Nem feleltem.

Igen, mindent tudok. Csak azt nem, hogy hogyan főzik a kenguru-fark levest.

A monicói hercegnő

Nem volt egészen fiatal már, amikor megismerkedtem vele, de enyhe hervadásának finom őszi bájában kívánatosabb volt sok fiatal nőnél. A párizsi mulatókban monicói hercegnő néven ismerték: a Monicó nevű montmartre-i mulatóról nevezték el, annak volt legszőkébb és legállhatatosabb vendége. Ott ült minden éjjel, többnyire egyedül, ritkán táncolt és nagyon megválogatta kivel álljon szóba. Mintha vigyázott volna arra a hercegnői rangra, amellyel a pincérhumor megtisztelte. Megvacsorázott, lassan, óvatosan megivott egy-két pohár pezsgőt és félig lehunyt szemmel álmosan, bágyadtan hallgatta a vad muzsikát. De lehunyt szeme alatt alighanem éberen figyelt; olykor-olykor fölnézett és elmosolyodott örvendezőn, gyermekesen, édesen. Szép mosoly volt, talán azért olyan szép, mert céltalan volt, senkinek se szólt. Afféle gazdátlan levél volt, amelyet az ismeretlen föladó cím nélkül küld ki a világba, a posta nem tudja kinek kézbesítse.

Kis magyar lányok is táncoltak a Monicóban. Piros csizmában, zsinóros huszárnadrágban és bokorugró szoknyában ropták a ritkabúzát. Számuk után hébe-hóba letelepedtek asztalomhoz, elpanaszolták gondjaikat és bajaikat, sonkát ettek, édességet és gyümölcsöt csipegettek, cigarettát zsákmányoltak, kis magyar verebek messze idegenben, panaszkodásuk is verébcsipogás volt csak. Babonásan tisztelték a monicói hercegnőt, sokat tudtak és még többet meséltek róla... nagyon gazdag, töméntelen ékszere van, az a hatalmas gyöngysor sok százezer frankot ér, csupa igazgyöngy, még éjjel se veszi le a nyakáról. Három liter gyűrűje van, karkötője, fülbevalója, rubinttal és brilliánssal kirakott kis órája, a hét minden napjára más, sok drágaköve még foglalatlan. Ahogy ott ült a gőzös és füstös lármában, a villanylámpák tarka tüzében diadémmal fején, vakító kézzel és szikrázó füllel csakugyan hercegnő volt, annál is több, hindu istennő, sőt filmsztár.

Így már megértettem magányosságát és az új ismeretségektől való idegenkedését, furcsa és ezen a helyen olyan szokatlan zárkózottsá-

gát, amely mögött kis és nagy titkok ezrei nyüzsögtek, jóság és gonoszság, férfiak, szerelmek, mennybemenetelek és megaláztatások egy kalandos élet szép és borzalmas emlékeiben. Megtudtam azt is, hogy előkelő amerikai barátja nemrég szakított vele, három hónapig üdült Párizsban, most hazament már Chicagóba bankot fosztogatni, gyermeket rabolni. Özvegyi gyászában a monicói hercegnő megvetette az apró halat, kövér nagy halra fente fehéren villogó éles fogát. Fáradt szürke szemével, gyermekes mosolyával félelmetes ragadozó volt ő maga is: cápa. Bájos cápa, de cápa. Menekülni kell előle.

Menekültem is. Az alatt a két hét alatt, amelyet akkor Párizsban töltöttem, messziről néztem csak. De valami távoli közeledés azért lassan-lassan mégis egy kis közösséget teremtett közöttünk, ahogy ez történni szokott törzsvendégek között, akik sűrűn találkoznak egymással ugyanabban a vendéglőben. A kis táncosnők alighanem ugyanannyit meséltek rólam neki, amennyit nekem róla. Egyszer kedves kíváncsisággal rám mosolygott, én udvariasan meghajoltam, ő bólintott fejével. Azután rendszeresen köszöntöttük egymást. De ez volt minden.

Amikor a táncosnőktől megtudta, hogy másnap elutazok, üzent velük: várjam meg a mulató előtt. A mulatóhoz közel lakott, komor nagy bérpalota földszintjén. Gyalog mentünk a hűvös tavaszi éjszakában. Belém karolt és úgy simult hozzám, mintha védelmet várna tőlem:

– Maga holnap elutazik? Én is holnap utazok Monte-Carlóba. Olyan régóta nézegetjük egymást, illik, hogy ezen az utolsó éjszakán végre beszélgessünk is egy kicsit.

– Maga nagyon kedves. Hol tanulta ezt a gyönyörű mosolyt?

– Örököltem. Anyám színésznő volt. Híres színésznő.

Mikor lakásának a kulcsát a zárba dugta, belülről tompa morgás felelt a neszre.

– A kutyáim! – magyarázta a hercegnő.

– Kutyát tart?

– Két vérebem van. De azok nem morognak. Ez Brandy, a skót juhászkutya.

A sötét előszobában fojtó, nehéz szag csapta meg orromat, állati kigőzölgések meleg párája. A hercegnő megfogta kezemet:

– Vigyázzon, rá ne lépjen!

Nem értem rá arra, hogy megkérdezzem mire vigyázzak, mire nem szabad rálépnem. Mozdulatlanul vártam, amíg kigyúl a villany. Akkor láttam, hogy az előszobában egy kis állatsereglet pihen,

négy kutya, ugyanannyi macska, egy angora is, két majom, egy mókus, rengeteg madár, közte egy nagy fehér kakadu. Kutyák, macskák, majmok szabadon együtt a legnagyobb megértésben és barátságban. Amikor a kakadu meglátott, félrefordította fejét és nyájasan azt mondta:

– Jóestét jóestét!

Megemeltem a kalapomat:

– Jó estét, te kedves, udvarias madár!

A hercegnő nevetett:

– Ó nagyon udvarias.

– De minek magának ennyi állat?

– Szeretem az állatokat. És mindig egyedül vagyok.

Én is szeretem az állatokat. De a kellő helyen. Meg is mondtam a hercegnőnek. Egy kicsit megsértődött. Azután megtoldotta a mondatot egy kis magyarázattal:

– Meg azután félek is. Ez a testőrségem.

Elnevettem magamat.

– Hát ma este ne féljen. Van nálam revolver.

Nyomban meg is bántam, hogy ezt mondtam. A hercegnő szemében egy kis gyanakodás villant meg. De rögtön el is ült. Bementünk a szalonba. A hercegnő egy nagy karosszékre mutatott:

– Üljön le. Főzök magának feketét és egy kicsit rendbe hozom magamat.

Ezzel eltűnt a hálószobában. Az ajtót becsukta maga mögött. Azután halk kattanás. Megfordította a zárban a kulcsot, magára zárta az ajtót. Erre büszke voltam. Azzal áltattam magamat, hogy mohóságom elől zárkózik el.

Rágyújtottam, egy kis ideig csöndesen, türelmesen vártam. Körülnéztem a szalonban, a bútorozott lakás közismert rideg francia szalonjában, amely XVI. Lajos óta nem változott: a kandallón üvegbura alatt az aranyóra, a falon két gáláns metszet. Hideg és fagyos volt minden, a hálószobában csönd, odakint hajnalodott már. A fekete késett. A szőke is. Ellenben az előszoba nyitott ajtaján lassanként beszivárogtak a szalonba az állatok. A kutyák, a macskák, a két majom. A kutyák bizalmatlanul szaglásztak körül. A macskák leültek a szőnyegre és titokzatos szemükkel mereven bámultak rám. A kékszemű angóra ásított. Az egyik majom fölugrott az asztalra, onnan vicsorította rám fogát. A másik nesztelen ugrásokkal surrant keresztül a szobán, nem vett tudomást rólam. Nevetségesnek és butának láttam a helyzetet, fáradt voltam, fáztam is. Felugrottam

és kopogtattam a hálószoba ajtaján. A hercegnő nem felelt. Csönd volt körülöttem, csak az állatok szuszogtak halkan. Megértettem, hogy vége a kalandnak. A hercegnő elsáncolta magát, attól félt, hogy megölöm és kifosztom.

Akkor megszólalt a Sacré-Coeur harangja. Hajnali öt óra volt. Fejembe nyomtam kalapomat és lábujjhegyen, óvatosan az előszoba felé indultam. Nyomomban mint valami ünnepi, de egyúttal fenyegető kíséret is: a négy kutya, a négy macska és a két majom. Az előszobában a mókus őrülten forgolódni kezdett kalitkájában, a sok kis madár halkan csipogott. Kinyitottam a lakás ajtaját, megcsapott a lépcsőház hűvös levegője, nagy lélegzettel szívtam be. És akkor mögöttem, messze valahonnan két forró cuppanást hallottam és egy lágy hang bájos kacagással röpítette felém ezt a három kedves szót:

– Jó éjszakát drágám.

Valaki mégiscsak elbúcsúzott tőlem. Nem a hercegnő. A kakadu.

Nagyanyám színháza

Emlékszel gyerekkorod játékszereire? Tudod még, minek örültél a legjobban? A kis vasútnak, a gépeknek vagy az építőköveknek? Az én időmben primitívebbek voltak még a játékszerek, mint ma; mi inkább búgócsigát hajtottunk, sárkányt eregettünk a Dunaparton, a Margit híd környékén, ahol a düledező palánkok mögött a frissen fűrészelt fa üde szagában nagy fatelepek kínálkoztak a bujósdi, üres telkek a futó-méta meg a rabló és pandúr számára. Indiánt is játszottunk, de hol volt akkor még Winnetou? Mi ortodox indiánimádók voltunk, Bőrharisnyát és Sólyomszemet játszottunk és mindennap azon kaptunk hajba, melyikünk legyen a Nagy Kígyó, minden indiánerények teteje és teljessége.

Este, otthon, a negyedik emeleten, a kis szoba nagy petróleumlámpájának a fénykörében színházat játszottam. Kaptál te is színházat nagyanyádtól? Nagyanyám egyszerű, józan asszony volt, otthonülő és takarékos, okos és energikus, egész lénye zord kötelességtudás volt, ellentmondást nem tűrő, rendet és fegyelmet parancsoló szigorúság. Még az urát is vezetéknevén szólította, nem keresztnevén.

Hogyan jutott ennek a kemény asszonynak eszébe hogy születésem napjára színházat ajándékozzon nekem és rám szabadítsa a kíváncsiság minden ördögét? Mely soha be nem vallott vágyak kielégítését, miféle nyugtalanító álmok magyarázatát adta meg neki a játékosbolt sok száz föltárt kincse között éppen a színház? Te, aki ezt az írást olvasod, gondoltál-e már arra, hogy akkor, amikor gyerekednek vagy unokádnak játékszert vásárolsz, elsősorban magad szeretnél vele játszani? Az a gyerek jajdul föl benned, aki valamikor voltál és száz esetben százszor azt a játékszert választod, amellyel te magad sohasem játszottál.

A színház gyönyörű volt, azóta sem láttam szebbet. Homlokán két álarc között arany-lant és aranybetűs fölírás: „Theater". Piros papiros volt a függönye, föl lehetett húzni. Hatalmas erdőt ábrázolt a színpad hat keskeny kulisszája, a fenék pedig sziklás vidéket, tóval. A hegyoldalban pirostetős kis ház állt. Ha megfordítottad a kulisszá-

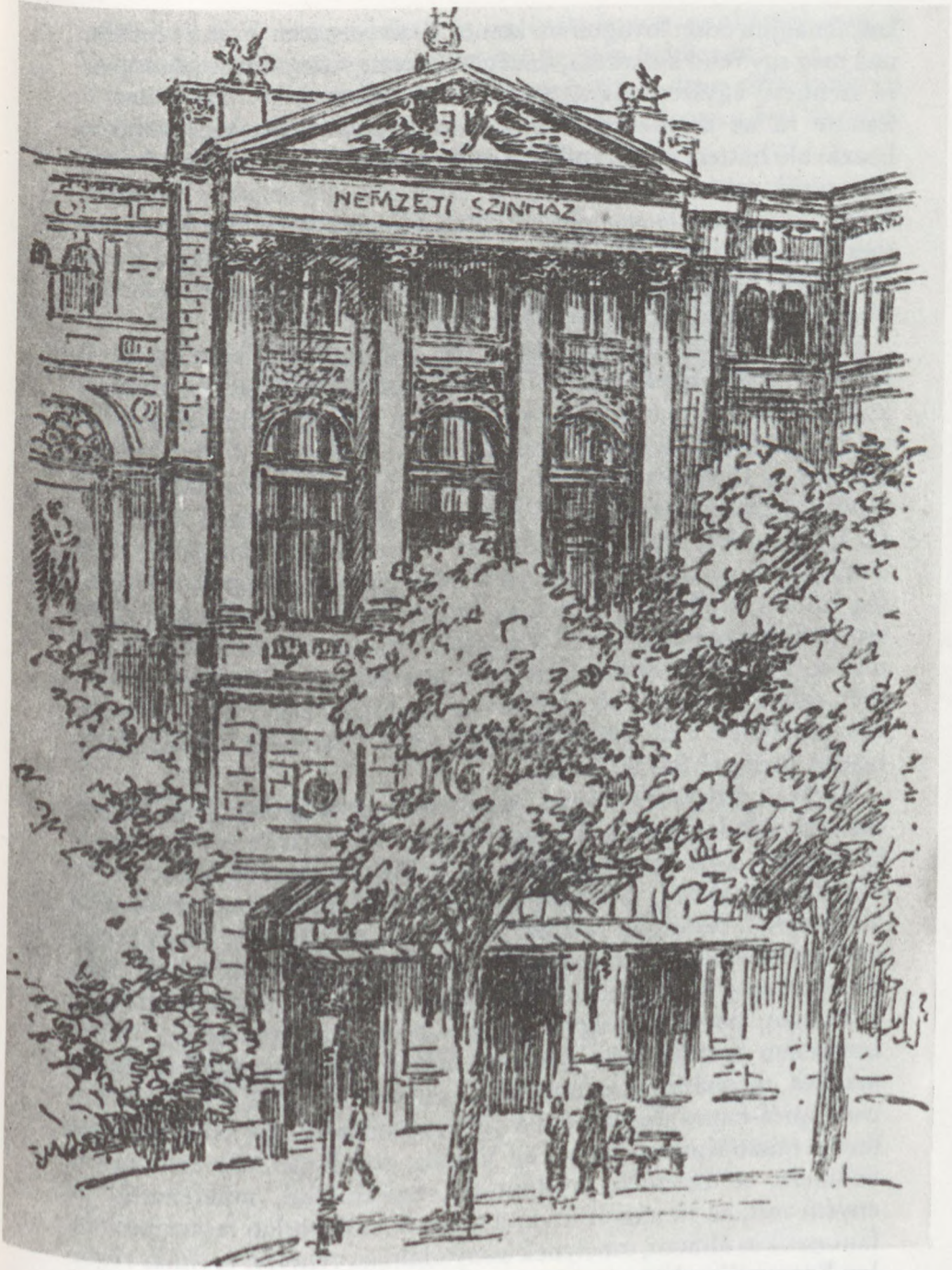

A régi Nemzeti (fotó Moldvai)

kat, fonákjuk ódon lovagterem komor falait mutatta. Volt a színháznak még egy rend kulisszája, fenséges székesegyház oltárait, oszlopait és szentjeit, egyszerű parasztszoba fehér falait és szerény bútorait festette rá az ismeretlen mester. Minden változásnak megvolt a hozzávaló háttere és szereplője; király, bíbornok, udvarhölgy, lovag, pór, török császár, ördög, angyal, szerecsen rabszolga és balerina. Négy darabhoz való személyzete volt a színháznak, de csak két darab meséjét mellékelte a játékhoz a boltos: a Tell Vilmosét meg a Faustét. Afféle használati utasítás formájában, természetesen németül. Német szó járta akkor még Pesten.

Elővettem a papirosfigurákat: Tell Vilmost hozzánőtt íjával és tegzével; fiát, akinek a fejével egybeforrott a mozdulatlan alma; a zord Gessler Hermannt tollas süvegével, a nagyszakállú tudós Faustot koponyával kezében, Gretchent, meg a félelmetes lólábú Mefisztofeleszt és eljátszottam a két darabot a használati utasítás szerint, saját szavaimmal, magyarul. Vékony cérnán fityegtek ezek a figurák, kis fatalpon állt mindegyik, ide-oda vonszoltam és rángattam őket a színpadon, ágáltam és szavaltam, költő, színész, igazgató és közönség voltam, elbűvölt gyermek az öröm lázában. Minden este eljátszottam a teljes műsort: Tell Vilmost és Faustot és amikor egypár hét múlva ráuntam az örökös ismétlésre, összekevertem Schillert és Goethét, összekevertem a két darabot és csináltam belőle egy harmadikat, amelyben Tell Vilmos feleségül veszi Gretchent, Gessler Hermannt pedig elviszi az ördög.

Ezeket a rettenetes drámai összeütközéseket a gyönge papirosfigurák nem sokáig győzték. Elrongyolódtak. Tell Vilmos válláról lehullott a tegez, a fiú fejéről az alma. Faust kiejtette kezéből a koponyát, Gretchen a tükröt. Leszakadt róluk a mozgató cérna, lábuk alól kicsúszott a biztonság fatalpa. Akkor bánatomban és kétségbeesésemben elővettem a parlagon heverő török császárt és a balerinát, a királyt meg a bíbornokot, az angyalt meg a szerecsen rabszolgát, a lovagot, az udvarhölgyet, meg a pórt, ma sem tudom, miféle ismeretlen remekművek névtelen hőseit és hol az egyiket, hol a másikat, egymásután valamennyit belekevertem Tell Vilmos és Faust napról-napra dagadó és bővülő tragédiájába, egy százfelvonásos furcsa misztériumba. Ez a Tell Vilmos, ez a Faust már nem volt se Schilleré, se Goethéé, szultánostul, balerinástul, mindenestül az enyém volt, az én nagyszerű kitalálásom, halhatatlan remekművem, fantasztikus álmom, amelynek bonyodalmai, rejtélyei és titkai végtelen Ezeregyéjszakába tornyosodtak volna, ha időközben ezek a figu-

rák is el nem rongyolódnak és az ütött-kopott színházzal meg a gyermekkorral együtt ismeretlen helyre nem költöznek...

Ismerősök és ismeretlenek, nyilvános és titkos drámaírók gyakran megtisztelnek azzal, hogy megkérdezik tőlem, hogyan kell darabot írni. Most elárulom nekik a nagy titkot.

Így.

Twinkle úr, a csillag

Twinkle úr csillag.

Isten tudja, hol bujkál, mit csinál nappal; alighanem az ég valamelyik zugában fényesítgeti magát. De este kiül az égbolt ablakába és ragyog. Ez a mestersége, hivatása, ennek él időtlen idők óta, talán fizetik is érte, ha ugyan fizeti valaki a csillagok munkáját. Mert az is lehetséges, hogy a csillag csak a maga örömére ragyog, ahogy ingyen illatozik a virág is, amíg a városi boltban aranypántlikát meg forgalmi adót nem kötnek a nyakára.

Twinkle úr tehát csillag. Nem népies csillag, mint a göncölszekere, nem is klasszikus, mint a Cassiopeia, egyszerű polgári csillag, középosztály és mint neve is mutatja: angol. Helyesebb is volna, ha Mister Twinkle-nek nevezném.

Tavaly nyáron szólított meg. Bemutatkozott:

– I am Mister Twinkle. The star.

Mindez éjjel történt, Londonban, a Strand környékén egy nagy hotel hatodik emeletén. Rettenetesen puha ágyban, nyomasztó dunna alatt, sokáig hiába kínlódtam a Daily Mail bonyodalmas angol keresztrejtvényének a megfejtésével, nem jutott eszembe a női név... hat betű... ezek az angol női nevek olyan furcsák! Aztán eluntam, eloltottam a lámpámat és belebámultam a sötétségbe. Szeretek így a semmibe nézni. Gyerekkorom óta nézem így a semmit, amely akkor kis semmi volt még csak, de ma már éppen olyan felnőtt és öreg semmi, amilyen jómagam vagyok. Amikor a semmibe nézek: tükörbe nézek.

Ebből a semmiből zölden sziporkázott elém a függöny résén keresztül Mister Twinkle. A bemutatkozás után szemrehányón, egy kicsit sértődötten kérdezte:

– Nem emlékszik rám?

Éreztem, illetlen vagyok, amikor szerény idegen létemre nem emlékszek egy angol gentlemanre, aki megtisztel azzal, hogy éjjel, sötétben is rámismert. Nem tudtam mit csináljak. Mit csinál ilyenkor

az ember? Elpirultam és kínosan hallgattam. Mr. Twinkle szeme haragosan szikrázott:

– Pedig ismerjük egymást. Találkoztunk már.

Szünetet tartott. Feleletet várt. Dadogni kezdtem:

– Bocsánat... ezer bocsánat... Nagyon régen jártam utoljára Londonban... hány éve is...?

Mr. Twinkle elzöldült a méregtől.

– Ne törje rajta a fejét. Miféle dátumot mondhatna ön nekem, nekem, aki fényévekben számolok! Akkor találkoztunk, amikor ön a londoni éjszakában először könyökölt ki az ablakon. Az angol lány, aki ön mellett könyökölt, azt súgta önnek: „Válasszunk magunknak csillagot." Ön engem választott. Én az ön csillaga vagyok. Helyesebben: voltam. Mert ezek után...

Nem fejezte be a mondatot. Eltűnt. Elbújt egy ott ácsorgó felhő mögé. Szakított velem.

Kiugrottam a rettenetes ágyból, a nyomasztó dunna alól, amelyen nyomatéknak ott feküdt megoldatlan keresztrejtvényének mázsás súlyával még a Daily Mail is, az ablakhoz rohantam és föltéptem. Kikönyököltem rajta, mint egyszer régen, fölbámultam az ismeretlen égre, Mister Twinkle-t akartam megkeresni, hogy bocsánatot kérjek tőle... hogyan is lehettem ilyen szórakozott, sőt hálátlan! De nem láttam többé. Csak Cissie-t láttam, a kis angol lányt, akit harmincöt fényévvel ezelőtt Párizsból átkísértem Londonba. Mi lett belőle? Él-e még, meghalt, megvan-e még a csillaga, vagy eljátszotta-e olyan könnyelműn ő is, ahogy én az enyémet? Szerettem volna tudni... mi mindent szerettem volna tudni! Egyszerre ismerősnek láttam a nagy hotel környékét, a szomszéd házakat; régi házak ezek, itt-ott akad csak köztük új, ez a hotel is... talán éppen ennek a helyén állt a mi régi kis boarding-house-unk, amelynek ablakából valamikor csillagot választottunk...

Ó szédítő varázsa a titokfejtés meredek lejtőjének! Fiatalság, csillagok, múlt... Cissie!... Cissie! Persze hogy Cissie! Meggyújtottam a lámpát, fölkaptam a keresztrejtvényt... női név... hat betű... Cissie! Persze hogy Cissie!

Beírtam a hat betűt a kockákba, megfejtettem a keresztrejtvényt és nyomban elaludtam.

Köszönöm Twinkle úr!

Trafik

Jó barátságban vagyok a trafikossal.

Töpörödött, száraz, vénember a trafikos, madárfejű, madárhangú, halkan csipog és csiripel, van vagy nyolcvan esztendős. Kis fekete selyem házisapka van a fején, nagy tajtékpipa a szájában, le nem teszi, csak akkor, amikor szivarra gyújt. Abból a régi pipából szívja a legerősebb, legrosszabb és legolcsóbb dohányt. Ott a trafik, szíhatna jobbat is, de ez a kapadohány az neki, ami a suszternak a ferdesarkú cipő. Mindegy, az fontos csak, hogy jól megvan vele, adja Isten, hogy erőben, egészségben még nyolcvan évig szívja.

Görbe kis budai utcában van a trafikja, földszintes kis házban. Amelyen éjjel is világít a dohánylevél: afféle divatos cégér nincs az ajtó fölött. Minek? Az öreg korán kinyitja a boltot, korán zárja is. Vevői rendes budai polgáremberek, korán reggel hivatalba mennek már valamelyik minisztériumba vagy adópénztárba, este hat órakor pedig hazasietnek. Ezalatt az idő alatt bonyolódik le a kis trafik cigaretta-, szivar-, és gyufaforgalma. Az öreg személyesen ismeri minden vevőjét, pontosan tudja, kinek hány darab extra vagy memphis az igénye, kinek dukál a pápai kuba meg a válogatott portorikó. Bélyeget is árul, meg újságot is, de inkább kényszerűségből mint meggyőződésből. Képes levelezőlap is akad a trafikban, de csak a háztartási alkalmazottak szívét lágyító érzelmes fajtából való, gyöngyvirágos, nefelejcses, akin galambok csókolóznak és fecskék röpködnek. Greta Garbót és Joan Crawfordot hiába kéred, az öreg nem tudja mi az és nem tartja őket raktáron. Nincs érzéke a sex-appeal iránt, ezt az intézményt ezen a vidéken különben is magyarázzák csak, de nem gyakorolják.

Én délután három óra tájban szoktam a trafikba beállítani. Az öreg akkor befejezte már ebéd utáni szunyókálását. Frissen, jókedvűen tárgyalja meg velem, milyen szivart ajánlatos vásárolni; fölteszi pápaszemét is, úgy vizsgálja melyik tetszetősebb, a britanika-e vagy az operász? Én mindig belenyugszok abba amit ajánl, csak azért vitatkozom vele egy kicsit, mert szeretem a hangját hallani,

Képeslap a századfordulóból (fotó Moldvai)

ahogy énekel, kis földszintes budai madár abban a trafikkalitkában. Vékony, öreg lábával föláll a zsámolyra, fölágaskodik, bontatlan skatulyáért filigrán kezével fölnyúl a legmagasabb polcra is. Nem tudja, mibe kerül a szivar, nyomtatott árjegyzékből ellenőrzi. Valamikor kétségtelenül pontosan tudta, de ötven év alatt annyi minden történt, más ma a pénz is, a szivar is, az élet is, még ez a szép vén Budavára is, ahol lerombolták a régi házakat, elpusztították a régi kerteket, jó, hogy legalább azt a kis utcát nem bántották, ahol a trafik van. Elkerüli a villamos is, az autóbusz is, a taxi se fér bele, olyan szűk, nincs ott se behajtás se kihajtás. A trafikos kiáll az ajtóba és amikor jó reggelt kíván az asztalosnak, akinek a túlsó oldalon van a műhelye, helyből megszorítják egymás kezét.

Szeretem az öreg trafikost, kivált azért, mert rendületlenül pipázik nyolcvanéves korában is. Nagyapámat juttatja eszembe, aki túl a nyolcvanon is mindennap elszívta a maga két-három virzsíniáját. Tőle kaptam életem első szivarját, virzsínia volt az is, mást nem szívott az öregúr. Ő tanított meg arra is, hogyan kell a virzsíniát meggyújtani, lassan, gondosan, körülményesen megpörkölni a lobo-

gó szalmaszállal, ezzel a testéből kihúzott lélekkel. Meg is tanultam alaposan, de most itt állok a tudományommal, tudok rágyújtani, de nincs mire, a háború után a magyar dohányjövedék megszüntette a virzsínia-gyártást. Bécsből kapok olykor-olykor tíz-húsz darabot, jó barátaim hozzák, tudják, hogy örömest szívom.

Olyan alkalommal nyitottam be egyszer a trafikba, amikor büszkén égett szájamban a virzsínia. Az öreg trafikos álmélkodón csapta össze a két kezét és földöntúli hangon rebegte:

– Jé, virzsínia! Ezt se láttam tíz év óta.

– Szereti?

– Hogy szeretem-e? Szivaros embertől tetszik ilyent kérdezni?

Lehajolt, kotorászni kezdett valamelyik fiókban, aztán kisvártatva kiráncigált a limlomból valami furcsa, kopott, rozsdás kis pléhállványt:

– Tetszik látni, rágyújtó masinám is van hozzá.

Ki emlékszik még azokra a régi virzsínia-gyújtókra, amelyek a megboldogult békében ott álltak minden valamirevaló vendéglő asztalán? Az ember végigfektette a szerkezet két kis ágasán a virzsíniát és alája gyújtott. Egyik-másik példány kis spirituszmasinával is föl volt szerelve a makacsabbul védekező virzsíniák ellen. Láttam, hogy szakemberrel van dolgom, zsebembe nyúltam és megkínáltam egy virzsíniával. Úgy meghatottam, hogy majdnem sírt örömében. Rögtön letette pipáját és rágyújtott.

Azóta én látom el virzsíniával. Ha én kapok, jut neki is.

Két évvel ezelőtt karácsonykor egy jó barátom huszonöt havannaszivarral örvendeztetett meg. Amikor az öreg trafikos meglátta szájamban a vastag havannát, a szívéhez kapott:

– Havanna?

– Az.

Az öreg megrendült. Fölemelte reszkető kezét és szerelmesen maga felé terelgette az illatos füstöt. Nagy lélegzettel beszívta az orrába és boldogan mosolygott:

– Finom! Tíz év óta nem szívtam.

Természetesen nyomban megkínáltam egy havannával. Angol pipadohányt gyakran kapott már tőlem, azt is nagyon kedveli. Szerette német és hollandi szivarjaimat is, rettenetesen röstellem, hogy lassan-lassan kifogytam mindenből és nincs többé mivel kedveskedjek neki. Amikor belépek hozzá, kíváncsian néz rám és nyomban elbágyad, mihelyt megtudja: nem azért jöttem be, hogy szivart

adjak, hanem azért, hogy vegyek. Néha gyanakodón kérdezi és mintha messze valahol üvegfuvola szólna:

– Nem tetszett mostanában külföldön járni?

Lesütöm a szememet, halkan, szégyenlősen megvallom, hogy nem, mostanában nem jártam külföldön. Az öreg a fejét csóválja, sajnál, szinte leheli csak:

– Ejnye, ejnye!

Mentegetőzök ilyenkor, mert érzem, hogy veszendőben dicsőségem, varázsom foszladozik. Érzem, hogy nem vagyok többé az, aki voltam: az a titokzatos indus herceg, az a perverz kéjenc, aki szivarral látja el a trafikosát. Iparkodom megnyugtatni az öreget, biztatom:

– Nincs baj öregúr, lesz még nekem jó szivarom.

Az öreg ravaszul hunyorít, mosolyog is egy kicsit, szemrehányón, fanyarul:

– Lesz, lesz... de én már nyolcvanéves vagyok.

Most egyelőre azzal segítek magamon, hogy amikor szivart veszek, veszek neki is. Megkínálom azzal a szivarral, amelyet tőle veszek. Elfogadja, de látom, azért teszi csak, mert nem akar megsérteni. Amikor hátat fordítok neki, visszateszi a skatulyába.

Nem azért trafikos, hogy saját szivarját szívja.

Kefsziz

Ma húsz éve...

Reggel elolvasod az újság divatos, népszerű és tanulságos új rovatát. Megtudod belőle mi történt ma húsz éve, hová kellett kitűznöd, honnan kellett levenned a térképen a zászlócskát. Míg az újat várod, napról-napra átéled még egyszer a régi háborúdat, talán régi életedet is. Mit csináltál, hol voltál ma húsz éve? Tudod még? Én tudom.

Én Konstantinápolyban ültem. Nappal a várost jártam, a minisztériumokat bújtam, elmentem a nagykövetségre meg a konzulátusra, hogy megtudjam van-e valami újság, tábornokokkal és politikusokkal beszéltem, interjúkat csináltam, fotografáltam. A Jedikulét, a Héttornyot, ahol annyi magyar vitéz sínylődött nehéz rabságban. Az Eszki Szerájt és udvarán a janicsárok fáját vagy inkább azt a keveset, ami megmaradt belőle. Utcákat, katonákat. Reménytelen, szomorú, fekete zsidó lányokat, ahogy ültek a sztambuli zsidónegyed, Bálát ablakaiban. Perzsa pénzváltót. Akasztott embert a halpiacon. Medvetáncoltató mócot a Grand Boulevard de Perán. Cikkeimet éjjel írtam. De azt hiszem, ez nem fontos.

Rettenetesen magas szálló a Pera Palace. Én fönt laktam a legmagasabb emeletén. Ha kinéztem az ablakon az Aranyszarvat láttam, a régi galatai fahidat és megszámlálhatatlan ragyogó mecsetjével a túlsó parton a török Budát, Sztambult. Szép alkonyatokon a mecsetek kupolái és minaretjei koromfeketén álltak a haldokló nap vérfürdőjében. Messze, a szemhatár végén, fekete ciprusok között az ejubi szent temetőt láttam, de láttam a Bosporust is és a kisázsiai partot, Skutari fölött az akácfák lila fürtjeit, Pera háztetőit. Holdas éjszakákon, ágaskodó két ezüstszarvával a félholdat, az igazit, a hiteles török félholdat, amelyik alulról fölfelé telik és felülről lefelé fogy. Olyan alacsony volt ilyenkor az égbolt, hogy az ember nem tudta megállapítani, hol végződik Sztambul pislákoló lámpasora és hol kezdődik a csillagoké. Sokáig virrasztottam minden éjjel, hallgattam, ahogy a begdzsi körüljár és vasbotjával ütögeti a kövezetet, messziről figyelmezteti már a betörőket: vigyázzatok, jön az éjjeliőr! Két óra tájban

Moziplakát 1910 körül (fotó Moldvai)

vérfagyasztó ordítás riasztott föl munkámból, lassan-lassan eszméltem rá, hogy a vízhordó szamár ordít olyan rémesen. Fél háromkor egy szorgalmas és ügybuzgó kakas az egész világot megelőzve jelentette, hogy hajnalodik már. A török háziállat korán kel. De ez sem fontos.

Esett az eső, hetek óta egyhuzamban, megállás nélkül, konokul, gyilkosan. Üres és vigasztalan volt a Pera Palace. Első emeletét egy német tábornok foglalta le, a többin alig néhányan lézengtünk. Esemény: semmi, jelszó: várni. Várni, mikor történik valami. Végtelen napok a komor hallban. A társalgóban az éjszakába beletorkoló sakkjátszmákkal ölte unalmát két külföldi újságíró. A többi a diplomata-klubban bridzsezett, ma húsz éve a bridzs játék volt még, nem tudomány, mint ma. A klub éttermében a hollandi követség attaséja mustárral ette az eidami sajtot. Én is megkóstoltam, nem ízlett. Külön-külön se szeretem egyiket se, együtt sem támogatták egymást hasznosan. Ez sem fontos.

Néha moziba mentem. Ma húsz éve a film néma volt. Ma néma már az a három sztár is, akit akkor láttam: a nagy Pryslander, a bájos Suzanne Grandais és a nevető Max Linder. A nevető Max Linderrel Párizsban is találkoztam egy délután, az opera mellett egy kis teaszalonban sápadtan, izgatottan, földúltan vitatkozott egy fiatal nővel. Egy óra múlva agyonlőtte magát.

Olykor-olykor beültem az előkelő dancingba is. Ma húsz éve szédülten tangózott az egész világ. A dancing kapuja mellett a megfakult régi plakát Jászai Manci magyar táncművésznő fellépését hirdette. De hol volt akkor már Jászai Manci? Ma húsz éve elmulasztottam és nem is valószínű, hogy valaha is lássam. De láttam egy Francitta nevű spanyol táncosnőt. Olyan spanyol volt mint te meg én. És láttam egy Louis nevű betáncost. Hosszú, vékony, szőke bécsi fiú volt, később Szófiában találkoztam vele, majd megint, jóval később Bécsben. Akkor nem volt már betáncos, „virágárus-lány" volt, ragyogó szmokingban kínálta óriási virágkosarait a síberek babáinak.

Jártam a két magyar asszony kocsmájába is a követségek embereivel, artistákkal, újságírókkal. Egyetlenegy kis szobája volt a kocsmának, négy-öt asztala. Remek piláfot főzött a két asszony, diós palacsintát kaptunk és hébe-hóba jó és rossz híreket is. És tippeket: kivel kellene beszélni, hol lehet megtudni valami okos dolgot. Ma húsz éve arannyal fizettünk még a pincérnek, fezt viselt a török, fehér falak tövében talpig feketében mint bús varjak gubbasztottak a feredzsés

török asszonyok, az utcán birkahúst és lukumot árultak. A Prinkiposzigeten éhen vesztek már a kóbor kutyák, helyükbe ugyanannyi kóbor macska telepedett. Koldusok és vén cigányasszonyok nyüzsögtek a perai boulevardon, a galatai kikötőbe vezető szűk és piszkos utcák kis kávéméréseiben reggel kilenckor szólt már a gramofon és félmeztelen, ijesztő boszorkányok kínálgatták olcsó szerelmüket. Lármás és piszkos volt minden, a duzikó és a szőke cigaretta mámorában mindenki álmos, fáradt és petyhüdt, lusta, lehangolt, rosszkedvű. Mintha ugyanaz a reménytelen vágyakozás, ugyanaz a fájó szomjazás, ugyanaz a mindent megbénító céltalan epekedés hajtott volna mindenkit az elérhetetlen felé, mintha mindenki tudta volna, hogy itt csak várni, álmodozni, ődöngeni cigarettázni és meghalni lehet. Ez az a hangulat, amelyet az angol „blue"-nak nevez, a francia „cafard"-nak. A török azt mondja rá: „Kefsziz."

*

Akkor nehéz volt még törököt fogni. Három hétig lótottam-futottam, amíg megkaptam az írást, hogy a belügyminiszter reggel pontban kilenc órakor hajlandó interjút adni és kérdéseimre válaszolni. Háromnegyed kilenckor már jelentkeztem is az írással Sztambulban a fényes portán; akkor ott volt a belügyminisztérium. A csausz fölkísért az első emeletre, egy hivatalnok leültetett és bement a miniszterhez, hogy bejelentsen. Azzal jött vissza, hogy várjak egy-két percig, a belügyminiszter késik. Két csausz átkísért egy másik terembe. Leültem a piros díványra és vártam. Elmúlt egy félóra, egy óra. Járkálni kezdtem az üres márványteremben, kinéztem az ablakon. Perát bámultam és a Pera Palacet, még szobám ablakára is ráismertem, nem sokat aludtam az éjjel, reggel fél nyolckor talpon voltam már, álmos és fáradt voltam, szerettem volna kipótolni, amit az éjszaka elmulasztottam. És most várnom kell, ki tudja meddig.

Megnéztem az órámat... tizenegy óra... jogom volt ahhoz, hogy türelmetlenkedjek. Elhatároztam, hogy visszamegyek a kedves hivatalnokhoz és megkérdezem tőle ne jöjjek-e inkább máskor. Azonban, mikor az ajtót kinyitottam, a két csausz megfogta a karomat és irgalmatlanul visszatuszkolt a szobába. Megértetni nem tudtam magamat velük még jelekkel se, fejüket csóválták csak és rám csukták az ajtót. Tizenkét óra tájban másodszor is megpróbáltam... hiába háborogtam, nem eresztettek ki. Megkapták az utasítást: a miniszter beszélni akar velem. Vigyáztak rám, hogy meg ne szökjek a beszélgetés elől. Rab voltam. Bele kellett törődnöm sorsomba.

Három óra után a hivatalnok sűrű bocsánatkérések között közölte velem, hogy a miniszter ma nem jön be. És egyetlenegy szóval mindjárt meg is magyarázta:

– Kefsziz!

Kimondta a varázsigét, amely föllebbezhetetlenül elintéz mindent: a miniszter bal lábbal kelt föl, rosszkedvű, nem megy hivatalba. Éppen csak telefonon üzeni meg: kefsziz. Ezt mint leküzdhetetlen akadályt, mint elemi csapást megérti, méltányolja, tiszteli az egész minisztérium, minden lehalkul, a hivatalnokok suttogni mernek csak, lábujjhegyen jár mindenki... Allah óvja a hazát... a miniszter kefsziz! És a hír nyomán kefsziz az egész minisztérium, az egész fényes porta, egész Sztambul. Az vagyok én is. Ez sem fontos.

*

Várni, álmodozni, meghalni! Sehol sem értettem meg úgy, mint Konstantinápolyban, hogy így múlik el a legtöbb élet. Sehol olyan egyszerűnek és természetesnek, olyan megnyugtatónak nem láttam a halált. A temető kint van az utcán... Két négyemeletes ház között. Kerítése nincs, őre sincs. Senki se veszi észre, senki se törődik vele. Mintha ott se volna. Kávéház van mellette, kedves, zajos kis temető, kocsik és autók robognak el előtte, este rávilágít a villany-reklám. Ülsz a kávéházban, lefordulsz a székről és befordulsz a temetőbe. Nem visznek ki a hetedik határba, nem szigetelnek el, bent maradsz az életben, emberek között halálod után is. Meghosszabbított élet – ez a halál. Mindössze az történik, hogy más ül arra a székre, amelyről lefordultál. Ez azután csakugyan nem fontos.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Fiúk!

Érettségi találkozó.

Nem a tízéves, nem a húszéves. Osztálytársaimmal érettségi vizsgánk negyvenötödik évfordulóját ünnepeltük. Ha ugyan ünnep az, hogy megvénültünk és elfelejtettük mindazt, amit valamikor tudtunk. Ezt nem lehet letagadni. Amikor kiterítettük az asztalra a régi értesítőt, egy kis kárörömmel állapítottuk meg, hogy noha sok közöttünk a rendkívül művelt, tudós, sőt értelmes ember: érettségi tételeinket egyikünk se tudja többé megoldani. Nem tudta már tíz évvel ezelőtt sem.

Szégyen ez? És ha az, kinek a szégyene? Az iskola bukott meg akkor, amikor jelesen és jól éretteknek minősített minket? A tudományról derült ki, hogy haszontalan és fölösleges útipoggyásznál nem több, súlyos homokzsák, arra jó csak, hogy kidobjuk abban a pillanatban, amikor emelkedni akarunk? Vagy bennünk van a hiba? Negyvenöt évvel az érettségi után körülbelül mindegy már, ne törjük rajta a fejünket.

Azon a képen, amelyet az érettségi után a gimnázium udvarán csinált rólunk a fotográfus, tizennyolc évesek vagyunk. Ez a kép most kézről-kézre jár, kutatjuk rajta az ismerős és ismeretlen arcokat... ki is ez? Nézegetjük egymást, összevetjük a múltat a mával és fölfedezzük, hogy egyikünk se változott meg. Még az a nyolc-tíz sem, aki azóta meghalt. De aki közöttünk ma is fiatal, az fiatal volt már tizennyolc éves korában is, ahogy a képen is öreg úr már az, aki ma vén. Nem éveink számán múlik, hogy fiatalok vagyunk-e vagy öregek. A fiatalság a tehetség egyik fajtája.

Vagy ötvenen állunk, ülünk a csoportképen, keresztbefont karral, zsebredugott kézzel, keresztbefont lábbal, törökösen. A legjobb két tanuló a pápaszemes osztályfőnök mellett. A fotográfus hiába kért tőlünk barátságos arcot, megilletődötten, komolyan nézünk magunk elé valamennyien. Még a legnagyobb betyár az a megátalkodott gazember is, aki az első banketten pikáns képeket mutogatott nekünk az asztal alatt, ma pedig unokáinak az arcképével hivalkodik

az asztal fölött. Harminc évvel ezelőtt még csak feleségének az arcképét mutogatta, később fiaiét meg lányaiét is. Az iskolában a hetedikben még csak bélyeggyűjteményét, a nyolcadikban már szerelmes leveleket. Minduntalan mutogatott valakinek valamit. És negyvenöt év viharain keresztül megmaradt annak, akinek az iskolában indult. A többi is. Aki szemtelen és hangos volt a gimnáziumban, szemtelen és hangos ma is. A csöndes és álmos az ma is. Ha megszólítjuk, úgy riad föl, mintha a tanár szólítaná ki a katedrára felelni. Dadog. Szekundára áll az életben is, kínnal, kegyelemből kapja meg az elégségest. Az első eminens szakasztott olyan pedáns, pontos és száraz, amilyen az iskolában volt. Lerí róla a jó tanuló. Azt a bélyeget, amellyel még születésünk előtt megjegyeztek, nem mossa le rólunk se sors, se idő.

Fölfigyelek a jóízű, kedves unszolásra:

– Igyunk, fiúk!

Fiúk! Kísérteties szó az öreg urak társaságában. Mégsem ütközünk meg rajta. Mik vagyunk egymásnak, ha nem fiúk? Családapák, nagyapák, kihűlt agglegények: az életben eltávolodtunk egymástól... államtitkár úr, ügyvéd úr, professzor úr, kérlek alássan méltóságos uram. Ki Pesten, ki vidéken, ki idegenben külföldön. Évekig nem látjuk egymást és ha találkozunk is, akkor se nagyon beszélgetünk... szervusz, szervusz, hogy vagy kérlek, vagyogatok kérlek, kézcsókom és alázatos tiszteletem a kegyelmes, méltóságos, nagyságos asszonynak. De minden öt évben a hosszú asztal mellett fiúk vagyunk. Ez az egyetlen hiteles adatunk a többiről. Sorsuk, szerencséjük, gondjuk, álmuk titok számunkra. Igazi jó barát kevés van köztünk. De az, ami oly eltéphetetlenül egymáshoz fűz minket, erősebb a barátságnál. Bűvös szó, varázsige. Fiúk! Ezt csak mi mondhatjuk egymásnak komolyan, meggyőződéssel, anélkül, hogy egymás szemébe nevetnénk.

Fiúk! Mindhalálig fiúk! Kegyelmes fiúk, méltóságos, nagyságos fiúk, kopasz fiúk, fehérszakállú, ezüstbajuszú fiúk. Emlékezésünk megállt az érettséginél. Azóta nem történt semmi. Amikor azt olvassuk az újságban, hogy dr. Seregély Lajos államtitkár úr őméltósága részt vett a miniszterelnök vadászatán, nem az előkelő és híres puskást látjuk, hanem csak azt a villogó szemű fekete kisfiút, akit az egész osztály irigyelt azért, mert bal kézzel is remekül fog legyet. És amikor ugyanabban az újságban azt olvassuk, hogy a volt Zord Idők-kávéház volt tulajdonosa 63 éves korában a félreeső helyen felakasztotta magát, nem a dúlt öreg kávés fakó képe jelenik meg

A Japán kávéház művészasztala 1912-ben. (Pálya Tibor rajza.) (fotó Moldvai)

előttünk, hanem a cingár kis Pirnitzer Manóé, akit egyikünk se irigyelt soha semmiért.

Mielőtt végét vetnők a vacsorának, megtanácskozzuk, mikor találkozunk megint.

– Jövő nyáron, – mondják a pesszimisták.

Az optimisták ragaszkodnak ahhoz, hogy megint csak öt év múlva. Hát jó, öt év múlva megüljük az ötvenedik évfordulót. Hatvannyolc évesek leszünk akkor. Van közöttünk egy-két szkeptikus, aki titokzatosan, furcsán mosolyog. Hatvannyolc évesek leszünk... hányan? Egy kicsit bizonytalanul koccintunk:

– Viszontlátásra fiúk!

Viszontlátásra? Találkozunk még?

Az első eminens, aki negyvenöt év óta pontosan és kérlelhetetlenül küldi nekünk a meghívót, megnyugtatón veregeti meg vállunkat:

– Hogyne találkoznánk! Én idejekorán értesítek mindenkit.

Detektívregény

Rajongok a detektívregényekért. Este, amikor lefekszem és fülemre húzom a takarót, az ágy biztos fedezékéből szeretek ügyesen kieszelt betörésekben, körmönfont csalásokban, hajmeresztő gyilkosságokban, nagy gonosztevők és még nagyobb detektívek mesterfogásaiban, izgalmas és szórakoztató élet-halálharcában gyönyörködni. Nem a tisztes nyárspolgár kiélhetetlen bűnvágya ösztökél olvasásukra, még csak az a nagyon is természetes kíváncsiság sem, amellyel szerencsésebb írótársaink veséjébe iparkodunk betekinteni, hogy meglessük műhelytitkaikat és megtaláljuk sikerük és népszerűségük kulcsát. Lázas érdeklődésem egyetlen oka egyszerűen és egészségesen az, hogy álmomat semmiféle mesterséges altatószer nem hozza meg olyan gyorsan és biztosan, mint a detektívregény.

Mihelyt a regényben eldördül az első gyilkosság, szemem lecsukódik és mire a ravasz detektív megjelenik a tett színhelyén, mélyen alszom már. Scotland Yard legfürgébb felügyelője sem előzi meg álmomat. Hiába vágtat váltott autókon, hiába pattan repülőgépre, sőt hiába ad le titokzatos fényjeleket és rádió-jelzéseket is, hiába füttyent halkan de jelentősen, amikor az első nyomra bukkan: én sem az autótülkölést, sem a motorberregést, sem a füttyentést nem hallom már, másnap vagy harmadnap este közvetlenül elalvás előtt értesülök róla csak. Ilyenformán hetekig, hónapokig tart amíg egy-egy nagyobb regény balzsamos cseppjeiből elfogyasztom az utolsó kávéskanálnyi adagocskát, sőt inkább négyszer-ötször is végig alszom ugyanazt a kipróbált és kifogástalanul működő régi regényt semhogy bizonytalan újjal kísérletezzek.

Nem mindig volt ez így. Nagy utat tettem meg amíg fölfedeztem, hogy a detektívregény altatónak jó csak. Valamikor magam is lelkendezőn ünnepeltem Sherlock Holmes tüneményes eszét és izgatottan lestem, mikor vágják fejbe Nic Cartert az elmaradhatatlan homokzsákkal. Fél éjszakát is boldogan átvirrasztottam, hogy megtudjam ki ölte meg kaliforniai farmján a dúsgazdag ültetvényest vagy a New-Bond-Street sarkán a klubjából gyalog hazasétáló eladó-

sodott, de rokonszenves fiatal orvost. Szervezetem gyöngült-e meg azóta vagy az irodalom – nem kutatom. De valahol baj van, az bizonyos.

Mégis a detektívregény varázsának az emléke – mint valamennyi régi szerelmemé – ma is lobog még bennem. Azt hiszem így vagyunk ezzel valamennyien. Ártatlan és mit se mondó jelenségek és történetek mögött nem kerestél még bűncselekedetet? Szent Fantázia nemcsak az írók, művészek és szélhámosok védőszentje, megszállja a nyájas olvasót is, temploma a kávéház, oltára a kerek műmárványasztal, tömjéne a szivarfüst. Amíg egy titokzatos bűntény szövevényei kibogozódnak, amíg egy detektívregény végére eljutunk üldözők és üldözöttek, detektívek és gyilkosok vagyunk magunk is. Akármilyen elragadtatással kövessük is fáradságos nyomozó útjának vészes fordulóin a nagy detektívet, titokban mindig az az érzésünk, hogy mi mégiscsak jobban csinálnók, minket a minden hájjal megkent gonosztevő kelepcéi és fondorlatai nem tévesztenének meg. És akármilyen kevés meggyőződéssel éljük is bele magunkat a gyilkos lelkivilágába, mégis fensőséges mosollyal állapítjuk meg, hogy mi jobban tudtuk volna meggyilkolni a City ódon bankházának titoktudó ősz főpénztárosát és ügyesebben eltüntetni az áruló bűnjeleket és nyomokat. Nem az örök fenevad ágaskodik ilyenkor bennünk, hanem az örök gyermek játssza tovább első és felejthetetlen izgalmas társasjátékát, az isteni bújócskát; az örök gyermek töri fejét kis rébuszok, képrejtvények és találós mesék megfejtésén vagy szerkesztésén. Ez a detektívregény óriási hatásának a titka. Meghosszabbítja a gyermekkorunkat a végtelenségbe. Véres dajkamese, amely álomba ringat. Még, még, el ne fogyjon soha!

Némelyek szerint ártalmas a detektívregény. Ebben van valami. De nem azért az, mert szélhámosságra, betörésre és gyilkosságra uszítja az éretlen és fogékony lelkeket, hanem azért, mert írásra ösztökéli őket. Jól gyilkolni még egy ember sem tanult detektívregényből, rosszul írni azonban nagyon sok.

Egy jó detektívregény! Mulatságos, izgalmas, olyan amelyet egyhuzamban végigolvas, sőt végigír az ember, anélkül, hogy elaludna rajta! Gyönyörű álom! Életem nagy álma! Mióta töröm rajta a fejemet! Nem kell hozzá bonyolódott nagy bűnügy, engem a mindennapos élet megoldhatatlan kis rejtélyei ezerszer jobban izgatnak. Számomra itt kezdődik a detektívregény, azoknál a jelentéktelen kis dolgoknál, amelyeket gondolkozás nélkül tudomásul veszünk... így van, hát így van! Pedig nincs így! Vétkezünk, amikor magyarázat

nélkül belenyugszunk valamibe... vétkezünk magunk ellen, talán más ellen is. Egyszer sok esztendő múlva értetlenül állunk meg valami nagy baj előtt és csak sokára tudjuk meg, ha ugyan valaha is megtudjuk, hogy minden másként történt volna, ha annak idején nem a papírkosárba, hanem az íróasztalra hajítjuk dühünkben azt a félkesztyűt, amelyet az irodában a szőnyegen találtunk. Akkor talán a sógort se építették volna le és Matildot is kinevezték volna a városhoz... egész életünk másként fordult volna! Rögtön kitaláltuk volna, hogy amikor földig hajoltunk a vezérigazgató gyászbaborult szeretője előtt, méregkeverő asszony fogadta őszinte részvétünket. Egyformán fontos minden. Hogyan került a ruhakefe könyvtáram legmagasabb polcának a könyvsora mögé, olyan helyre, ahol csak egy sóhajtás választja el a mennyezettől? És miért rejtettem el olyan óvatosan az üres pléhskatulyát oda, ahol magam is csak évek múlva találtam meg? Mindenütt titok és bűn ólálkodik körülöttünk. Ne áltassuk magunkat, akárhány bűnténnyről ír is mindennap az újság, az emberiség napi bűnlajstromának elenyésző töredékéről tud csak. Sok eset hónapok, sőt hosszú évek múlva derül ki csak és talán igazuk van azoknak, akik azt vallják, hogy a legtöbb bűntett örök titok és örökké megtorlatlan marad. Alig egy-két gonosztevő kerül hurokra, a szörnyű többség sohasem lakol azért, amit elkövet, egyetlen büntetése az, hogy köztiszteletben fejezi be életét.

Évek óta fáradhatatlanul gyűjtöm az adatokat soha meg nem írandó nagy detektívregényemhez. Kis noteszokba jegyzem föl azt a sok furcsát, rendkívülit, érthetetlent, amit látok. Följegyzem a dátumot is, évet, napot, hadd tudjam pontosan mi, mikor történt. 1923. május 26-án Nápolyban, egy lármás utcán hatalmas autó robogott végig, az autóban két ember ült, köztük egy harmadik állt fehér kendővel vérző homlokán. Hangosan beszélt és gesztikulált, aztán az autó eltűnt. Kik voltak ezek az emberek, mi volt velük, azt éppen olyan kevéssé fogom megtudni, mint azt, hogy ki volt az az asszony, aki egy évvel később Bécsben a Sacher-szállóban a szomszéd szobában egész éjjel hangosan zokogott. Összefüggött egymással ez a két jelenet? 1930-ban nyáron, éjjel az Andrássy úton egy autó ablakán kirepült egy kemény, gömbölyű férfikalap. Az autót nem állították meg, úgy ment tovább, mintha semmi sem történt volna. Egy ember fölvette a kalapot behajította egy villa kertjébe, aztán keresztet vetett és elszaladt. Ezer, meg ezer ilyen furcsa kis följegyzést őrzök. Íróasztalom fiókja tele van velük, tömegüknél csak céltalanságuk nagyobb. Ahhoz, hogy tizedrészüket is fölhasználhassam, még

egyszer annyit kellene élnem, mint amennyit éltem már. Valahogyan csoportosítani is kellene őket, hogy hamarabb eligazodhassak bennük. De rendet csinálni számomra annyi, mint a halálra készülődni. Könyvtáram is azért áll tótágast. Négyezer kötete között mégis nyomban megtalálom azt, amelyikre éppen kíváncsi vagyok. Igaz, hogy ezért olykor-olykor fenekestől föl kell forgatnom. De jó sorsom ilyenkor mindig valami meglepő, kedves lelettel ajándékoz meg. Így találtam meg minap azt a bizonyos ruhakefét, meg az üres pléhdobozt, egy másik polcon pedig egy nagyítólencsét, egy régi pápaszem csontvázát és huszonöt osztrák virzsíniát.

Ártatlan dolgok. De a nagy detektívet talán éppen ez a ruhakefe, ez a pléhdoboz, meg a többi apróság vezeti majd nyomra, ha egyszer ebben a könyvtárszobában valami rettenetes dolog történik – mondjuk például, hogy fekete csuhás, álarcos ismeretlenek éjjel rámtörnek, az asztal lábához kötöznek, kloroformmal elkábítanak és tudtom és beleegyezésem nélkül rendet csinálnak a szobában.

A bolygó hollandi

Nem a tengeren ismerkedtem meg vele, hanem a szárazföldön, egy másodosztályú vasúti fülkében, mikor a háború után először utaztam Párizsba. Nagy darab kövér ember volt; szőke hajú, kékszemű, afféle gyerekarcú óriás, egyszerű, jóságos, kíváncsi és barátkozó. Ismeretségünk azzal kezdődött, hogy megkínált egy hatalmas hollandi szivarral és egy korty whiskyvel, a palackot kézitáskájából halászta ki. Ez a kézitáska zsúfolva volt az utasember kényelmét szolgáló mindenféle aprósággal, menetrendekkel és Baedekerekkel. Evőeszköz, dugóhúzó, papucs és kis fejpárna is akadt benne, keksz és csokoládé, ébresztőóra, az étkezőkocsik mérgét ellensúlyozó gyomorerősítő, hőmérő, kinin, egy pár disznóbőrkesztyű, angol detektívregény, néhány újság és más efféle hasznos és haszontalan útravaló. Arra kért, hogy ajánljak neki valami rendes, de nem túlságosan drága párizsi szállót és bemutatkozott nekem. Átadta névjegyét is, én is az enyémet.

Megtudtam, hogy új barátom hollandus, Moyensnek hívják, Captownban, Dél-Afrikában él, foglalkozása szerint tulajdonképpen gyémántkereskedő, a valóságban azonban üzleti ügyeivel alig törődik többé, az esztendő háromnegyed részét átutazza hol vasúton, hol hajón, hol autón, hol teveháton. Bejárta kétszer a világot, mint a kornevillei harangok nemes márkija és meg nem állt soha, mint elátkozott őse, a monda titokzatos fekete hajósa. Amikor udvariasan érdeklődtem nagy utazásainak oka és célja iránt, elpirult és zavarodottan, majdnem szemérmesen mentegetőzött, mintha valami szégyellnivalója volna.

– Betegség ez kérem. Nálunk odahaza a Fokföldön egész télen esik az eső. Egyhuzamban. Meg nem áll soha. Ebbe belebetegszik az az ember, aki a kék eget meg a napsugarat szereti. Én ilyen ember vagyok. Örökké felhőtlen kék eget szeretnék a fejem fölött látni. Van szebb a kék égnél? Azt keresem mindenütt. Azért utazom, sóvárgón, türelmetlenül, nyughatatlanul, mint a bolond. Megállok ott, ahol kék az ég. Mindegy hogy hol. És amikor beborul, tovább megyek.

Találomra. Mindegy hogy hová. Engem is hajt valami átok, én sem tudok megnyugodni sehol, mint az a másik, akihez Wagner muzsikát írt.

Nevetett, de azért inkább szomorú volt.

– Nem boldogság ez az örökös utazgatás. Igazi örömöm sem telik a kék égben, reszketőn, izgatottan figyelem, mikor szürkül el. Két-három nap, azután vége. Talán a végzet ingerkedik velem, hiába üldözöm a kék eget, menekül előlem. Nem szeret engem, elsötétedik az arca, mihelyt megpillant valahol. Mindenhová rosszkor jövök, mindenünnen rosszkor megyek el. Szaladok a sötétség elől és amikor hátranézek, derűs mögöttem a világ. Tragikus dolog ez uram!

Iparkodtam megvigasztalni, olcsó bölcsességgel megmagyarázni neki, hogy mindannyian üldözzük az elérhetetlent, az egyiknek a dicsőség, a másiknak pénz, a harmadiknak egy vörös hajú kis görl a kék ég. És megígértettem vele, hogy valahányszor kék eget lát a feje fölött megírja nekem egy levelezőlapon.

A bolygó hollandi fölragyogott:

– Igen. Ez nagyon jó. Okvetlenül.

Párizsban elbúcsúztunk egymástól. Moyens úr kémlőn nézett föl az égre. A Gare de l'Est fölött olyan szenvedélyesen ragyogtak a csillagok, mintha sohase akarnák abbahagyni.

– Szép napunk lesz holnap – mondta Moyens úr boldogan. – Akar velem ebédelni?

Megállapodtunk a találkozóban. De nem találkoztunk. Másnap esett az eső és én tudtam, hogy Moyens úr el is utazott már Párizsból. Azóta se találkoztam vele. De nagy időközökben, hébe-hóba kaptam tőle egy-egy levelezőlapot. Egyszer Nápolyból, egyszer Kairóból, egyszer Los Angelesből. Moyens úr becsületesen állta a szavát, pontosan közölte velem hol kék az ég. Vagy inkább hol volt kék, mert mindig olyankor írt csak, amikor ismét útra kelt már, hogy másutt keresse meg azt a kék eget, amelyet Nápolyban, Kairóban és Los Angelesben nem talált meg többé. Egyszer Kimberleyből írt, megírta, hogy megházasodott. Akkor talán azért volt neki kék az ég. Egy félév múlva Benaresból kaptam levelezőlapot, azon rajta volt már feleségének az aláírása is. Ez volt az utolsó levelezőlapja, utána négy-öt évig egy sor írást sem kaptam tőle. Belefáradt az írásba vagy számára ez alatt az idő alatt csakugyan sehol sem volt kék az ég?

Nagysokára végre levelet kaptam tőle. Hazulról írta Captownból.

Azt írta:

– El akarok búcsúzni öntől. Orvosaim véleménye szerint még három-négy napig élek csak. Nyogodtan halok meg. Remélem végre meglátom azt a felhőtlen, örökké kék eget, amelyet életemben hasztalan kerestem. Ha ugyan meglátom. Hova megyek ha ott sem találom meg?

Minthogy a helyi viszonyokkal nem vagyok ismerős, erre a kérdésre egyelőre magam sem tudok felelni.

Almira

Az én gyerekkoromban a kutyát nem ünnepelték még annyira mint ma. Hű barátunk akkor nem volt még dísztárgy, egyszerűen állat volt csak, élete az állat élete volt. Gazdája szerette, de nem dédelgette. A kutyának akkor dolga is volt még. Ő őrizte a házat, nem a ház őt.

A mi kutyánkat Almirának hívták. Csodálatos zengésű név, felejthetetlen annyi idő után is. Országszerte rengeteg kutyát neveztek el akkor így az Aranyember híres kutyájáról. De a mi kutyánk nem így jutott nevéhez. Eredetileg Palmyrának hívták. Ez a szép romantikus név divatos volt akkor, akárcsak a Zenobia meg a Zulma. Édesapám valami francia újságban vagy regényben olvasta ezt a nevet. De mivel hét-nyolcéves gyerekek számára semmi értelme sem volt, kiirtottuk belőle a fölösleges *p* betűt és Almirára rövidítettük. Nekünk elég regényesen hangzott így is, a kutyának pedig mindegy volt.

Almira nem volt se szép, se előkelő, fiatal se volt már. Hosszúszőrű, bozontos, fekete korcs volt, ismeretlen szülők leánya. Azt sem tudom hogyan került hozzánk. Azt tudom csak, hogy kedves volt és rettenetesen szerettük. De amikor fölidézem képét annak a földszintes bajai háznak, amely a második elemitől a második gimnázium évéig otthonom volt, Almira éppen úgy benne van mint a ház minden egyes szobája, verandája, fészere, istállója, kertje és a kert végében izgalmas tutajaival a Sugovica. Ebben a fészerben került színre az első drámám, valami zagyva kivonata az akkor új és rettenetesen népszerű Szép Helénának. Az operett dalait mindenütt muzsikálták és énekelték. Testvéreimmel és pajtásaimmal mi magunk játszottuk el hosszú fekete harisnyában, úszónadrágban, fejünkön királyi koronával, amelyet színes papirosból magunk ollóztunk és ragasztottunk össze. Almira néma és hűséges szemlélője volt ennek a nagysikerű előadásnak, hellyel-közzel vakkantott csak közbe olyankor, amikor vad indián-táncunk és éktelen zsivajunk őt is felajzotta. Különben csöndes és nyugodt kutya volt, egy kicsit kényelmes, sőt lusta is. Elkísért ugyan nagy kirándulásainkra a nádasba buzogányt szedni, csíbor-vadászni, de mihelyt tehette, leheveredett valami füves helyre

és szundított egyet. Otthon is egész nap aludt. Akkor azt hittük öreg már szegény. Azonban lassan-lassan kiderült, hogy lustálkodásának és fáradt voltának egészen más az oka.

Egy éjszaka a baromfiudvarunkból elvittek két libát. Kóbor cigányok táboroztak a város végén, az ő munkájuk volt. A kutyaház ott állt a baromfiudvar tőszomszédságában. Almirának föl kellett volna ébrednie a gágogásra. Hogy nem ugatta el a tolvajokat, annak egy magyarázata volt csak: nem volt otthon, amikor a lopás történt. Csakugyan kiderült, hogy mihelyt a ház elcsöndesedett, Almira kiszökött és hajnaltájban vetődött csak haza. Miféle ősi ösztön hajtotta a kóborlásra, ismeretlen szülei miféle titokzatos vágyakat oltottak beléje: gyerekésszel nem tudtuk fölmérni, szüleim pedig erről nem beszéltek velünk. Ma azonban nem titok többé számomra, hogy Almira ledér kutya volt és szerelmi kalandokat hajszolt az éjszakában. Szülein kívül talán neve is bűnös volt ebben: a III. Napóleon, Eugenia császárné és Offenbach tomboló Párizsából a komoly és tisztességes Duna partjára elszármazott mérgező és erkölcsrontó Palmyra név! Nem közömbös, hogy kit hogyan hívnak, jellemünk iparkodik nevünkkel lépést tartani és sok tragédia származott már abból, hogy valaki a keresztségben különb nevet kapott, mint amilyet megérdemelt.

– Ezt a kutyát ne lássam többé! – mondta édesapám, amikor Almira viselt dolgai kiderültek.

Almira ekkor másod- vagy harmadízben ajándékozta meg már a világot bizonytalan származású, de nagyszámú kölyökkel. A kicsinyeket elajándékoztuk, Almirát pedig odaadtuk valami szekeresnek, az elvitte a harmadik határba. Három nap múlva leromlottan, csatakosan, de jókedvűen, boldogan ugrándozott körülöttünk. Mi gyerekek is megbolondultunk az örömtől, nemcsak azért, mert szerettük, azért is, mert számunkra ez volt az első szemmel látható és kézzel cirógatható példája és próbája annak, amit az iskolában tanultunk, annak, hogy a kutya hű állat. Édesapám azonban kérlelhetetlen volt, megparancsolta, hogy a kutyát vízbe kell fojtani. Követ kell kötni a nyakára, hogy ki ne úszhasson. Hiába rimánkodtunk, még édesanyám is, a halálos ítéletet végre kellett hajtani.

Lementünk hát Marival a Sugovicához. Szomorú menet volt. Elöl ment Mari, kezében egy darab téglával meg zsineggel, mögötte mi gyerekek, ahányan voltunk, melletünk, mögöttünk boldog ugrándozással, gyanútlanul az elítélt. Valamennyien sírtunk. Marinak is megeredtek a könnyei. Mi jár egy ilyen kis paraszti cselédlánynak

az eszében, amikor egy szegény kutyát vízbe kell fojtania? Azért, mert éjszaka kimarad és amikor rájön az ideje, megszüli a kölykét? Mit tud az a kutya az életről, arról, hogy mi szabad, mi nem?

– Most már ne gyöjjenek tovább, – mondta a Mari – mert nagyon szomorú dolog ez. Nem maguknak való nézni, ah hogy azt a szegény párát örökre elnyeli a Sugovica.

Marinak igaza volt. Visszafordultunk és nagy szipákolva hazamentünk. Mari tovább ment a téglával, a zsineggel meg a kutyával és nélkülük jött haza.

– Hogy történt? – kérdeztük tőle.

Csak legyintett a kezével:

– Beszélni se jó róla!

De azért beszélt. Mind gyakrabban, mind hosszasabban, fölhevülten és meghatottan. Almira halála mind több részlettel bővült, gazdagodott és színesedett. Szörnyű vergődése, a hullámokkal való reménytelen viaskodása, szemrehányó tekintete, amellyel örökre elbúcsúzott Maritól, a kis cselédlány fantasztikus előadásában szívettépő tragédiává magasodott. Valamennyien gyilkosoknak tudtuk magunkat, egy nagy és alattomos összeesküvés hitvány részeseinek. Sokáig sirattuk Almirát, Marit pedig elneveztük hóhérnak.

Lassan-lassan mégis megnyugodtunk és megvigasztalódtunk. Új kutya jött a házhoz, rendes komoly házőrző, persze nem Almira! Nem barátkoztunk vele, a nevére sem emlékszek. Van ez így... az érdem és a megbízhatóság nem minden, a kedves csirkefogó sokszor közelebb férkőzik szívünkhöz, mint a tisztességes unalom. Ha az új kutya hozzánk dörgölőzött, elkergettük:

– Nem vagy az Almira!

Négy-öt hét múlva egy délben azután furcsa dolog történt. Házunktól jó messze, valahol a nagypiac környékén találkoztam Almirával. Az igazi Almirával, azzal, akit Mari a vízbe fojtott. Lógó nyelvvel, lihegve, lomposan ült a napsütésben, ismét anya, mint már annyiszor. Elszorult a szívem a rémülettől, a boldogságtól, hangtalanul mozgott a szájam, nevén akartam szólítani és nem bírtam. Csak néztem, néztem mint valami csodát, nagy föllélegzéssel, megváltottan, hogy Mari a vízbe dobta ugyan a zsineget, a téglát meg a kutyát, de mindegyiket külön-külön, egymástól függetlenül. Odaszaladtam a kutyához, néztem, néztem... A kutya közönyösen nézett rám és nem mozdult. Végre kimondtam a nevét, halkan, bocsánatkérőn. Könyörgőn:

– Almira!

De Almira félrefordította a fejét. Úgy tett, mintha nem ismerne.

A csönd megszólal

Éjfél után, amikor eloltom a lámpát, a nyitott ablakon keresztül beröpül szobámba a csönd. A kis budai utca csöndje. Ez nem az a kutyaugatásos, tücskös-dalos, mindig egyforma majdnem holt csönd, amely a falu álmát őrzi. Ez városi csönd, sőt nagyvárosi. Élő és lélegző. Kis neszek fűrészelik, hasogatják föl tízpercenként, félóránként kihagyó ritmussal, növekedő szünetekben. Halomba gyűlnek a kis csönddarabok, tönkből aprófa. Aztán egyszerre váratlanul, meglepőn, széles nagy csöndbe egészednek vissza, mint trükkös rajzfilmen a földarabolt jó ember. De addig... autó rohan végig az utcán – valaki fütyörész – rendőrcsizma kopog – szerelmespár nevetgél – zajos ablakredő csapódik le valahol – messze, a harmadik házban amerikai song édeskézik le a gramofonlemezről – a szomszédban megszólal a kapu csengője. Férj és feleség beszélget a kapuban, moziból jöttek, budai moziból, Budán jobb a levegő még a moziban is. A házmestert várják – hallom a kapunyitást is.

Szép ez: behunyt szemmel fekszel a sötétben, csak füleddel nézed az utcát. Lesben álló fantáziád az éjszakáról éjszakára pontosan visszatérő zajocskákhoz biztos kézzel hozzáilleszti a személyeket, a tárgyakat meg a történéseket és te a megszokott hangokon keresztül ismerőseiddé, barátaiddá fogadod a nevetgélő szerelmeseket, a rendőrt és a mozijáró házaspárt. Ha találkoznál velük, nyomban rájuk ismernél, jóllehet sose láttad őket.

Valami pukkan a messzeségben. Mi? Autóval történt baj vagy revolvert sütöttek el? Izgatottan vársz. De a pukkanásnak nincs folytatása, megint csönd. Az autóra új gumit szereltek. Az öngyilkos meghalt. Mit tudod te az ágyban? Csak gyűjtöd a csönd hangjait, egy életen keresztül a budai kis lakásban. És elmeséled:

– Az éjszaka rendőrért kiáltott valaki az ablakom alatt...

Ezzel vége is van már a mesének. Mire kiugrasz az ágyból és az ablakhoz rohansz, csönd van megint. Majdnem ingerkedő, gúnyos csönd. Kihajolsz, lenézel az utcára, de egy lelket se látsz. Nagysokára, másfél óra múlva valahol messze, más vidéken váratlanul meg-

szólal a rendőr sípja. De ennek semmi köze az izgatott kiabáláshoz. Ez, mint Rudyard Kipling mondja, más történet már.

Én is egy élet óta lesem, mikor szólal meg a csönd. Mikor csap ki belőle zúgás, morgás, csikorgás, sírás, zakatolás, suttogás vagy jajveszékelés, forró csókmuzsika, lánccsörgés és ezer más babonás hang, amelynek nappal nincs titka, de furcsa, rejtélyes és félelmetes a kísértetek órájában. Gonosz szellemek lármás játszótere a sötétség, ők csapkodják az ajtót, ők kopogtatnak az ablakon, ropog a bútor, amelyet megérintenek, vad muzsikusok dudálnak a kályhalyukban és a fürdőkád csapja, kaján és kegyetlen inkvizítor, fáradhatatlanul potyogtatja gyilkos vízcsöppjeit az elítélt fejére. És az az egyhangú, alattomos kopácsolás... mintha akasztófát vagy nyaktilót ácsolnának... Kik? Kinek?

Egy hónappal ezelőtt hallottam először ezt az ismeretlen új hangot, ezt a szörnyű, embertelen kopácsolást. Pontban éjfélkor kezdődött, halkan, mint óvatos egércincogás. Aztán mind jobban erősödött, tíz perc múlva távoli gépfegyver kattogásának hangzott már. Emberhúsra éhes vad óriás, pogány fekete dzsinn csattogtatta fogát a sötétben. Éjfél után egy órakor elnémult minden. Azóta minden éjjel megismétlődik a dolog. Ugyanúgy kezdődik, ugyanúgy végződik mindig, bátortalan nekifogással, fenyegető föllendüléssel és váratlan elnémulással. Ma éjjel is hallottam. Az akasztófa, a nyaktiló máig se készült még el.

Hiába süt reggel a nap az erkély muskátlicserepeire, az éjszaka boszorkányjárása akkor is bennem él még. Pedig tudom, hogy éjjel a szomszédban írógépen írt valaki. Az kattogott olyan ijesztően a csöndben. Ki az? Szorgalmas hivatalnok-e, aki a túlórázás buzgóságában éjjel is aktákat másol vagy ismeretlen költő, aki életének nagy művét kopogtatja le? Mit bánom én. Számomra nincs nappal, az én életem az éjszaka. Nagy fák zúgását hallom ilyenkor, az erdő zúg, gyermekkorom meseerdeje, az óriások, törpék, boszorkányok és tündérek erdeje, az elátkozott királyfi és a vasorrú bába erdeje. Hiába néznek be ablakomon a csillagok, én eltakarom szememet, hogy a sötétben azokat a csillagokat lássam csak, amelyek mesefáim lombjai közt bujkálnak. Az én életem, az én világom a mese és amit a valóságban látok, azt hazaviszem öreg erdőmbe, hogy titkot és rejtelmet faragjak belőle. Velem senki sem hiteti el, hogy az éj csöndjében egy kis hivatalnok vagy egy nagy költő zongorázik az írógépen. Túlságosan egyszerű és olcsó megoldás volna ez. Elátkozott írógép az és az elátkozott gépírókisasszony ül előtte szőkén, halványan és

földúltan: azokat a helyesírási hibákat kell kijavítania, amelyeket valaha elkövetett, azokat a betűket kell pótolnia, amelyeket meggondolatlanul kihagyott. Százezer éve dolgozik és még ma sem fejezte be munkáját és dolgozni fog még százezer évig, ha ugyan időközben meg nem váltja valaki az átok alól: a vakmerő vezérigazgató, aki agyonüti a rettenetes írógépet és feleségül veszi a gépírókisasszonyt.

A hölgy, aki imádja a verseket

Egymás mellett feküdtünk a strandon.

Akkor nem tudtam még, hogy a hölgy imádja a verseket. Egyáltalában semmit sem tudtam róla. Nem ismertem, a strand forgatagában véletlenül kerültem melléje. Azonban hálátlan volnék jó sorsomhoz ha eltitkolnám, hogy a hölgy karcsú, fiatal és csinos volt. Kék fürdőtrikójában, derekán fehér övvel, fején piros gumisapkával és lábán piros szandállal remekül festett. Bőre szépen, egyenletesen barnult, meglátszott rajta, hogy nem avatatlan műkedvelővel van dolgunk, hanem gyakorlott és megbízható, mondhatnám mesternapozóval. Bajnokkal. Hátán és nyakán, egyáltalában azon az egész, nem megvetendő területen, amely a trikóból kimaradt, ott csillogott még a rápermetezett dióolaj halvány emléke. Sötétkék trikójához ugyanolyan színű szemet, piros sapkájához egy árnyalattal sem halványabb szájat viselt. Öltözködésének ebben a tökéletes és ravasz harmóniájában természetesen mint szerény és illedelmes szomszéd gyönyörködtem csak, öreg filozófushoz illő önzetlen, tapintatos és néma hódolattal. Hódolatom tetemesen fokozódott, amikor a hölgy, aki addig hanyatt feküdt, egy-két pillanatnyi nyugtalan fészkelődés után kecses mozdulattal kihúzott maga alól egy könyvet és hasra fordult. Kinyitotta a könyvet, letette maga elé és két könyökére támaszkodva olvasni kezdte. Sebesen futott át egy-egy oldalt és sűrűn lapozgatott tovább. Nem volt boszorkányság kitalálnom, hogy a hölgy verseket olvas. Hódolatomba immár tisztelet is vegyült: szép testben szép lélek! Öreg filozófus számára déli verőfényben a pesti strandon van-e ennél megnyugtatóbb fölfedezés?

Azonban a hölgy két vers között elővette finom kis cigarettatárcáját, kis aranygyújtóját és rá akart gyújtani. De a gyújtó megmakacsolta magát és a hölgy tíz-húsz ideges és eredménytelen kísérlet után bágyadtan ejtette vissza retiküljébe. Csalódottan nézett körül és hálásan elmosolyodott, amikor meggyújtottam egy szál gyufát és megkínáltam vele.

– Köszönöm.

Nemcsak mosolya volt bájos, kedvesen csengett a hangja is. Sőt tekintetében is volt valami kíváncsiság, valami érdeklődésféle, amit alaptalan elbizakodottsággal rögtön a magam javára írtam.

– Ismer – mondtam magamban. – Kétségtelenül tudja ki vagyok. Látta arcképemet az újságokban, talán éppen az én verseimet olvassa. Vannak ilyen csodálatos és megható véletlenek.

Elhatároztam, hogy végére járok a dolognak, tehát illedelmesen bemutatkoztam. Mindjárt meg is kérdeztem:

– Nagyságos asszonyom verseket olvas?

– Igen. Imádom a verseket.

Ekkor tudtam meg, tőle magától, vagyis egészen hitelesen, hogy imádja a verseket.

– Szép. Nagyon szép. Sok hazai és külföldi strandot hevertem már végig, de egyiken sem találkoztam még olyan fiatal hölggyel, aki a flört reális örömei helyett céltalan versek olvasásával üdíti lelkét.

A hölgy könnyedén elpirult, örült a bóknak.

– Szabad megtudnom mit olvas?

– Összes költeményeit – felelte a hölgy büszkén. – Ismeri?

– Összes költeményeit? Hogyne. Legkedvesebb olvasmányom. Nagy tisztelője vagyok az öreg Összesnek, személyesen is ismerem az öreg urat.

– Öreg? A versein nem látszik meg.

– Verseiben a költő örökké fiatal marad. Ez az istenek ajándéka.

A hölgy arca elborult. Doktor Kozmetikusra gondolt és fölsóhajtott:

– Irigylem a költőket!

Azután határozottan felém fordult:

– Régóta tűnődök már valamin, de sohasem mertem megkérdezni senkitől... Hogyan kell verset írni?

– Nagyságos asszonyom szóról szóra azt kérdezi tőlem, amit Katalin cárnő de Ségur gróftól kérdezett. A cárnő is irodalmi babérokra szomjazott, ahogy Nero, Nagy Frigyes, II. Vilmos császár és annyi más koronás fő. Különben ezt nagyságos asszonyom éppen olyan jól tudja, mint én.

– Ha én Nagy Katalin volnék...

Nem folytatta, de anélkül is el tudtam képzelni, mi történne akkor, ha ő Nagy Katalin volna...

– ... nem írna verseket. De ezek a kiváltságosak, élet és halál urai sehogyan sem nyugszanak bele abba, hogy ők, akik milliós hadseregeket állítanak glédába, ne tudjanak egy-két nyomorúságos rímet

Vendéglőben
Hermann Lipót rajza
A művészasztal c. albumból

fölsorakoztatni és térdre kényszeríteni. De Ségur gróf, aki egyebeken kívül abban is különbözik tőlem, hogy nemcsak vígjátékokat írt, hanem francia nagykövet is volt Szent Pétervárott, szerkesztett a cárnő számára egy kis poétikát, amelyet elmés és szemléltető példákkal is fűszerezett. A cárnő visszavonult belső termébe és két óra múlva hat verssel jött vissza. Egyik rosszabb volt a másiknál, az udvar rettenetesen kinevette a cárnőt. A cárnő is nevetett, de lelke mélyén halálosan megbántódott. Megfogadta, hogy soha többé nem ír verset.

– Nem is írt?

– Mindössze egy kétsoros verse maradt az utókorra, mint Összes költeményei. Kedves kutyájának a sírjára írta föliratnak.

A hölgy elérzékenyedett:

– Erről jut eszembe, nekem is meghalt a kiskutyám. Mondja kérem, ha már így megismerkedtünk, nem írna egy sírverset neki?

– Nagyon szívesen. Miféle kutya volt?

– Aranyos, kedves. Imádni lehetett.

– Nem úgy értem. A faja? Foxterrier, dobermann, puli... ?

– Ez fontos?

– Hogyne volna fontos! Ettől függ a vers hangja...

– Japán pincs volt szegény.

Elővettem Összes költeményeit és töltőtollammal a borítékra ráírtam:

Egy kutya sírjára.
Itt nyugszik egy japán pincs.
Volt, nincs.

A hölgy, aki imádja a verseket elragadtatással csapta össze a két kezét:

– Jé, ez nekem is eszembe juthatott volna!

– Igen! Akkor ön is költő volna. Mert költő az, akinek először jut eszébe az, ami azután mindenkinek eszébe jut és aki először mondja ki azt, amit addig senki sem mert kimondani.

Halottak napja

Halottak napján temetésen voltam.

Semmi közöm nem volt a halotthoz; amíg élt, nem ismertem, a temetőben találkoztam vele először és egyelőre utoljára. Magányos öreg ember volt a halott, jóformán senkije se volt, alig néhányan kísértük ki, ennélfogva érthető, hogy koporsója körül a tömjén illatába elvegyülten egy kis bágyadt közöny is terjengett. Író és tanár volt az öregúr, a magyar nyelv és irodalom tanára, régen elfelejtett ember, olyan, akinek csodálkozón olvassuk a halála hírét:

– Hát ez csak most halt meg?

A gyérszámú gyászoló gyülekezetnek is egyetlen tagját ismertem csak, azt a hölgyet, akinek a tiszteletére a temetésen megjelentem. A hölgy, maga is öreg már, leánya a megboldogultnak. Negyven év óta Londonban él, magyar írók munkáit fordítja angolra, ezen a réven ismerem. Édesapját húsz évvel ezelőtt, javabékében látta utoljára, ez alatt a húsz év alatt nem is igen leveleztek egymással. Rossz sorban élt mind a kettő. Amikor az öregúr állapota válságosra fordult, telegrafáltak a leányának, siessen, ha édesapját látni akarja még. Az öreg hölgy repülőgépre ült, átrepülte a csatornát és háromezer méternyi magasságban, őszi esőben, szélben és viharban nekivágott a kontinensnek. Franciaország fölött lebegett még, amikor Budapestről útnak indult a második távirat is: ne fáradjon, úgysem érkezhet meg idejében a temetésre. Ezt a táviratot a hölgy természetesen nem kapta meg, távirat és repülőgép keresztezték egymást a levegőben, elmentek egymás mellett vagy egymás alatt, nem vették észre egymást, nem találkoztak az űrben, ahogy nem találkoztak az öreg professzor elszállott lelkével sem, igaz, hogy az akkor nagyobb magasságokban kalandozott már. De mind a hárman pontosan megérkeztek oda, ahová elindultak: a távirat Londonba, az öreg hölgy Budapestre és a professzor lelke a mennyországba.

Halottak napjára esett a temetés. Soha ennél furcsább érzést! Új halottat tenni sírba azon a napon, amely a régi halottak kiváltságos

ünnepe, ma született vadonatúj egyéni gyásszal az első sorba állni százezrek megenyhült fájdalma, megbékélt emlékezése elé: van ebben valami, amit másnál bátran szerénytelenségnek nevezhetnék. A nyilvános szerepléstől irtózó igénytelen öregúr jóhiszeműsége azonban nem vitás: sem halálának, sem temetésének napját nem ő állapította meg, mind a két alkalommal másvalaki intézkedett helyette. Az öregúr, ha tehette volna, kétségtelenül hevesen tiltakozott volna az ellen a tapintatlanság ellen, hogy halottak napján temessék el, az utolsó pillanatban lopják be a halottak évi nagygyűlésére, amelynek meghívóit régen szétküldték már az illetékeseknek. Fájt volna neki, ha betolakodónak nézik, hívatlan vendégnek, ünneprontónak, aki egy aktív temetéssel mozgást csempész be a temető mozdulatlan hantjai és sírkövei közé, önzően és kegyetlenül földúlja a mécsesek, virágok, imádságok és könnyek szelíd csöndjét. De a halottól nem kérdezi meg senki, mik a tervei. Ha szólnak hozzá, nem felel. Gondolatait nekünk kell kitalálnunk. Mire gondolnak ezek a halottak? Az életre, úgy ahogy mi a halálra. Legalábbis minden esztendőben egyszer. Halottak napját ők az élők napjának nevezik.

Mindezt az öreg dámától tudom. Ő mondta el, miközben esőben, szélben, sárban, csatakos úton a sírok között, a tömegben tolongva, kifelé iparkodtunk a temetőből. Rendkívül sokat foglalkozik a halállal, bizalmas viszonyban van vele, majdnem jó barátja, tud róla mindent. El kell hinnem, hogy mindaz, amit róla mond hiteles, a legjobb forrásból kapta. Ez segítette hozzá ahhoz, hogy könnytelen szemmel nézze végig édesapjának a temetését, ez segíti hozzá ahhoz is majd, hogy amikor kell, nyugodtan és bizakodón búcsúzzon el az élettől. Elgondolkozott egy kicsit, aztán majdnem prófétai bölcsességgel azt mondta:

– Bátran, derűsen fogok meghalni. Már csak azért is, mert az élő utolsó gondolata a halott első gondolata. A halott ott folytatja, ahol az élő abbahagyta. Fölösleges izgalmak nélkül akarok a sírban feküdni. Önnek is ajánlom, hogy erre rendezkedjen be.

– Iparkodni fogok – feleltem szerényen.

Akkor szembejött velünk egy bőrig ázott rongyos, sánta öregember. Kalapja mélyen a homlokán, csapzott és ápolatlan volt a szakálla, nagy kampós botot tartott kezében. Fürgén bicegett, meg-megállt egy sír előtt. A szöges végű kampós bottal rámutatott a márvány aranybetűire és diadalmasan nézett körül:

– Ez is meghalt... ez is meghalt... és én élek. Élek!

Nagyot lélegzett és még egyszer ismételte:

– Élek!

Huncutul ránk kacsintott és továbbment a szomszéd sírhoz. Sánta lábát boldogan húzta maga után a fagyos földön, csöndesen röhögött magában. Kétségtelenül őrült volt... alkalmasint ezért örült annak, hogy él.

Nászinduló

Déli napsütés az előkelő Duna-parti vendéglő teraszán. Ebédidő, fehéren tündöklő asztalok, szemközt a túlsó parton mint színpad mélyét lezáró édesszép díszlet: kék ég alatt zöld hegyek Buda ódon templomtornyai mögött. A teraszon halk és nyugodt vendégek, helybeliek és külföldiek. (Idegenforgalom.) És a maître d'hotel: diadalmasan simára borotvált római császár, aki itt feledkezett. Kegyetlen és leereszkedő, bölcs és ostoba, vérszomjas és kapzsi, szemtelen és alázatos. Nero. Filléres kiadásban.

Az asztalok sorfala között fiatal pár surran a hűvös belső termek felé, cilinderes, frakkos, fehérnyakkendős fiatalember és fehérruhás, fehérfátyolos fiatal leány, vőlegény és menyasszony, sőt férj és feleség már. Még rajtuk csillog az áldás friss harmata, templomból jönnek ünnepi lakomára. Ketten vannak csak. Ők ketten előresiettek autón, a násznép jóval később ballag be csak izgalom nélkül, komótosan, nekik nem olyan sürgős. Kispolgárok kisszakasszal a kismenühöz, az urak ferencjózsefben, a hölgyek virágdíszes kalappal fejükön, hiteles békebeli menet, amilyet ma már az úgynevezett szép múltat idéző filmeken és operettekben látunk csak.

Szélesvállú, magas, fekete fiú a vőlegény. Izgatottan, idegesen siet a teraszon végig, filigrán, szőke kis menyasszonya alig tud vele lépést tartani. A fiú szúrósan, ellenségesen néz a teraszon ebédelő társaságra, mintha azt akarná mondani: hát igen, most jövünk a paptól, meg az anyakönyvvezetőtől, mi közötök hozzá? A menyasszony lesüti szemét. Kis szellő fúj a Dunáról, beleakaszkodik a könnyű fátyolba, meglobogtatja mint valami fehér zászlót, fehér zászlót, amely kegyelemért és békéért könyörög... ne bántsatok. Ügyetlenség, hogy a teraszra kanyarodtak be, alighanem vidékiek, nem ismerik a járást, a nagy sietségben eltévesztették az utat. Az utolsó asztalnál megtorpannak, nem tudják, merre menjenek. Helybeliek, külföldiek, mindenki őket nézi a déli ebéd álmos csendjében. Sápadtan állják a kíváncsi pillantások, a jóindulatú, sajnálkozó mosolyok tüzét. De a fiú mérges, a leány feldúlt. Sírásra görbül a szája. Zavarodottan,

megbántottan áll, mintha leleplezték volna, kiszedték volna belőle a titkát. A fiú nem szól hozzá, nem fogja meg a kezét. Ő se szól a fiúhoz. Rettenetesen el vannak hagyatva ebben a pokoli nyilvánosságban egymás mellett és mégsem együtt. Végre a főpincér megkönyörül rajtuk... balra, kérem. Erre? Igenis, erre. Ezzel el is tűnnek már, alighanem mindörökre, alighanem mindnyájunk életéből.

A terasz számára az ügy el van intézve. Ki a görögdinnyéje fölé hajol, ki a feketekávéját kanalazza... a szél mondatfoszlányokat sodor fülembe, lóversenyről beszélgetnek az egyik asztalnál, szabadtéri előadásokról a másiknál, de senki sem töri a fejét azon, hogy ez a házasság boldog lesz-e? Senkinek se jut eszébe, hogy otthagyja a görögdinnyét, fölkeljen és bemenjen utánuk a különterembe, megfogja Erzsike kezét (elhatároztam, hogy a menyasszonyt Erzsikének hívják), és azt mondja:

– Erzsike, húzza le ujjáról a gyűrűt és adja vissza Kerekes úrnak. (Elhatároztam, hogy a vőlegényt Kerekesnek hívják.) Miért nem kérdezte meg tőlem, hogy hozzámenjen-e? Én lebeszéltem volna róla. Megmondtam volna, hogy ez nem magának való férj, emellett szenvedni fog, ahogy máris szenved. Ez a házasság nem lesz boldog. Hiába néz rám olyan sértődötten, kedves Kerekes úr, önnek is megmondom: ez a kis Erzsike nem önnek való feleség. Ez egy törékeny, ijedős kislány, akit lépten-nyomon meg kell védeni mindenféle veszedelemtől, kivált attól, amely nem fenyegeti. Ehhez ön nem ért. Ön indulatos ember, kedves Kerekes úr, támadni tud csak, védekezni, védeni nem. Kezdő sakkjátékos. Amikor tévedésen vagy hibán kapja rajta magát, mindenkire haragszik, csak ennenmagára nem. Ön rám is haragszik, mert imént egy kicsit ügyetlennek, sőt nevetségesnek láttam a teraszon. Pedig ez nem az én hibám. Miért nem fogta karon Erzsikét, miért szaladt előre úgy, hogy az a szegény kislány követni se tudta? Ön máris cserbenhagyta Erzsikét és cserben fogja hagyni mindig, valahányszor ön keveri bajba. Miért nem ment vele gőgösen, boldogan végig azon a teraszon, emelt fővel, könnyes szemmel, mintha egy láthatatlan orgona hallhatatlan nászindulójának fenséges és megható muzsikájával indulna el új élete felé? Ahogy Erzsike elképzelte. Akkor mindenki ellágyultan gyönyörködött volna önökben... milyen szép pár! De ön szégyelli ezt a házasságot, önnek rossz a lelkiismerete, ön hozományáért vette el Erzsikét, mert terjeszkedni szeretne, növelni üzletének a forgalmát. Ön nem szereti Erzsikét és attól fél, hogy ezt mindenki látja. Leolvassa az arcáról, hogy

csak a pénzéért vette el... a pénzéért, amelyet talán meg se kap. És akkor...

Idáig jutottam, amikor asztalomhoz odalépett az egyik nyoszolyólány, tizenhat éves kis fruska, éppen olyan ájult, mint amilyen szemtelen, letett elém egy albumot és dadogni kezdett:

– A menyasszony... nagyon kéreti... egy autogrammot...

És amikor engedelmesen elővettem a töltőtollat, hozzátette:

– De ne csak a nevét... valami okosat is...

Valami okosat! Ha tisztességes ember volnék, beírnám mindazt, amit el akartam nekik mondani. De mivel gazember vagyok, azt írtam a könyvbe:

– Gratulálok!

Aludni

Mostanában nehezen alszom el és hamar fölébredek. Valami nyugtalanság fűt, annak az embernek a nyugtalansága, aki elvesztett valamit és nem tudja, hol keresse, holott nem kétséges, hogy megvan valahol, senki sem lopta el és mégsem lehet soha többé hozzáférni. Tudom mit vesztettem el, mit keresek, de tudom azt is, hogy a dolog reménytelen, soha többé nem kapom vissza. Pedig most rám fér már.

Egy napot kérek vissza az időtől, életem egy napját, fiatal életem egy napját. Egy napot, amelyet átaludtam. Katona voltam, kegyetlen mars után huszonhat órát aludtam egyhuzamban. Kimerülten, összetörten. Vacsora előtt egy negyedórára lefeküdtem és mire fölébredtem, már egy másik nap vacsorájához ülhettem csak. Eleinte nem is tudtam róla, lassan-lassan derült ki, hogy nem azt a vacsorát ettem meg, amelyet kellett volna, hanem a másnapit. Egy nap volt a kettő között, annál is több: huszonhat óra, este, éjszaka, reggel, dél és megint este. Eltűnt egy nap az életemből. Egy nap, amelyet jussom volt átélni. Én úgy éltem át, hogy átaludtam. Ha szándékosan tettem volna, egy szót sem szólnék. De én csak egy negyedórát akartam aludni. Az idő megcsalt, elkábított és ellopott tőlem egy napot. Azóta sem tudtam meg, mi történt aznap a világban, szép idő volt-e, esett az eső, énekeltek a madarak, csókolóztak a szerelmesek? Ez a nap hiányzik az életemből. Hiányzik ennek a napnak a világossága, száz jó és rossz emléke, kevesebbet éltem egy nappal, mint amennyit az élet nekem szánt.

Ki adja vissza nekem ezt a napot? Ki adja vissza az emberiségnek azt a tíz napot, amelyet XIII. Gergely pápa irgalmatlan kézzel kitörölt a kalendáriumból? Hová lett ez a tíz nap? Hol volt az idő, mialatt nem volt idő? És mi történt azalatt, amíg nem volt idő? 1582 október 4-én csütörtök volt, pénteken pedig október 15-ike volt már. Átaludta a világ ezt a tíz napot úgy, mint én azt az egyet?

Egész életemben bajom volt az alvással. Vagy sokat aludtam vagy keveset, sohasem annyit, amennyit kellett volna. Alighanem ezt az

álom-szomjúságot iparkodtam csillapítani azzal, hogy majdnem álméletet éltem akkor is, amikor éber voltam.

Fiatal újságíró koromban kezdődött a dolog. Húszéves, törékeny fiú voltam, nehezen szoktam csak meg az éjszakai munkát. Ez a munka amúgy sem volt változatos és izgalmas. Az újság főszerkesztője nekem diktálta vezércikkeit. Ismert politikus volt a főszerkesztő, nagy úr, előkelő kaszinók tagja. Éjfél után járt be a szerkesztőségbe, a Nemzeti Kaszinóból jött jó vacsora és egy kis üdítő kártyázás után; hatalmas havanna füstölgött szájában. Föl-alá sétált a szobában, szívta a szivarját, lassan, kényelmesen diktálta mondatait, nagy szüneteket tartott nemcsak két mondat, hanem két szó között is. Ezekben a szünetekben mindig elaludtam, csak az új szóra riadtam megint föl, hogy kusza betűkkel papirosra vessem és újabb szünet reményében rögtön tovább aludjak. A főszerkesztő annyira elmélyedt gondolataiba és szivarjába, hogy sokáig nem kapott rajta ezen a tiszteletlenségen. Egyszer azonban megtörtént, hogy egy tökéletesen értelmetlen vezércikke ment le a nyomdába. Ezen a réven kiderült, hogy megbízhatatlan vagyok. A főszerkesztő látni sem akart többé. Végzetes fordulat volt ez számomra, ettől a pillanattól fogva kénytelen voltam saját gondolataimat leírni.

Az újság félelmetes színházi kritikusa megkönyörült ifjúságomon és tapasztalatlanságomon és elárulta nekem a nagy titkot: vannak a Nemzeti Színháznak előadásai, amelyek alatt remekül lehet aludni. Rögtön kipróbáltam a dolgot. A jó tanács bevált: a földszint utolsó sorának jóságos homályában rengeteg Shakespeare- és Molière-darabot aludtam végig. Bátran mondhatom, hogy akkor szerettem meg a klasszikusokat. A jegyszedők jól ismertek már, álmomat nem háborgatták, az előadás végén ébresztettek csak föl, vigyáztak rám, hogy valahogyan a nézőtéren ne töltsem az éjszakát. Azóta is életem egyik legszebb öröme a színházban való alvás. Büszke vagyok arra, hogy nemcsak különféle hazai színházakban, hanem külföldön is, Bécsben, Londonban, Berlinben és Párizsban sok előadást sikerült átaludnom. Fájdalom, nem mindig zavartalanul. Életem későbbi éveiben ugyanis férfias erényeim koszorújába beleillesztettem a horkolást is. Egyszer a bécsi opera egyik páholyából harsogtam túl a zenekart, pedig nem volt könnyű: a Bolygó hollandit játszották. Őszintén megvallva bántott is, hogy a páholyban ülő hölgy megneheztelt rám egy kicsit, ahelyett, hogy elismerőn méltányolta volna ezt a rendkívüli teljesítményt.

Ehhez képest igazán gyerekjáték volt csak számomra, hogy egy párizsi kis színházban Rameaut és Lullyt elnémítsam. XVIII. századbeli kis operákat játszottak ebben a színházban, a szereplők pásztorok és pásztorlánykák voltak, Boucher és Watteau idilljei elevenedtek meg a színpadon és az elmúlt idők ódon hangszerei cincogtak az öt-hat emberből álló vékony kis zenekarban. Alig kezdett Colette Colinnal évődni, én egészséges mély álomba merültem. Nem hiszem, hogy túlságosan sokáig aludtam. Valaki megérintette vállamat. Amikor kinyitottam szememet, halálos csönd volt körülöttem... a muzsika elnémult, az énekesek a rivalda előtt fölsorakozva, tenyerüket ellenzőnek tartva szemük fölé, kíváncsian meredtek a nézőtérre. Az egész közönség engem nézett. Fölálltam, meghajoltam és kifelé indultam. A közönség viharosan tapsolt... nagyobb sikerem volt, mint a szereplőknek.

Mindez elmúlt. Röstellem bevallani, de már a színházban sem tudok aludni. Álmatlanul fészkelődök ott is. Az idő emberséges: most teszi jóvá, amit ellenem vétett, most kezdi törleszteni régi adósságát. Részletekben fizeti vissza az elrabolt órát, részletekben virrasztatja vissza velem azt az előleget, amelyet valamikor könnyelműen egyszerre elköltöttem.

Úrinő a zongoránál

Este bementem a kávéházba úrinőt hallgatni a zongoránál. Új műfaj ez ma Pesten, az úrinő odaáll a zongorához, sanzonokat és kis dalokat énekel, érzelmes tangókat és divatos bluesokat, színes félhomály borul izzó estélyi ruhájára, meztelen karral, meztelen vállal áll a füstben, égő cigaretták és égő szemek merednek rá az asztalok mellől. Az úrinő a zongoránál hátraszegi platinaszőke fejecskéjét, frissen tépett szemöldöke alól fölveti tekintetét a kávéház mennyezetére; mintha sóhajának útját követné a levegőben, amikor a szmokingos muzsikus lágy és diszkrét kísérete mellett panaszosan énekli vagy énekelve panaszolja az új világslágert:

„A szerelem, a szerelem,
Nagyon kibabrált énvelem...”

Minthogy a kávéházi közönség túlnyomó többségével ugyanez történt, az úrinőt viharosan tapsolják. A kávés büszkén és boldogan hallgatja a tapsot... volt esze, hogy nem színésznőt szerződtetett a zongora mellé, hanem úrinőt. Színésznő mindenki lehet, úrinő nem.

Az úrinőt gyerekkorából ismerem, régi jó barátomnak a lánya, jártam a házukhoz. Akkor kergetni kellett a kislányt a zongorához, ma nem lehet eltépni tőle. Eközött a két véglet között természetesen egy fiatal élet változatos bonyodalmai zajlottak le. Az úrinő nem ambícióból és nem meggyőződésből áll a zongora mellett, még csak nem is tehetségből, noha csinosan énekel és értelmesen mondja el a szöveget, már amennyiben a szövegnek egyáltalában van valami halvány értelme.

Az úrinő azért áll, hogy ne kelljen lefeküdnie, sem átmenetileg, sem örökre. Az úrinő azért áll, hogy ne kelljen ugrálnia. Se az emeletről a földszintre, se a hídról a Dunába. Úrinő a zongoránál ugyanaz, mint úrinő az írógép előtt. Úrinő a boltban a pult mögött és nem előtte, úrinő akárhol ahol tisztességes munkával kenyeret tud keresni. Az úrinő szívesen fölcserélné a zongora mellett való állást

Modell
Hermann Lipót rajza
A művészasztal c. albumból

kényelmesebb, előkelőbb és jobban fizetett állással; szívesen férjhez is menne egy jóravaló derék emberhez, aki védelmet és kenyeretadón áll mellette, úgy ahogy most a zongora. Az úrinő boldog volna, ha megint a zongora állna őnála, nem ő a zongoránál.

Így sem boldogtalan. Két sanzon között beszélgettem vele. Esze ágában sincs, hogy megjátssza a mártírt. Örül annak, hogy él. Még jobban annak, hogy megél. Hogy valamikor gazdagok voltak... édes Istenem, mindenki tönkrement. Ők is. Az apja. Az ura. Igen, elváltak... persze, hogy elváltak, régen már. Hogy miért? Bocsánat egy percre. Visszamegy a zongorához és közkívánatra másodszor is elénekli a világslágert:

„A szerelem, a szerelem,
Nagyon kibabrált énvelem...”

– Hogy miért váltunk el? Mondtam már, tönkrementünk...

– Persze, a megváltozott viszonyok...

Fejét csóválja, mosolyog.

– Éppen ellenkezőleg. Az volt a baj, hogy a viszonyok nem változtak meg. Nem is a viszonyok. Egy viszony. Az uramé...

Ő maga is úgy beszél már, mint egy sanzon. Igen – szereti a mesterségét. Nagyon megtapsolják minden este, tetszik a közönségnek. Népszerű. Régi ismerősök? Barátnők?... Hát igen... bántotta egy kicsit. Ma már! És nevet:

– Ma már többet keresek, mint ők.

Kipirul az arca, egy kicsit izgatottan mondja:

– Mit csináljak? Inkább énekelek a kenyérért, mintsem sírjak érte. Igaz? Bocsánat...

Megint vissza kell mennie a zongorához. Elbúcsúzom tőle, megyek. A bejáróná egy kis asztalkán tányér van, mellette a fölírás: „Zene”. Bankók és ötpengősök hivalkodnak a szerény kétpengősök és pengők között. A zongoránál álló úrinő ebben is részes? Fogas kérdés: tegyek-e valamit a tányérra és mennyit? Mi vagyok ebben a kényes pillanatban: régi jó barát vagy közönség? Akárhogyan oldom meg a dolgot, megsértek valakit: ha sokat adok, megsértem az úrinőt... neki nem kell alamizsna... ha semmit sem adok, megsértem a zenét... azt nem illik ingyen hallgatni.

A véletlen, a költők és tévelygők hű barátja segít rajtam ezúttal is; felém sodorja a virágárusleányt. Vettem egy szép rózsát és rátettem a tányérra. Az utcán jutott csak eszembe, hogy az igazi múlt századbeli gavallér a szerény virágot becsomagolta volna egy ezres bankóba. Elszégyelltem magamat egy kicsit, de rögtön beláttam, hogy emiatt a jelentéktelen szépséghiba miatt nem érdemes visszamenni a kávéházba.

Fizetek

Új pincér hozta ma a feketekávémat a kávéházban.

– Mi van a Lajossal? Szabadnapos?

A főpincér szomorkásan mondja:

– Az. Szabadnapos. Örökre. Meghalt.

A fekete nem ízlett ma. A kávéház sem. Nem helyes, hogy a pincér előbb hal meg, mint a vendég; a vendég nehezebben szokja meg az új pincért, mint az új pincér a régi vendéget. Tudja ezt a kávés is. Nem szívesen válik meg hűséges régi pincéreitől. De a halál angyala nem törődik a földi kávés kicsinyes üzleti gondjaival. A nagy nemzetközi ezüst-kávéháznak, amely nélkül a mennyországot elképzelni sem tudom, újabban kétségtelenül megnövekedett a forgalma. Szaporítani kell a személyzetet. Ezért rendelték föl Lajost, behívták mennyei szolgálatra.

Jól ismerem ezt a nagy ezüst-kávéházat. Sok millió asztala van és minden asztalnak külön pincére. Ha egyszer benyitok majd ebbe a kávéházba, válogathatok, melyiknek az asztalához üljek. Sok ismerős pincér figyelmeztet majd:

– Ide tessék!

Az egyik asztalnál az öreg Fernand vár rám. Rókaképű, borotvált, zömök öreg, inkább vidéki ripacs, mint pincér. Meg se szólít, olyan biztos a dolgában. Tudja, hogy nem is ülhetek másnak az asztalához. Kérdezés nélkül hozza a feketét, a nagy vizes palackot, amelyben hatalmas jégdarab úszkál. A tintát, a tollat, meg a levélpapirost, amin valamikor régen az volt a fölírás: „Café de la Paix". Azóta egy szóval bővült ez a fölírás, Fernand a béke kávéházából elszegődött az örök béke kávéházába. Az emeletre vezető lépcső karfájához támaszkodva nézte, hogyan írom cikkeimet, érthetetlen nyelven, kimondhatatlan nevű távoli újságok számára. Mire befejeztem, hozta is már a bélyeget. Mindennap megtanácskozta velem a párizsi életet, meg azt, hogy milyen lovakat kell megfogadni az Auteuil-i vagy a Maison-Laffitte-i versenyekre. Amikor bejelentettem neki, hogy

„...ott ahol a 6-os megáll." (A Rákóczi út és a Nagykörút sarka a századfordulón) (fotó Moldvai)

megelégeltem Párizst és hazautazok Budapestre, megveregette vállamat, megszorította a kezemet és azt mondta:

– Viszontlátásra!

Csakugyan viszontláttuk egymást. Sokszor. Valahányszor kimentem Párizsba, mindig fölkerestem. És tíz-tizenkét év múlva sem tiltakoztam sem a feketekávé, sem a tinta–toll–papiros ellen, ami valahogyan szimbóluma volt egy folytatólagosságnak, az idők változatlanságának, egymáshoz való viszonyunk örökkévalóságának. Amikor utoljára találkoztam vele, nagyon öreg volt már, lassan csoszogott asztalomhoz a feketekávéval meg az írószerszámmal. De huncut szeme még egyszer fölvillant. Óvatosan körülnézett, azután odahajolt hozzám és egy jó tippet súgott a fülembe. Átadtam neki egy húszfrankos aranyat, megkértem, fogadja meg számomra a lovat

és a nyereséget küldje el nekem Budapestre. Meghatottan búcsúztunk el egymástól, az öreg pincérnek könny volt a szemében. Megölelt és megcsókolt. Én is megcsókoltam, ahogy kedves, jó barátot csókol meg az ember. Négy nap múlva táviratot kaptam tőle; az újságból tudtam már, hogy a ló fejhosszal második lett a nagy versenyben, de ő nem sajnálta a pénzt, táviratozott, ahogy úriemberhez illik. Mire a háború után megint Párizsba kerültem, nem is kérdezősködtem a kávéházban róla. Nem volt ott, ennélfogva meghalt.

Hogyan szövődnek ezek az érthetetlen, furcsa barátságok vendég és pincér között? Hány ilyen pincérbarátom volt a párizsi Fernandtól a Fiume kávéház és az Otthon bölcs Gyulájáig, a New York és a magyar irodalom hallhatatlan Gyulájáig, az éjjeli mulató ravasz és furcsa kis Ödönéig! Mennyi okosságot, kedvességet, gyöngédséget kaptam tőlük mint édes habot és dupla adag cukrot ingyen ráadásnak a feketekávéhoz! Ha az ember vissza tudna emlékezni mindenre! Irigylem azokat az írókat, akik megírják önéletrajzukat. És csodálkozom a könyvükön... ez minden? Ez történt csak velük? Ennyi és nem több? Nem beszélnek azokról az asszonyokról, akik végigmentek az életükön. És nem említik meg azokat a pincéreket, akik tanúi voltak vergődéseiknek és kalandjaiknak, verseik megszületésének, szerelmeiknek, nyomoruknak és dicsőségüknek! És sajnálom azokat, akik sohasem ízlelték ezeknek a rejtélyes barátkozásoknak a zamatát és a borravaló tövében nem vették észre az emberi kezet, amelyet megszorítani is lehet. Én halálos betegségében meglátogattam az éjjeli mulató kis Ödönjét. Ültem ágya mellett. Könnyes szemmel, rémülten nézett rám:

– Félek, nagyságos uram, félek...

A félelem órája egyformán üt pincérnek, vendégnek. De a menynyei nagy ezüst kávéházban megint úgy találkozunk már, mintha nem történt volna semmi. Hozzák a feketekávét meg az írószerszámot.

Mindegy, melyik asztalhoz ülök. Jól fognak kiszolgálni.

Tartalomjegyzék

	5
Papiros	6
Duna	9
Léda ebédje	16
Statisztika	19
Szegény rokonaim	21
Bűn és bűnhődés	24
Temetés	26
Cilinder	29
A koldulás művészete	32
Pesti madár télen	35
Cselló	39
A tyúk halála	41
A szőke terror	44
Szerkesztő úr	48
„Vedd komolyabban az életet!..."	51
Planéta	54
Mama	57
Beszélgetés a görllel	59
Szegény ember kocsisa	63
Sétatér	
Az igazi jó atya,	67
vagy a helyes nevelés	70
Frakk	73
Ihlet	76
A zengő angyalok	79
Szakácskönyv	82
A monicói hercegnő	86
Nagyanyám színháza	90
Twinkle úr, a csillag	92
Trafik	96
Kefsziz	101
Fiúk!	104
Detektívregény	

A bolygó hollandi 108
Almira 111
A csönd megszólal 114
A hölgy, aki imádja a verseket 117
Halottak napja 121
Nászinduló 124
Aludni 127
Úrinő a zongoránál 130
Fizetek! 133

Megjelent az *Egyéniség és alkotás* sorozat keretében.
Sorozatszerkesztő: Furkó Zoltán

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója
Szedte a Fényszedő Központ Kft. (910504/10)
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte
Felelős vezető: Zöld Ferenc
Felelős szerkesztő: Dr. Scherer Norbert
Műszaki szerkesztő: Csákvári András
A fedélterv: Csákvári András munkája
Kiadványszám: 2900
Terjedelem: 12,5 (A/5) ív

Bibliotheca Academiae Scientiarum
MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA